

శ్రీమద్భువనభోమమహామయః
 శ్రీమత్పరమహంసపరబ్రహ్మకాచార్య
 శ్రీమత్సదానందశ్రీధరశిష్య
 శ్రీమద్వ్యాసప్రసాదానందత తత్వనిర్ణయ
 శ్రీఅద్వైతానందశ్రీధర విరచితం
 రామకృష్ణయజ్ఞశాస్త్ర విరచితఖండవాభాస సమూహనివారకం
 శ్రీమద్వాదరాయణ వైదికాద్వైతసిద్ధాంత సంప్రకాశకం

309
 4-1915

ప్రభామండనం

తదీయ ఛాందోగ్య పద్మ ప్రపాఠక

తాత్పర్య దీప్తికాసహితం

భాంతిమహాసర్వస్వ నిరాకరణేన శ్రీమామహా ప్రకాశకం
 ముముక్షుశాస్త్రకారాః
 తదంగేనాశ్రితః
 వైదికమర్చి బుచ్చి కృషిమహామహా శ్రీప్రభుత్వతిథిః
 శాశవాద వాస్తవ్య
 రామకృష్ణ దాసు శేషరామ ప్రసాదావిత
 వాణిమూర్తీగణాధ్యాయా
 పి. కే. పద్మావినా
 సంభోధ్యముద్రాపితం తదియ తరణం
 విశిష్టాంధాధిశో ముముక్షువ పోష్యేతిమూర్తీశేషనేన
 వాణి ముద్రామూర్తీగణాధ్యాయాః లభ్యంశమ్నకంతి.

1915.

శ్రీ

మహాహిరణ్యకేసరి రంగీకృతానిచ - తేషాం సూత్రాణాం బోధాయన గ్రవి
 షాచార్యప్రభృతీభిః మహాద్భ్యః పూర్వాచార్యైస్సంక్షేపవిస్తరవృత్తి
 ర్విరిచయ్య సమీక్షనం తాత్పర్యం స్ఫుటీకృతం సర్వసంఘతం - అనం
 తరం - శ్రీమద్భిశ్చ కరాచార్యై దాక్షాదశవక్షావయస సన్యస్య అ
 ప్తాదశసమసమ్మితవయసి - తాన్ పూర్వాచార్యాన్ సర్వాన్ - పండి
 తమన్యాః జ్ఞాపసిషదం మన్యాః - ఉపాసనాల్పభా ఇత్యాదివచోభి
 ర్నిర్నిమిత్తమేవ దూషయిత్వా - తేషాం సూత్రాణాం కానాంచి దుప
 నిషదాం భగవత్కృతానాంచ - నిగుణాం కూటస్థమచలం బ్రహ్మైవ స
 త్యం తదతిక్తిం సేతం సంవిజగన్మిథ్యేతి పూర్వపక్షభూతి బాద్యమ
 లోమ్యాది మతానుసారేణ భాష్యాశీరిచయ్య - బాదరాయణ వైది
 కాద్వైతిసిద్ధాంత మాచార్య కేషాం చిచ్ఛుకేస్త్వైశ్చ సూత్రవాక్యా
 నా మసంగతానేవాధాన్ దర్శయిత్వా ప్రతాప మోదుస్సహమావి
 ప్కృతం - శీఘ్రే ప్రశీఘ్రేచ్ఛ ప్రోత్సాహ్యాకారితానిచ సంక్షేపస్త్వ
 రి వ్యాఖ్యానాని స్వమతానుసారేణి - ఉత్తరీకాలే శివకేసర త్రిపుర
 నూదర్యాదిషయని బహుస్సూత్రీరిచనేన స్వస్యాత్మకతాం పరమేష్వి
 ర్భక్తిహేతయంచ దర్శయిత్వా లోకప్రాజ్యతాచ సంపాదితా॥

తథాపి - భాష్యత్రయగతసేత సర్వజగన్మిథ్యాత్వ సిద్ధాంతదర్శ
 నేన ప్రక్షుభితహృదయా స్తత్కాలీనాబహవో విద్వాంసః ఆక్రోశ్యై-
 కేచి త్సవ్యాఖ్యానం బాప్యమనుష్యచ సర్వే అతిక్రాంతాః - అనే
 బహవోర్వాచినా అసదధికానిషిత ముపనిషదధికమపాస్య తత్తదాగ
 మాగ్రయణేన సూన్యవాదప్రసాదత మద్వైతేతి మవ్య సహమానా
 విశిష్టాద్వైతి ద్వైతభేదాభేద వల్లభాదిమతా న్యోచిత్రుః - శాకిర
 మతానుసారేణోఽస్మిన్ ప్రచ్ఛన్నకాధాన్ మత్వా భాజనసమయే
 స్వావరణానిచ చక్రుః - శాకిరమతిదూషణపరాణి బహుప్రభుభాష్య
 ద్యాపిత్తి ర్విరచ్యంతవః॥

భాష్యే తద్వ్యాఖ్యానేషుచ - సేత సర్వజగన్మిథ్యాత్వ ప్రతిపా
 దనేన - అజ్ఞాస్య కామినవ కర్మాని తత్వజ్ఞ స కటాక్షేణా వి కర్మపి

శ్రీమదుమాను పీఠ్యధ్యక్షము.
 శ్రీలక్ష్మీనాథాయధ్యక్షము.
 వాణీహరిగారిధ్యక్షము.
 శ్రీమహాగణేశాయధ్యక్షము.
 శ్రీమహాకవిగారిధ్యక్షము.

ప్రభామండనం.

మీ సహస్రస్వరూపిణీ సహస్రమూర్తికి మీ సహస్రపాదాక్షి
 శిరోమణివాద - సహస్రనామ్యై పునఃపాఠ్యమే సహస్రకోటి
 యుగధారిణేనమః॥

ముఖేవత్ పంచాక్షరం లలితాధ్యక్షానిక
 సర్వస్థితియోగ్యుద్ధాన సర్వేపాద సర్వార్పరాన్ ॥ ౧

శివరామసహస్రధావీ గురుతమాన్ గురూన్
 వాణీగణేశగవ్యసం ప్రణమాంముహుర్ముహూః॥ ౩

రామకృష్ణాధ్యోక్తృణాం జనాధానమందితః
 నివార్యసత్ప్రక్రియ సుప్రభామండినమీర్షణే॥ ౪

ఇహ ఖలు భగవాన్ బాదరాయణోమహావీర దాన్వాపరసమ
 యో బ్రహ్మసూత్రాణి పైర్విధ్యైర్విధాతసంస్కారాని న్యాయోప
 బంధితాని రిచయామాస - తత్తేనంతు బాదరాయణాదితి సర

శ్రీ శే - శతశః వ్రాణానామ కృషేషి తత్త్వజ్ఞానం నోపజాయతే - సగు
ణోపాసనం నమోఽతాయ - పురాణాది ప్రాశస్త్యేనా నిరస్యత ఇతి
వస్తుగతిః - ఉపాసనాని ముముక్షు బ్రహ్మసాక్షాత్సాద్యసదర్థప్రతిపాద
నేషి - భగవద్బాదరాయణప్రణీతాష్టాదశపురాణ భారత భాగవత
శ్రుతిస్మృత్యా ద్యనలబసేన శ్రౌతస్మారతకర్మాయుష్మాసేన భగవద్భ
క్త్యైవ ఖలు వయమాస్మి కా ఇవృతః - కిం బళూనా!

అద్వైతసిద్ధాంతేషామితః పూర్వపక్షతయూహితం బాదస్యదు
హోమిమతం శాదరాయణాచార్యైః సూత్రముఖేనైవ తత్ర తత్ప్రోప
ద్యతం॥

౧॥ నిగుణైశ్చ సగుణాయాపా కథమాయాతమిత్యత్ర॥

సూ॥ అనుస్మృషో బాదరి - భక్తైః స్తుతౌ చాకారాన స్మర
ణాచాగతం శీవకల్పితమితి బాదరిమతం యుక్త్యనుసారి॥

సూ॥ సాపక్షైశ్చ మివిస్థానా ద్వియతే - ప్రాచీనమాత్రై
మూర్ధాచుబుకాంతరా - స్మరితోక్యతేతిస్య శ్రుత్యాసాపక్షైః స్మర
దనాదాగతం - శ్రుతికల్పితమితి తథా శ్రుతితోవగా దర్శయతీతి - స్తు
తిమతం శ్రుత్యనుసారి॥

సూ॥ అవ్యతేరితి కాశక్యత్వే - పరిమాత్సరీవ సవిశేషా
న్విశేషభయరూపేణ పర్యదా - అవ్యతేరితస్థానాత్ - పాగోస్య
శ్చాహూతాని ప్రతిపాదన్యా మృతిదిగితే శ్రుతేతి - శ్రుత్యాధాభిజ్ఞస్య
కాశక్యేనాన్నిచార్యస్యమతం సిద్ధాంతిభూతమితి దర్శితః ।

౨॥ ఉపాసకానా ముక్త్యైమాగిగమ్యం స్థానా
కార్యగోచరం కారణాంతం వేత్స్యతే॥

సూ॥ కార్యం బాదరిత్యగత్యుపపత్తి - ఉపాసకా స్పృహ
కార్యప్రబంధావన సమప్తీవస్యలోకం ప్రాప్య - తల్లోకిన్వామినాసహ

ద్విపరాధానసానే పరబ్రహ్మ ప్రాప్తు నంతి నిగుణమితి-పరిచ్ఛిన్న
స్య కార్యబ్రహ్మోక్తస్యైవ గత్యుపపత్తే గతునముపపన్న - సర్వ
త్రాకావదవస్థితస్య పరస్య బ్రహ్మ గోమనా నచక్షణాదితి యుక్త్య
వస్తుభేద బాదనిమత్తం పూర్వపక్షసూతం - పరబ్రహ్మ నిర్విశేషమేవ
సవిశేషస్య ఉపాసనావిశేషత్వాత్ - తత్ప్రతిపాదక శ్రుతిస్మృత్యా
గీనా మధానాదయాపత్వాత్ - బ్రహ్మచర్యాదేవ సర్వస్య స్వీకృత్య
సమాధినా నిగుణమేవ బ్రహ్మ ప్రాప్తు రతి తత్త్వజ్ఞ స్మరణాతు మి
త్యవేతి బాదకే భిన్నము.

సూ॥ పరబ్రహ్మైవైవ గుఖ్యత్వా ఉత్పాదకముక్త్యై రుపాసకాస్స
క్వే కారణం బ్రహ్మోక్తం విద్యాప్రపంచరూపమేవ ప్రాప్తు నంతి-
సమృద్ధిబ్రహ్మోక్తస్య శ్రుతికార్య పరబ్రహ్మైవ బ్రహ్మైవ ముఖ్యత్వా
దితి శ్రుత్యవస్తుభేదం విచినుతం సిద్ధాంతకదోపసూతం॥

సవిశేష బ్రహ్మప్రతిపాదిత శ్రుతినా - పూతాధానాదయాప
త్వాత్ - ఉత్పాదకముక్త్యా గీనా మధానాదయాపత్వాత్ ఉపాస
నావిశేషత్వరూపేణ - ధ్యాన్యా సాధనాద్యై విచిత్రప్రాయః-

సూ॥ అక్షరీకాలంబనా వ్యయశీలీ గాదరాయణ ఉభయధాఽ
అవోహత్కత్కత్తు శ్చేతి గాదరాయణనామాదితం సమాప్తమూత్రం-
తదధాన్యై - అక్షరీకాలంబనాన్ - ప్రణీకోపాస భిన్నా - సమా గ్రహణ
పాసకాన్ - ఆనూనచ - పునః - పరమేష్వరస్యై - రు - కారణసూత
మేకపా ద్విభూతిరూప - తత్త్వరూపం ప్రపంచయ - - ప్రణీకా గుప్తపాస
కాన్ ననుజాదయః కార్యబ్రహ్మోక్తం ప్రాపంచయ - గాదరాయణ
ఆనాన్యో మన్యజే - ఉభయధా అవోహత్ - పరమార్థావృత్తానా
ముఖయధాలోకవ్యయ - మనో - అవోహత్ - పాపాభావాత్ - అక్షరీకు
ప్త - నాతో త్పరమేష్వరోపాసక - పరమేష్వరం - నామాది ప్రణీకో
పాసక - కార్యబ్రహ్మచ ప్రాప్తోన్మీక్షణ - భావ్య - పిత - స్పృహాప
మూత్రంగతస్య - నిరూప్యగత్య - స్పృహాపయ - త్య - నిరణంతరస్యైవ

విఘ్నేశ్వరం - పూర్వపక్షభూతం బాదరిమతం సిద్ధాంతీకృతంచ॥

3॥ ముక్తస్సవిశేష బ్రహ్మసతం నైభవమను
భవత్యుత నిర్విశేషకూటస్థో భవతీత్యత్ర॥

నూ॥ బ్రాహ్మణ్యం మిమిమనన్యాసాదిభ్యః - శ్రుతే - యతత్త్వా
పహతపాప్కా - సన్యకామ స్సత్యసంగల్ప ఇత్యాదినా సవిశేషముపక్ర
మ్య సోఽన్యేషువ్య స్సపజ్ఞానతవ్య ఇత్యన్యేషాం జ్ఞానసంచ విధా
య - సన్యాసో లోకానాప్నోతిసర్వాశ్చేషాం కామా సత్యాదినా ఫల
కానామ్ - ఏవ ముపన్యాసాదిభ్యః ఉపక్రమాశ్చేషాం సాతుభ్యః - దే
హానానా మ్నా ముక్తే బ్రాహ్మణ్య బ్రహ్మసంబంధినా నైభవేన
యుక్తే విలసతీతి మిమిమనన్యాసాదు ఇతి శ్లో॥

నూ॥ చిత్తన్యాసేన తద్వాక్యత్వాది త్యోపలోమ - తీవస్య
చిదాత్మకత్వాత్ - చిత్తబ్రహ్మనిత - తత్త్వాత్తేజైర్వి ముచుభవతి జల
మిమిమన సముద్రో నైభవం కీచి త్తమభవతీతియుక్త్యవప్నోతే నా
మలోపనాన్న ఆవాక్యస్యమతం - శౌవసదాచార సత్యవచన సన్యా
సాదిసాధన సామిమనావత్సవ్యత్యచలంబా యోగ్య - ఏవమేకదేశిమత
ద్వయ ముపదేశ్య॥

నూ॥ ఏవ మప్యపన్యాసా స్పృహనా దవిలోభా బాదరా
యాః ఇతి - ఏవ మాయానానామా కిరం పద్మాత్రయాత్రా - లోకాశికా -
ఏవమప్యపన్యాసాత్ - మిమిమన నిర్విశేష మచలమఘాలమ - క్షే
ప్యాదినా విషేషముభేదేన - సత్యం భూత మానసం సర్వభూ సర్వో
త్త సర్వాస్మాదిని విషయభేదానాం బ్రహ్మణ ఉభయభా - దేకైవ విశే
నాత్ - తత్త్వభూతేనా భూత తత్త్వా త్యచలమైవం బ్రాహ్మణ్యానాం మి
ర్విస్య ప్రతిమేతీర్విస్య ఫలమాన సత్యస్య - ఏవ మప్యపన్యాసాదుపన్యా
విస్వరూపస్య సర్వానామ్ - అవిలోభా ముక్తస్య తద్వాక్య మనాసమ
యే సత్యకాయత్వా త్సత్యసంగల్ప త్యాచ్చ తేజైర్విభవమభవం - కా

మోపశమదశాయాం నిర్విశేషచిన్మాత్రకూటస్థయాపీణావస్థానంచ న
విరుద్ధమితి బాదరాయణాచార్యో మన్యత ఇతి॥

నూ॥ అభావం బాదరిరాహపేయవం - ముక్తస్య విద్యాప్రపంచగత
దివ్యభోగానక్తత్యే నిర్విశేషస్వరూపమాత్రేణావస్థానరూపాయా
విదేహముక్తేరభావ ఏవస్యాత్ - ఆహపేయవం శ్రుతిరేవ- స్త్రీభిర్వా
యా నైర్వావయస్యేవేతి భోగబాహుళ్యం- అత స్సవిశేషబ్రహ్మ
ప్రతిపాదకశ్రుతీనా మధావాదరూపత్వ మితి బాదరే రాచార్యస్యాత్
పో యుక్తి పురస్కరః॥

నూ॥ భావం జైమి నిర్వికల్పమననాత్ - స్త్రీభి ర్వాయానై
ర్వావయస్యేర్వేతి- సయది పితృలోక కామోభవతి - సయది మా
తృలోక కామో భవతీత్యాదినా- యదివా శబ్దాభ్యాం వికల్పా మన
నాత్ - వికల్పప్రతిపాదన దర్శనాత్ - తత్తత్కామోపశమే- కామాం
తరా నుపజననేచ సంధికాలేషు స్వరూపమాత్రేణావస్థానరూపాయా
విదేహముక్తేర్భావం సద్భావం జైమినిరాచార్యో మన్యత ఇత్యర్థః-
భోగానామపూర్వత్వేన ప్రతిపాదనాత్ - స్వగ్గకామో యజేతేత్యా
దివన్నాథా వాదరూపత్వ మితి జైమినే రాచార్యస్య సమాధానం
శ్రుత్యవప్తంభకం॥

నూ॥ ద్వాదశాహవ దుభయవిధం బాదరాయణోఽత ఇతి
బాదరాయణనామాంకితం సిద్ధాంతనూత్రం జైమినితాత్పరైక్విభావేన
అతః- పాదోఽస్య విశ్వాభూతాని త్రిపాదస్యామృతం దివీత్యాది శ్రుతి
షు - అవస్థితేతి కాశకత్సన్ని ఇత్యాది నూత్రేషుచ- పరమాత్మన స్స
విశేష నిర్విశేషోభయరూపేణావస్థాన సిద్ధాంతాత్ - ముక్తత్వం ద్వా
దశాహవ దుభయవిధం - యథా ద్వాదశాహ క్రతురహీనరూప స్స
త్రయూపశ్చే త్యుభయవిధవం ముక్తిరపి సవిశేష నిర్విశేషోభయరూ
పేతి బాదరాయణసిద్ధాంతఇతి- తదర్థః-

ఏవం శ్రుతిస్మృతినూత్రాణాం సదర్థే ప్రదర్శితే తదవాస్య-

సర్వమిధ్యాత్వ సంపాదనాయ కల్పితాన సదభావేన ప్రామాణికత్వే
న జల్పనే నారాయణస్మృతిరేవ సమాధానం - విప్రాః పశ్చిమబుద్ధయ
ఇతి న్యాయాత్ -

ఏతత్ క్షణపర్యంతం శాంకరమతా సంమత్యైవ ఖల్వ స్మ
దీయా బహవ శ్చక్రాంకితా లింగాంకితాశ్చ భవంతో దృశ్యంతే -

శంకరశృంకరస్సాత్మా దిత్యాది స్తుత్యవప్తంభేన శంకరస్సాత్మా
త్వైలాసవాసీ పరమేశ్వరవేతి శ్రద్ధాబాధ్యా తదు క్తమేవ సర్వశూ
న్యతాపాదకం ప్రమాణమితి జల్పతా మిశ్వరస్యైవ మిధ్యాత్వవాది
నాం కథం శంకరస్య తదుక్తీనాంచ సత్యత్వం సిద్ధ్యేత్ - శంకరాచార్య
స్యేశ్వరత్వే నిరావరణజ్ఞానమేవ వ క్తవ్యం - భవద్భిః -

కదాచి ద్భాష్యపాఠనావసరే భగవాన్ బాదరాయణో వృద్ధ
బ్రాహ్మణవేషేణ సంనిధిం దత్వా త్రిచతుర్వారం భాష్యాధేష్వ స
మీచీనతాభినయం కృత్వాం తహి తవానితి - తమజ్ఞాత్వా ౭రుణిత
నేత్రస్సన్ శంకరాచార్య స్తన్నిస్సారణాయ శిష్యమవలోకితవా నితిచ
త్తైరేవౌచ్యతే - కదాచి చ్ఛంకరాచార్యః కాశీం ప్రతివృతం యయా
విత్యాది శంకరాచార్యకృత మనీషాపంచకే విశ్వేశ్వర శ్చండాలరూపే
ణ సంనిధిం దత్తవానితి - జ్ఞానపరీక్షార్థమాగతం విశ్వేశ్వరం శంకరా
చార్యో సజ్జతవానితి - తదీయ ప్రశ్నానాం బాదరిమతానుసారేణ - నేతం
మయా కల్పితమితి శంకరాచార్యైర్వికటమేవ ప్రత్యుత్తరం దత్తమితి
చ దృశ్యతే తా మప్తాదశధా దృష్ట్యైత్యాదిగాథాభి స్సూతసంహితాం
బహువారమాలోచ్య భాష్యత్రయం విరచిత మిత్యుక్త్యా పరతంత్ర
ప్రజ్ఞతా సంసూచ్యతేనామ॥

మూతసంహితా మంగళశ్లోకే తదు త్తరగ్రంథేచ పరమాత్మనః
కూటస్థం నిర్గుణం రూపమేకం - పంచావయవ సంక్లృప్త ముచికాసమే
తం లీలావిగ్రహరూపం ద్వితీయం - ఏకపాద్విభూతి విద్యాప్రపంచ
రూపంచ తృతీయం ప్రతిపాద్యతే - నకస్యాపి మిధ్యాత్వం బోధ్యతే

తద్విరుద్ధమేవ సర్వం మిధ్యేతి భాష్యే ప్రతిపాదితం॥

శంకరాచార్యస్య మండన ముండనార్థగమనసమయే- మండనగృహే నైమినివాసా శ్రాద్ధభోక్తృత్వేన నిమంత్రితావాస్తాం - ఉత్తరకాలే బాదరాయణః పునరాగత్య శృంకరాచార్యై స్సహ ప్రసంగం కృత్వా - పూర్వవత్తుభూత బాదర్యాదులోమి మతానుసారిణం భాష్యం స్వీయ వైదికసిద్ధాంతాచ్ఛేదకంచ - మదభిప్రాయానుసార్యే వేతి ప్రశంస్య కించి దాయవ్యమపి దత్తవానిత్యా ద్యుక్త మధఃపాతం శంకరవిజయాదిలిఖితం నకేనా వ్యనాద్యతం-

సన్యాసస్య శ్రుతిస్మృతివిహితత్వేపి- కలికాలే ఇంద్రియనిగ్రహ శూన్యానాం నానుష్ఠేయమితి కల్యాదావేవ - సన్యాసం పలపైత్తుకం దేవరాచ్చ సుతోత్పత్తిః కతా పంచవిసజ్జయేదితి పూర్వైర్నిరాకృతమపి - కైశ్చి స్సహపీఠిభిః - యావద్వర్ణవిభాగోస్తి యావద్వేదః ప్రవర్తతే అగ్ని హోత్రంచ సన్యాసం కతా తావద్భవిష్యత ఇతి ప్రతిప్రసవోద్భవః- సచ యుక్తకాలే నైరాగ్యభాగ్యే చానుష్ఠేయో న సర్వై స్సర్వదా- ఏవంస్థితే మహాపీఠాత్పర్యే వాదజితస్య మండనస్య నైరాగ్యభావేపి తే నానాకాంతీతేపి తజ్జాయాయాం విలపంత్యాం - బలా త్సన్యాసప్రదానం - బ్రహ్మచర్యా త్సన్యస్తానామేవ ముక్తి ర్నా న్యేహ మితి బోధనంచ అసంగతమితి నకేనావ్యుక్తం॥

భగవద్గీతాసు కుత్రాప్యశ్రమయాప సన్యాసోన్మక్త ఇతి - కామ్యానాం కర్మణాంన్యాసం సన్యాసం కవయో విదూరిత్యాదినా- సర్వత్ర శ్రుతిస్మృతిషు ఆశ్రమవిధాయక ప్రకరణా దస్యత్ర సన్యాసత్వాగోపరతిశబ్దై ర్నాససికవేవ సన్యాసః ప్రతిపాద్యత ఇతిచోక్త్వానశోచం నాపి చాచారో నసత్యం తేషు విద్యతే. అసత్య మప్రతిష్ఠంతే జగదాహుర నీశ్వరమితి-తయాయ జగతోఽహితా-యజంతేనామయజ్జ్నేస్తే దంభేనా విధిపూర్వకమిత్యాదినాచ నీశ్వర సర్వజగన్నిధాత్వవాదినో

బాదర్యోదులోమిమతానుయాయినో నిందతి భగవాన్ ౧౨-౧౬-౧౭-
౧౮ అధ్యాయేషు- తదాస్తాం-

రామకృష్ణయజ్వశాస్త్రీభి రస్మద్విరచితాం ప్రభామండీప్య
భ్రమభంజనీనామ్నా గ్రంథేన ప్రభాయాం జగద్గురు శంకరభక్తు
న్మూలకాదోషాభాసా ఉదాహృతాఇతి- మాతనం కంచిత్సిద్ధాంతం ప్ర
కల్ప్య స్వోత్కర్షా దశీత ఇత్యాదికం ప్రకటికృతం-

భవద్భి భవదీయశక్తకరైశ్చ పరమేశ్వరే భక్తున్మూలకం
పరమేశ్వర మిధ్యాత్వం యత్కథితం- శంకరాచార్యైః పూర్వాచార్య
దూషణం యాదృశంకృతం - భవద్భి రనవసరే జైమిని కపిల కణాద
జ్ఞాద్ధ రామానుజాది దూషణం యాదృశంకృతం నతాదృశమితి - విద్య
మానమేవ సంకీర్తితమితిచ సంతోష్టవ్యం-

భవద్భి ద్విస్వసహస్రసమసమ్మిత పూర్వకాలే జగత్సర్వం తత్త్వ
మార్గవిధురం జైన జ్ఞాద్ధ మీమాంసకాదిభి రాక్రాంత మాసీదితి
తాని మతాని సర్వాణి శ్రీశంకరాచార్యై రున్మూలితా నీతిచ యదు
క్తం తస్మైమైవహి-తత్త్వమార్గపోషణాయా నాదికాల మారభ్యై
తత్ క్షణపర్యంతం- శ్రుతిస్మృతిపురాణాదయః పండితాశ్చ జేజీయంత
ఏవ-

జైన జ్ఞాద్ధాదిమతాన్యే తత్ క్షణపర్యంతం దినదినప్రవృద్ధాన్యే
వ దృశ్యంతే తదాస్తాం- వృథా జల్పితం- రాగద్వేషాపాదకం-

యజ్వశాస్త్రీభిః ఖండననామక గ్రంథారంభే.

ఇహ ఖలు సత్యంజ్ఞానమనంతం బ్రహ్మేత్యాది శ్రుతికథప్రకా
శిత మద్వితీయం బ్రహ్మానాదినిధన మానందఘనం ముక్తప్రాప్యం వి
రాజతే తదేవా నాదిమూలప్రకృత్యవచ్ఛిన్నం సవిశేషం బ్రహ్మేతి
గీయతే- మూలప్రకృతిగత సత్త్వాంశాధిక్యే శుద్ధసత్త్వప్రధానమాయా

త్మిక ప్రకృత్యవచ్ఛిన్న మిశ్వరణి వ్యవహితే - మలినస్తత్వప్ర
ధానావిద్యావచ్ఛిన్నం జీవవచితవృత్త ఇత్యా ద్యుదాహృతం - తద్వి
మృశామః-

సత్యజ్ఞానాదిశబ్దై రుచ్యమానం బ్రహ్మసవిశేషం నిర్విశేషం వే
త్వత్ర ఆనందాదయః ప్రధానస్య - ఇతరేత్వథా సామాన్యాదిత్యాది
నూత్రప్రకారేణ. ఆనందాదిభావ ధర్మైర్విసి మః ఘనోపదిష్టం బ్రహ్మసవి
శేషమేవ-నూత్రగత ప్రధానపదస్య జగత్కారణవాచిత్యాత్ -

అక్షరధియాం త్వవరోధసామాన్య తద్భావాభ్యా విత్యాది
నూత్రప్రకారేణా దృశ్యత్వా స్థూలత్వా ద్యభావధర్మై రుపాస్యం నిషే
ధ ముఖోపదిష్ట మక్షరం నిర్విశేషం బ్రహ్మ - తత్తున సత్త్వానదు
చ్యతే- న తదశ్నాతి కించన- న తదశ్నాతికశ్చనేత్యాది శ్రుతిస్మృతిభి
జ్ఞాతుమశక్య మేవేతిబోధ్యతే- మద్గలోపనిషది - సపురుషోనామయా
ప జ్ఞానాగోచరం సంసారిణా మతిదుర్విజ్ఞేయం విషయం విషయేతి త
స్యాక్షరస్య నిర్విశేషస్య దేవై ఋషిభిశ్చ దుర్విజ్ఞేయత్వ ముక్తం -
యజ్వశాస్త్రిభి స్తదేవా నాదిమూలప్రకృత్యవచ్ఛిన్న మిత్యుక్తం- అ
నాదిభూతాసా మూలప్రకృతిర్బ్రహ్మణోభిన్నా అభిన్నావా- జడం చే
తనంవా- సత్యం మిథ్యాభూతావా-

సత్యం భిన్నమిత్యుక్తౌ ద్వైతాపత్తిః- అభిన్నంచ ద్రుష్టేష్యే
శ్చాచ్యతాం కిం నామాంతరేణ- అభిన్నం జడంచెత్యుక్తౌ - బ్రహ్మణ
ఏవ జాడ్యముక్తంస్వాత్ - శుద్ధం బుద్ధం ముక్తమిత్యాది శ్రుతివిరోధః-
చిదభిన్నం జడంచేతివ్యాహతంచస్వాత్ - అభిన్న మనృతంచే త్యుక్తౌ
బ్రహ్మణఏవానృతత్వం ప్రసజ్యేత- అతో మూలప్రకృతిర్నామ - స్వ
భావైకాభ్యాత్మ ముచ్యతే భూతభావోద్భవకరణి భగవదుక్తప్రకారే
ణ- నిఖలచరాచర విద్యాప్రపంచరూపేణ విలసన్ప్రయోజకః పర
మాత్మనవవ స్వభావ ఇత్యంగీకరణ్యం - సత్రత ధర్మధర్మాదివికల్ప
యక్తః- అగ్నే రాష్ట్రమపాంతైత్యం ప్రకాశ్యం. సర్వతేజసాం- స్వ

భావౌ వాఖిలాధానాం కిం కస్య కిలకారణమిత్యక్తం వాసిష్ఠే - చి
దాత్మన స్వభావస్తు విమర్శశబ్దితం చేతనమేవ - చిచ్ఛక్తిశ్చేతనా
యాపే త్యక్తత్వాత్ - తదేవ ప్రమారూపం ప్రత్యక్షం - నతు భ్రమ
రూపం - పరమాత్మని సూర్యే తమ ఇవావిద్యాయా అసంభవాత్ -
బ్రహ్మవ త్పరమాధానతాకంచ - అనాదిత్వస్య త్వయైప్రాక్తత్వాత్ -

ఉక్తంహి వాసిష్ఠే - సత్తాతివాహికో దేహస్తత్పరం పరమా
ధాతః ప్రత్యక్షం పరమం యత్తత్తదాద్యం కచనం చిత్రణి - శ్రు-
సోఽకామయత బహుస్యాం - తద్వేక్షత తత్తేజోఽస్వజత - ఆత్మావా
ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆసీన్నాన్య త్కించ నమిషత్ స ఈక్షతేత్వాది శ్రుతి
సిద్ధః - తద్గతా స్సత్వాదయో గుణాశ్చ చిన్మయాః - అన్యస్యాసంభ
వాత్ - సర్వజ్ఞత్వాది ఘటకత్వాచ్చ - తత్సృష్టం చరాచరాత్మకం జగ
చ్చ చిన్మయం - అపంచీకృతం - ఈక్షణాది ప్రవేశాంతా స్పృహితేన క
ల్పితేతి శ్రుతేః - చిరుసాదానకత్వాత్ చిన్మిత్తకత్వాచ్చ - భూతభా
తికరూపత్వా జ్ఞాదమితి భ్రమమాత్రం - అయమేవ విద్యాప్రపంచః బు
ద్ధిపూర్వ వివర్ణత్వాత్ - స్వరూప విస్మృత్యభావాత్ - తత్త్వజ్ఞానా
బాధ్యత్వాశ్చ - ఉక్తంహి వాసిష్ఠే - అనాద్యంతావ భాసాత్మాబోధ ఆ
త్మని సంస్థితః - నానాపదాధారూపేణక మూర్ఖ్యాదితయా యథా -
బోధస్యాంతరిదం విశ్వంస్థితమేవ రఘూద్వహ - స్తోభస్యాంత ర్యథా
శాలభంజకా ప్రకటికృతేతి - విసర్గః కర్మసంజ్ఞిత ఇతి భగవదుక్తః
కార్యప్రకృతిరూపః - భూమిరాపా నలోవాయు రిత్వాది నాదచ్ఛిరస్ప
ఉక్తంహి వాసిష్ఠే - చిచ్ఛాత్యేవహి సర్గాదా కచంతిభాతి సర్గవత్
భాసనీయంచ భాసంచరూపం యత్రన్వయం ప్రభేతి - భాసకో భాసం
భాసనీయంచ విద్యాప్రపంచే స్వయంప్రభా స్వప్రకాశ మేవే త్యర్థః -
అవిద్యాప్రపంచస్తు - జాగ్రదాది విమోక్షాంత స్సంసారో జీవకల్పి
త ఇతిశ్రుతేః - జీవావిద్యాకల్పిణో జడదుఃఖాదిరూపః ప్రతిజీవం భిన్న
శ్చ - యత్ర వేత్తితు జీవత్వం తత్రావిద్యేతి తివ్రతి - తత్ర సంస్మరినా
మ్నాయం ధత్తేరూపం తథాస్థితమితి వాసిష్ఠవచనాత్ - మిథ్యాభూ

ఈ తత్త్వజ్ఞానబాధ్యత్వాత్ - ఇతి ద్రష్టవ్యం -

విద్యావిద్యాప్రపంచభేదస్తు - ప్రపంచోద్వివిధః - విద్యాప్రపంచ శ్చావిద్యాప్రపంచశ్చైతి విభాగో మహానారాయణా ద్యుపనిషత్సుప్రసిద్ధః - ననూతనత్వే నాస్మత్కల్పితః - విద్యాప్రపంచః పరమేశ్వరసృష్ట ఇతి - అవిద్యాప్రపంచో జీవావిద్యా ద్వారక ఇతిచ - ఈక్షణాది ప్రవేశాంతేత్యాది శ్రుతిసిద్ధః, విద్యాప్రపంచ శ్చిన్మయ అపంచీకృతశ్చ - పరమాధానత్యశ్చ - అవిద్యాప్రపంచో జడః స్థూలో దుఃఖరూపః పంచీకృతో మిథ్యాభూతః - నపరమేశ్వరసృష్టః కింతు జీవావిద్యాధ్యస్త ఇత్యసకృదుక్తః -

విద్యాప్రపంచే అభేదస్తాత్మకః పూర్వసిద్ధత్వాత్ - భేదస్తు కల్పితః - బహుస్యా మితిశ్రుతేః - న మిథ్యాభూతః -

అత్రేయంవ్యనఘా॥

విద్యావిద్యాప్రపంచ విభాగమంతరా - కార్యకారణయోగ్యేదవవేతి తార్కికైరుచ్యతే - అభేదవవేతి స్థాభ్యైః - కారణం సత్యం కార్యం మిథ్యేతి సిద్ధాంతైకదేశినో బాదర్యాదులోమి మతానుసారిణః - కార్యం సాక్షాత్పరమేశ్వరసృష్టం జీవావిద్యాధ్యస్తంచేతి ద్వివిధం - ఈశసృష్టం పరమాత్మాభిన్నం పరమాధానత్యంచ - జీవావిద్యాధ్యస్తంతు జగత్మిథ్యా - భ్రాంతిజన్యత్వా తత్త్వజ్ఞాన బాధ్యత్వాచ్చ - విద్యాప్రపంచః కారణభేదేన కాలత్రయేపిసన్ - అయమేవ సత్కార్యవాదః - అవిద్యాప్రపంచస్తు కాలత్రయేపి కారణవ్యతిరేకాణా సదిత్యుచ్యతే - నాసీదస్తి భవిష్యతితి త్రైకాలికనిషేధ ప్రతియోగీత్యేవం విద్యావిద్యాప్రపంచవిభాగేన వైదిక బాదరాయణాద్వైతసిద్ధాంతః - పూర్వపక్షభూత బాదర్యాదులోమి మతానుసారేణైవ సర్వమిథ్యాత్వవాదిభి ర్భాష్యకారాదిభి రాధునికై స్సర్వత్ర కార్యంకారణవ్యతిరేకేణాసదితి వ్యుత్పాదితః - తదధీత్యాధునికాస్సర్వే విప్రతిపద్యంతే - బాదరాయణ వైదికసిద్ధాంత ప్రక్రియా అస్మాభి స్సుత్రతాత్పర్యదీపికా

యాం తైత్తిరీయకోపనిషత్తాత్పర్యదీపికాయాం ప్రభాయాం భగవ
ద్గీతా తాత్పర్యదీపికాయాంచ సమ్యగ్న్యూత్పాదితా- తథాపి పండితా
స్తాం నపశ్యంతి నపర్యాలోచయంతిచ- సప్తతి సమబహిర్భూతే నయ
సి ప్రజ్ఞాచక్షుషోమమేయం పుష్పత్తి ర్వాసప్రసాదాల్లభే త్యుక్తే
అనూయామేవ కుర్వంతి - బౌదాసీన్య స్యాచితత్వేపి లోకోపకారాయ
పరమేశ్వరప్రేరణేనేమే గ్రంథాలిఖతాః - బహుశా ముముక్షువోఽపి
త్యతరంతిచ - శ్రద్ధాజడాః కేచి దనూయాపరాశ్చేత్ కాంక్షతిః- తత్ర
నారాయణస్మరణమేవోచితా - తదాస్తాం తావత్ -

యజ్ఞశాస్త్రీభి రనాదిమూలప్రకృత్యవచ్ఛిన్నం బ్రహ్మసవిశేష
మిత్యుక్తం తదేవ జగత్కారణమిత్యపి వక్తవ్యం - తత్ర శుద్ధసత్వోప
హితం నిమిత్తమితి- తమ ఉపహిత ముపాదాన మితిచ భవతివ్యవస్థా-
తదుభయం మిధ్యేతి- ముముక్షుభి రుపాస్యమితి- తన్నిధ్యాత్వం శాస్త్ర
యుక్తిభ్యా మవశృతమితిచ. యుక్తం తదసత్ - మిధ్యాభూతం వస్తు
శుక్తిరజతాదివ దుపాస్యమేవ నభవేత్ - తమపాసనం నిష్ఫలంచ స్యాత్
శాస్త్రే సర్వత్ర తత్సత్యత్వ మేవోద్ఘోష్యతే - పురుషాయ శాశ్వతే స
హస్రకోటిధారిణేనమః- ఋతగ్ం సత్యం పరంబ్రహ్మ పురుషం కృష్ణ
పింగళం- తదేతత్సత్యం యథా సుదీప్తా త్పావకాత్ - ఏతత్సత్యం బ్ర
హ్మపురం- తథమేసత్యాః కామాః- త్రిణి రూపాణీత్యేవ సత్యమిత్యా
ది దర్శనాత్- ఈశ్వరో మిధ్యేతి నకుత్రాపి ప్రతిపాద్యతే - మాయా
హ్యేషా మయాసృష్టే త్యుక్తావపి - వేషస్య మాయకత్వం సిద్ధ్యతి-
నమిధ్యాత్వం- బుద్ధిపూర్వకత్వాత్ భ్రాంత్యభావాత్ తత్వజ్ఞానాబాధ్య
త్వాచ్చ - ప్రత్యుత్తవిసోద హేతుత్వమేవ - జన్మకర్మచమే దివ్యమితి -
పురుషంప్రకృతిం చైవ విధ్యనాదీఉభావపి- నాధిభూతాధీదై వం మాం
సాధియజ్ఞంచయే విదురిత్యాది భగవద్వచనాచ్చ- అధిభూతాధిదైవ స
హితస్య అధియజ్ఞరూపస్య పరమేశ్వరస్య పరమాధిక సత్యత్వమేవ
శాస్త్రేణ ప్రతిపాద్యతే- తత్ర యజ్ఞశాస్త్రీభి రఋయ్యగ్ం హవై చా
తుర్మాస్యయాజన స్సుకృతం భవతీత్యుక్త కర్మఫలదృష్టాంతేన మిధ్యా

త్వ పర్యవసిత వ్యావహారికసత్యత్వకథనం భ్రాంతిమాత్రం. అవిద్యకం హి మిథ్యాభూత మస్యాకాశాది ద్విపదాధికాలస్థాయిత్యా ద్వాన్యవ హారిక మిత్యుచ్యతే. సత్య వ్యక్తాత్పరస్తనం చిదేకరస మధిభూతాది అధిదై వశబ్దితస్య జీవసంఘస్య సత్యత్వమంగీకృత్య- అధిభూతాధియజ్ఞ యోర్నిధ్యాత్వకథనం భ్రాంతిమాత్రమేవహి-బౌపాధికత్వాన్నిధ్యేత్వాది యుక్తిరస్యాభాసరూపా- హరిద్రాదుణిమ్నః హరిద్రా సమసత్తాకత్వ దశకనాత్ - ఘటోపాధిక స్యాకాశశ్య మహాకాశసమసత్తాకత్వ దశకనాచ్చ- సావయవస్య దృశ్యస్యచా నిత్యత్వమేవ సిద్ధతినా సత్యత్వం కింబహునా- తన్నిధ్యాత్వం శాస్త్రయుక్తిభ్యా మవధృత మిత్యుక్తం దురుక్తమేవ- సుషుప్తి విదేహముక్త్యాదిషు ప్రపంచాదశకనం ప్ర మాత్రభావకృతం- సతదసత్యకృతం- అన్యై దృశ్యమాణత్వాత్ -

భ్రమజన్యం తత్వజ్ఞానబాధ్యంచ మిథ్యాభవతి- నేతరత్ - ఈశ్వ రస్య భ్రమాభావాత్ - తత్సృష్ట మధిభూత మధిదైవంచ చిన్మయం జగత్కదాపి మిథ్యా నభవతి- కిం వక్తవ్య మధియజ్ఞ రూపస్య పరమేశ్వరస్య- నై షాతక్లేణ మతిరాపీనేయతి వ్రాణానై సత్యం తేషామేష సత్యమిత్యాది శ్రుతేః-

యజ్వశాస్త్రిభి ర్మలినసత్వప్రధానావిద్యావచ్చిన్నం జీవవ వతిష్ఠత ఇత్యుక్తమపి దురుక్తమేవ- మలినసత్వ ప్రతిఫలితోజివోబద్ధః శుద్ధసత్వప్రతిఫలితో జివోముక్తః- తదవచ్చిన్న స్త్వీశరీరవ బింబభూ త ఈశ్వర స్సర్వభూతానాం హృద్దేశేజ్జన తిష్ఠతీతి స్వతేః - మలిన సత్వ ప్రతిబింబితవ సమస్తే వ్యప్తౌచ- బ్రహ్మభేదం విస్మృత్యావిద్య యా స్వస్మిన్ జీవభావం మిథ్యాభూతం శరీరత్రయంచ ప్రత్యేక మధ్యస్య సంసరంతి - యత్ర వే త్తితు జీవత్వం తత్రావిద్యేతి తిష్ఠతి - తత్ర ధంసృతినామ్నాయం ధత్తేరూపం తథాస్థితమితి వాసిష్ఠవచనాత్ - త వేవ ఫలాభిసంధరహిత యజ్ఞదానాది నివృత్తికర్మభి ర్నిరంతరభ్యాన నిష్ఠయా పరమేశ్వర భక్త్యతిశయేన వేదాంతశ్రవణాదినాచ సత్వశుద్ధా భూమికాక్రమేణ నివృత్తా విద్యాప్రపంచా ఏకపా ద్విభూతిరూప

బ్రహ్మభేద మనుభవంతి సత్వలయే విదేహముక్తాశ్చ - వేదాంతవిజ్ఞాన
నునిశ్చితార్థా ఇత్యాదిశ్రుతేః - తదర్థ స్వస్వత్ర వక్ష్యతే.

బ్రహ్మవా ఇదమగ్ర ఆసీ త్తదాత్మానమేవావేత్ అహంబ్రహ్మ
స్మీతి- తస్మా త్తత్సర్వ మభవదితి బృహదాలగ్నాకశ్రుతిరపీ మమధః
దర్శయతి- తదర్థః స్తు- ఇదం చిత్రప్రతిబింబరూపం- అగ్రే- అవిద్యోద
యాత్పూర్వం- బ్రహ్మవా- ఏకపాద్విభూతిరూప బ్రహ్మభిన్నమేవాసీత్
పశ్చా దవిద్యయా జీవభావేన కంచితాకలంసంసృత్య- తత్- చిత్రప్రతి
బింబరూపం నివృత్తికర్మాదిసాధనై సృత్యశుద్ధా- ఆత్మానమేవాహం
బ్రహ్మస్మీత్యవేత్ - విదితవత్ - తస్మా ద్వేదనాత్ - తత్ చిదాభాస
రూపం- సర్వమభవత్ - సర్వాత్మక మేకపా ద్విభూతిరూపం బ్రహ్మ
భవదితి - ఇదంతరీరం కాంతేయక్షేత్ర మిత్యభిధీయతే- క్షేత్రజ్ఞంచాపి
మాంవిద్ధీత్యాదినా క్షేత్రశబ్దితా విద్యాప్రపంచస్య విధ్యాత్వం క్షేత్ర
జ్ఞస్య భగవదంతరూపత్వం- ప్రకృతింపురుషంచైవ విధ్యనాదీ ఉభావ
పీత్యాదినా పరమేశ్వర పరాపరప్రకృత్యోః పరమాత్మవ నిర్వృత్త్యం
సృత్యత్వ చ భగవదుక్తం సమ్యగ్మ్యుత్పాదిత మస్మాభిస్త త్తాత్పర్య
దీపికాయాం- సర్వవిధ్యాత్వవాదిభి ర్విశిష్టమితి- ఉపహితమితి - ఉపల
క్షితమితిచ-వికల్ప్య- ఉపలక్షితస్య సత్వత్వం తదితరయో ర్విధ్యాత్వం
చోక్తం భ్రమమాత్రమితి పూర్వమేవ నిరస్తం-

యజ్వశాస్త్రిభి రీశ్వరవిధ్యాత్వస్య శాస్త్రయుక్తిభ్యా మవధృ
తత్వే ప్యపరోక్షనిశ్చయాభావాదా బ్రహ్మజ్ఞానం గురుదేవతోపాసనస్య
వశ్యానుష్ఠేయత్వాభిధానాదితి - ఈశ్వరవిధ్యాత్వం నిశ్చిత్య పూర్వే
సనకాదయ అర్వాచీనా నారాయణాభిధానాయశ్చేశ్వర భక్తిం చక్రు
రితిచ యదుక్తం తత్రా బ్రహ్మజ్ఞానమితి విదేహముక్తి మభిప్రేత్యో
క్తమితి ప్రతిభాతి- విదేహముక్తౌ ప్రమాతురేవాభావా దభక్త్యాదికం
వసంభవత్యేవ- తత్పూర్వంతు విధ్యాత్వం నిశ్చిత్య భక్త్యాదికం చ
క్రురితి కథం భవతాజ్ఞాతమితి ప్రప్తవ్యాభవంతి - నేన సర్వవిద్యాప్ర

పంచ సత్యత్వస్య సమర్థితత్వాత్ -

పురుష నారాయణాది శబ్దగమ్యం నిర్విశేషమేవేతి - సవిశేష త్వ ప్రతిపాదకపదాభావాదితి అవ్యక్తా త్వరస్తనం సవిశేషం నేతిచ యదుక్తం తదతిఫల్గు సహస్రశీషాకపురుషః- అథ పురుషోహవై నారాయణోఽ కామయతేత్యాది శ్రుతిభి శబ్దద్వయ ప్రతిపాద్యం సవిశేషమితి- అవ్యక్తా త్వరస్తనమితిచ జ్ఞాయమానత్వాత్ - నిర్విశేషే శబ్ద గమ్యత్వాభావాచ్చ-

ప్రభాయాం- ఏకదేశసమావిప్ల నానారత్నప్రభావదితి - విద్యా ప్రపంచే లోహిత శుక్ల కృష్ణరూపాణాం తేజోబన్నానాం చిదేకరస త్వేపి నానారూపతా- నవరత్నప్రభాణా మేకతేజోరూపత్వేపి నానా రూపత్వ వదితి మననోపయోగాయ దృష్టాంతో దత్తః- అదిత్యవణం తమసఃపరస్తా దిత్వాది శ్రుతిభిః దివి నూర్యసహస్రస్య భవేద్యుగపదు త్థితా- యదిభాస్మశ్రీ సాస్యాద్భాసస్తస్య మహాత్మసఃపి యదాదిత్య గతం తేజో జగద్భాసయతేఽల మిత్వాది స్మృతిభిశ్చ శుద్ధసంస్పృహపీ తం చిన్మయ జ్యోతిరేవ కారణరూపం సర్వాత్మకం ప్రతిపాద్యతే - న తు జడజ్యోతిః- నాపి కూటస్థ జ్ఞప్తిరూపం - ఏవ మేవైష సంప్రసా దోఽస్మా చ్చరీరా త్సముద్ధాయ పరంజ్యోతి రుపసంపద్యస్వేన రూపే ణాభి నిష్పద్యతే సడిత్రమః పురుష ఇత్యాది ఛాందోగ్యాప్తమ ప్రపా రకవాక్యేపి పరంజ్యోతి రిత్యేకపా ద్విభూతిరూపం జగత్కారణమేవ దేహపాతా దూర్ధ్వం ముక్తప్రాప్యం ప్రతిపాద్యతే - నిగుణం కూ టస్థంతు విదేహము క్తప్రాప్యం- స్వేన రూపేణైత్యత్తోక్తం - తథాపి భాష్యే తథానప్యూత్సాదితం-

సవిశేషజ్ఞానాన్న ముక్తిరిత్యపి దురుక్తిరేవ - సహస్రకలావ యవ కల్యాణం దృష్టమాత్రేణ మోక్షదమితి ముద్గలోపనిషద్వాక్యేన యస్యస్మరణమాత్రేణ జన్మసంసారబంధనాత్ - విముచ్యతేన మస్తస్మై విష్ణవే ప్రభవిష్ణవే ఇతి భారతవాక్యేనచ సవిశేషజ్ఞానాదేవ ముక్తిప్ర

తిపాదనాత్ - నిర్విశేషంతు జ్ఞేయమేవ నభవతి - విశేషాభానాదేవ -
కింతుపాధివిలయే తద్రూపేణావశ్యతే సుషుప్తావివేతిభాధ్యం.

యద్యపి భాష్యాకారాదయః సచ్చబ్రహ్మచ్య మవిద్యాశ బలం
బ్రహ్మేతిశ్రుతౌ బ్రహ్మశబ్దస్య పరబ్రహ్మపరత్వం - మాయావిద్యయో
రేకత్వంచ మత్వా పరే బ్రహ్మణ్యవిద్యాం కల్పయత్వా విద్యావిద్యా
ప్రపంచభేదమపి విహాయ - సర్వప్రపంచమిధ్యాత్వం - అవిద్యాశ బల
స్యేత్వరస్యాపి మిధ్యాత్వమూచుః - యదవిద్యావిలాసేన భూతభౌతిక
సృష్టయశ్చి - ఆశ్రయత్వ విషయత్వభాగిని నిర్విభాగ చితిరేవకేవలా -
పూర్వసిద్ధ తమసోహి పశ్చిమో నాశ్రయోధవతి నాపి గోచర ఇతిచ
వారీకకారాది వచనదశానాత్ - తదయుక్తం - పరమేశ్వరే అవి
ద్యా నాచిత్వాత్ - అవిద్యాహ్యశ్రయ మోహకరీ జడశక్తి మిధ్యా
భూతా - యత్ర వేత్తితు జీవత్వం తత్రావిద్యేతి తిష్ఠతి - తత్ర సంస్కృతి
నామ్నాయం ధత్తేరూపం తథాస్థితమితి వాసిష్ఠవచనాత్ ప్రతిబింబ
రూపి జీవే ఉపాధిమాలిన్యదశాయా మభివ్యజ్య సంసారానర్థం దర్శ
యిత్వా శ్రవణాదిసాధనై రుపాధిశుద్ధౌ నివర్తతే - మాయాతు పర
మాత్మస్వభావభూతా పరమాధానత్యా చిద్రూపాచేతి స్వాశ్రయస్య
ద్రష్టాణాంచ వినోదమాత్రసంపాదికా పురుషార్థభూతాచ భవతి -
జీవేశావాభాసేన కరోతి - మాయాచావిద్యాచ స్వయమేవ భవతీత్యా
శ్రయభేదేన మాయావిద్యయోభేద ప్రతిపాదనశ్రుతేః - తత్కార్య
విద్యావిద్యాప్రపంచభేద దశానాచ్చ మాయావిద్యయో రేకత్వకథనం
పరమేశ్వరే అవిద్యాకల్పనం తన్నిధ్యాత్వ వర్ణనంచ భ్రాంతివిలసిత
మేవహి -

సచ్చబ్రహ్మచ్య మవిద్యాశబలం బ్రహ్మేతిశ్రుతౌ బ్రహ్మశబ్దేన
పరబ్రహ్మ నప్రతిపాద్యతే - కింతు కార్యంబ్రహ్మైవోచ్యతే - భూమిరా
పా నలోనాయు రిత్యాదిసోక్తా అష్టభాభిన్నా అపరా ప్రకృతిః సమష్టీ
వ్యప్తిజీవరూపాపరా ప్రకృతిశ్చ బ్రహ్మభిన్నత్వాత్ - మృత్తికే త్యేవ
సత్య మిత్యుక్తన్యాయేన బ్రహ్మేతి సదితి ఆత్మేతిచోచ్యతే సర్వత్ర -

మమయోని ర్మహద్భుష్టే త్యత్ర బ్రహ్మశబ్దేనా పరా ప్రకృతిరుక్తా-
తస్మాదేత ద్భుష్టానామయాప మన్నంచ జాయత ఇత్యత్ర బ్రహ్మశబ్దే
న సమప్తివ్యప్తిజీవయాప పరా ప్రకృతిరుక్తా- ఆత్మే త్యేవోపాసితేత్యత్ర
సర్వస్య విద్యాప్రపంచస్య ఆత్మత్యేవోపాసనం కర్తవ్య మిത്യుక్తం -
అన్యత్ర పురుషవేదగ్ం సర్వమిత్యాదికం ద్రవ్యవ్యం- నేత సర్వజగన్ని
భ్యాత్వవాదినాం సర్వమపి త త్తదథా వ్యుత్పాదనం భ్రాంతిరూపమేవ-
కింబహునా-

అవ్యక్తా త్వర స్తనం నిగుణం నిర్విశేషం బ్రహ్మైవ- అవ్యక్తో
పాధికంతు సవిశేషం బ్రహ్మేతి భావ్య కారాది పూర్వోక్త వ్యుత్పత్త్యను
సారేణ యజ్ఞశాస్త్రిభిరుక్తం- తత్ర- బ్రహ్మణోఽవ్యక్తమితి శ్రుత్య
క్తస్య అవ్యక్త కారణస్య బ్రహ్మణః- సచ్చబ్రహ్మచ్య మవిద్యాశ బలం
బ్రహ్మేతి పూర్వవాక్యావగతస్య- అవిద్యాశ బలత్యమేవ దృష్టం - త
చ్చ సవిశేషమేవ భవ త్యవిద్యాశ బలత్వాత్ - కథం నిర్విశేషమేవే
త్యుచ్యతే- అవ్యక్తశబ్దేనా కిముల్లిఖ్యతే యదుపాధికం సవిశేషమే
వేత్యుక్తం- సూత్రకృద్భిస్తు- తదవ్యక్త మాహాహిత్యాది సూత్రేషు-
తత్తజ్జీవా విద్యాభ్యస్తానాం కారణగీరయాసాణాం మిథ్యాభూతానాం
భూతసూక్ష్మాణాం పంచీకృతానాం- తత్ప్రతిబుధా దవ్యక్తభావ మా
పన్నస్య విశ్వరూపస్య చావ్యక్తత్వ ముక్తం- అవ్యక్తం ఆవృతం ఆ
నభివ్యక్త మిత్యధః- అజ్ఞానా మనభివ్యక్తమపి విశ్వరూపం కోటిసూ
ర్యవ్రభాభామరం స్వప్రకాశమేవహి- అనోఽసంభావనా విచరీతభా
వనయోః ప్రాబల్యం సర్వమిథ్యాత్వ వాదినాం- తదేవావ్యక్తం బ్రహ్మ
విదుషాం భ్యావజ్ఞానాదిసాధనై వ్యక్తం భవతీత్యపి - అపిసంరాధనే
ప్రత్యక్షానుమానాభ్యా మితిసూత్రే దశితం - తత్ప్రహ్మసాధిభూతం
సాధిదైవం సాధియజ్ఞమితిచ కల్పిత సర్వవిధవిభాగవత్వేపి పరమా
థాతోఽఖండైకరసత్వా త్వర్వత్ర శ్రుతిస్మృతిపురాణాదిషు బ్రహ్మ
త్మాదిశబ్దైరుచ్యతే నతు తత్త్వన్నామవిశేషః - ఉక్తంహి వాసిష్ఠే -
నేతకాలాది కాయాలోకయాప చిత్తత్వ సర్వదం - దేతకాలాది శబ్దాథా

రహితం నచ శూన్యకం- పదే పదవిదామేవ తస్మిన్ బోధగతిర్భవేత్ -
 ద్రష్టృణాం శాంతదృశ్యానా మేవాన్యేషాం నరాఘవేతి - ఏవంవిధే
 పరమార్థే అజ్ఞేర్వికల్పితాః కుతర్హః కథం తత్త్వనినాయ సాధకా
 భవేయః- ఉక్తంహి వాసిష్ఠేవ - అజ్ఞాతసంకల్పమయం ప్రత్యక్షం
 సత్కథం భవేత్ - స్వయమేవన యత్సత్యం తత్సౌ త్కార్యకరం
 కథం- ప్రత్యక్షేవ భావత్వే నష్టే క్వేవానుమాదయ ఇత్యాదినా- అ
 తస్తదేవ సవిశేషం సర్వాత్మకం పరమార్థసత్యం బ్రహ్మవ్యక్తాత్పర
 మితి సుస్థం-

యజ్వశాస్త్రిభి రత్రేదం విచార్యత ఇత్యుక్త్వా- కిం నిర్విశేషం
 సత్యచిద్భవం బ్రహ్మాంగీకృత్య తస్మైవ సవిశేషమపిరూపం పరమార్థ
 సత్య మిత్యంగీక్రియతే- ఉత నిర్విశేషం నాస్తీతిత్యాదినా వికల్పనప్రా
 గల్భ్యమధికం దశకయిత్యా- నిర్విశేషత్వ సవిశేషత్వయో సమసత్తా
 కయో రేకస్మిన్ వస్తుని విరోధాద్వాన్విహతిరితి- పరమాత్మన సజా
 తీయాదిభేదకూన్యత్వా త్సవిశేషస్య సత్యత్వే సజాతీయాదిభేదప్రసం
 గా దితి- మాయాయా అనిర్వచనీయత్వాదితిచ యదుక్తం తదసత్-

పాదోస్య విశ్వాభూతాని త్రిపాదస్యామృతం దివీతిశ్రుత్యా ప్ర
 తిపాదితస్య పరమాత్మన సవిశేష నిర్విశేషోభయరూపత్వస్య- అవస్థి
 తే రితి కాశకృత్సూః - వికారావతీచ తథాహి స్థితిమాహేత్యాది
 న్యాయనూతై నిర్భారితత్వాత్ - ద్విరూపంహి బ్రహ్మవిభాతీతి - ని
 రాకారం క్వాపి క్వచిదపిచ సాకారమమలం నిజంశైవం రూపమితిచ
 భావ్యకారై రంగీకృతత్వాత్ - సవిశేష మిధ్యాత్వస్య నిరస్తత్వాత్
 సృష్టేః పూర్వం బ్రహ్మణ సజాతీయాదిభేద విధురత్వేపి- బహుస్యామి
 తి కామనయా కల్పితస్య సజాతీయాదిభేదస్యా పలపితుమశక్యత్వాత్ -
 కల్పితస్యాపి వస్తుసమసత్తాకత్వస్య మృద్ధుఃకాదిస్థలే హరిద్రాదుణిమా
 ది దృష్టాంతేచ దర్శితత్వాచ్చ సవిశేషరూపస్య నిర్విశేష సమసత్తాక
 త్వం దురహవావం- మాయాయాశ్చ- మాయాంతు ప్రకృతిం విద్యా

దిత్యాదిశ్రుత్యా పరమాత్మప్రకృతిభూతాయాః పరమార్థసత్యత్వం పూర్వమేవ సమర్థితమితి నావిద్యాన దనిర్వచనీయత్వం వక్తుశక్యం ప్రకృతిపురుషంచైవ విధ్యనాదీ ఉభావవీతి పురుషస్వేన ప్రకృతేరపి మాయాశబ్దితాయా అనాదిత్వం భగవతాపి దశితం - యజ్వశాస్త్రి భి నామోహిరణ్యబాహవే హిరణ్యవర్ణాయ హిరణ్యరూపాయ హిరణ్యపతయేఽబికావతయ ఉమావతయే వశుపతయే నమోనమః - ఋతగంసత్వం పరంబ్రహ్మేత్యాది శ్రుతౌ సవిశేషరూపస్య సత్యత్వం నోక్తమితి - తదధ్యక్షాన నిర్విశేషబ్రహ్మగతమేవ సత్యత్వం తస్మిన్ - రాజభృత్యే రాజశబ్దవదారోప్యత ఇతిచ యదుక్తి తదసత్ - ఆదిత్య మండలే - అక్షిప్తానేచ హిరణ్య శ్చశ్రుకేశాదిరూపేణావస్థిత స్యాంబికా సహితస్య పరమాత్మన అధయజ్ఞరూపత్వాత్ పరమార్థసత్యత్వమేవ - మోహనమారణాది ప్రయోగకల్పితస్యాపి - యథా - కృష్ణం - కృష్ణ దంతం కృష్ణవాసస - కృష్ణమాల్యా బరధర మిత్యాదిరూపస్య - బుద్ధి పూర్వకత్వాత్ భ్రాంత్యభావాచ్చ మిథ్యాత్వం నఘటతే - కుతోఽంబికా వతే స్వతస్సిద్ధస్య మిథ్యాత్వం - భాష్యే మంగళాచరణంవినా - బ్రహ్మజ్ఞానా మప్యపాస్య - స్వరూపలక్షణప్రమాణై రధ్యాస జ్ఞానసం మంగళాదప్యతిశయితం మంగళంభవత్యేవ - అధ్యాసోహి భ్రాంతిజ్ఞానం తత్ స్వరూపతోఽమంగళమపి తజ్జ్ఞానసం మంగళమేవ భవతి - సేవ సర్వజగన్నిధ్యాత్వ నిశ్చయోపయోగితయా హ్యధ్యాసో వ్యుత్పాదితః - సర్వమిథ్యాత్వనిశ్చయో ప్యతిశయితం మంగళం శూన్యవాదాగ్రసర త్వాత్ -

భాష్యే - అత్మాహిబ్రహ్మ - బ్రహ్మణిచ కర్మనసంభవతి - అతః కర్మానావశ్యికం మోక్షస్యాకార్యత్వాచ్చ కర్మాసంధాకర్య మిత్యాది వ్యుత్పాదన మప్యతిమంగళం -

నూత్రభాష్యే ఉపనిషద్భాష్యేచ విద్యమానాని దురుక్తాని - ప్రభాయాం నూత్రతాత్పర్యదీపికాయాం చానుపూర్వకో నప్రదశితాని పరమేశ్వరానుగ్రహే ఉత్తరకాలే ప్రదశ్యంతే - గీత తాత్పర్య

దీపికాయాంతు ప్రతిశ్లోకం ప్రదశికతాసీతితా న్యవలోకయంతు - కృ
పాదృప్త్యా- మతక్తృభాష్యేషు దోషోద్ఘాటనం దోషశ్చితి నమంతవ్యం
విద్వాన్ వివశ్చి ద్దోషజ్ఞ ఇత్యుక్తరీత్యా దోషాన్ ప్రదశ్య ముము
క్షూణాం నాస్తికభావో యథా నభవే త్తథా బాదరాయణ వైదికా
దైవసేధాంత వ్యుత్పాదనం లోకోపకారవేతి తుష్యంతు తత్ర భవం
త స్సంతః ఏతాదృశ నాస్తికప్రబంధావలోకనే నాక్రోశితాః పూర్వే
విద్వాంసః వైశ్వానరప్రీతికర్తారశ్చ కేచన- మతాంతరానుప్రవిష్టా మ
హాజనాశ్చ సర్వమూర్ఖా ఇతి- వయమేవ కుశలాగతిచ బుద్ధి సృద్భు
ద్ధిరవ- యథా కేన మృత్పిండేనేత్యాది నా ఛాందోగ్య బృహదారణ్యక
వాక్యేషూదాహృతా దృష్టాంతాః కార్యస్య కారణాభిన్నత్వా త్కా
రణవిజ్ఞానేన సర్వకార్యవిజ్ఞానం భవతీతి కార్యసత్యతాబుధ్యా దత్తాః-
సతు కారణవ్యతిరేకే కార్యస్యాభావాదితి కార్యమిధ్యాత్వబుధ్యా-
మిధ్యావస్తుజ్ఞానస్యా పురుషార్థత్వాత్ - కింతు సర్వస్య కార్యజాలస్య
ఘోషదే ర్మృదితి కారణనామ్నా వ్యవహృతివ సాధ్యేత్వత్ - ఉ
త్తిహి వాసిష్ఠే- ఏతావతీష్వవసా సుబోధస్యాదేతి నాన్యతా- శబ్దకల్ప
నయా భేదః కేవలం పరికల్పితఇతి- విద్యాప్రపంచే ఏకత్వం తాత్వికం
భేదః కాల్పనిక ఇతిభావః- సర్వం ఫల్విదంబ్రహ్మ- ఆప్తేవేదం సర్వం-
వాసుదేవ సర్వమిత్యాది శ్రుతయ స్మృతయశ్చైవైతమేవాధానం దర్శ
యంతి- సర్వస్య మిధ్యాత్వే సర్వవిజ్ఞానమితి కిముచ్యేత- యజ్వశాస్త్రీ
భి రుదాహృతానాం సూత్రసంహితాది వచనానాం సమ్యగధాః ప్రద
శ్యతే శ్లో॥ కారణత్కార్యజాలస్య భేదాభావాచ్చ వస్తుత ఇతి వి
ద్యాప్రపంచే కార్యకారణయో రభేద స్తాత్వికఇతి దశికతః-

కార్యకారణభేదశ్చ కారకవ్యాపృతిస్తథా- ఉత్పత్తిశ్చ వినాశ
శ్చ తద్వై వాధకత్రియాపిచ - నామరూపవిశేషస్య సర్వం భ్రాంత్యా
ప్రసిధ్యతీ త్యుక్తరాధేక జీవభ్రాంత్యాప్రసిధ్యతీ త్యవిద్యాప్రపంచస్య
మిధ్యాత్వం దశికతం॥

ప్రాతీతికేన రూపేణ వికారోఽ సత్యవహీ త్యవిద్యాప్రపంచ

చస్య మృషాత్వముక్తం- కారణాభిన్నరూపేణ కార్యంకారణమేవహి-
సద్రూపేణ సదా సత్యమితి విద్యాప్రపంచసత్యత్వముక్తం - భేదేనో
క్తి ర్మృషా ఖల్వి త్యవిద్యాప్రపంచస్య మృషాత్వముక్తం- అతః కా
రణవిజ్ఞానా త్సర్వవిజ్ఞానమాస్తి కాః సుతరాముపపన్నాహితి- అత ఇ
త్యత్ర కారణాభేదేన కార్యస్య సత్యత్వా దిత్యధికః- నతు కారణవ్యతి
రేకేణాభావా దిత్యధికః- సద్రూపేణ సదా సత్యమితి కార్యస్య కార
ణాభేదేన సత్యత్వ మేవోక్తి మితి ద్రష్టవ్యం॥

స్వయం చేతనమప్యే తత్కారణం నకులాలవత్ - అపేక్షతే
మృదాతుల్య మిత్యత్రోక్తిం కారణం పంచీకరణ కర్తృ - కార్యమేవ
బ్రహ్మనకారణం- తత్తోక్తామాయా వ్యవిధ్యైవ॥

యజ్ఞశాస్త్రిణాపి తత్ర- అపంచీకృతభూత స్రష్టురేవ జీవాభే
దేన పంచీకరణకర్తృత్వాభిధానా దిత్యంగీకృతం.

తావతా సాక్షా దీశ్వరస్మృతానా మపంచీకృతానాం భూతా
నాం భౌతికానాంచ సత్యత్వం- జీవావిద్యా ద్వారకాణాం పంచీకృతా
నాం మిథ్యాత్వ మితిచ సిద్ధం॥

యజ్ఞశాస్త్రిభిరంతే- శ్రీరామచంద్రేణ సదా శివసంప్రదర్శిత
విశ్వరూపదర్శనానంతర ముదాహృతం శివగీతాగతంవాక్యం॥

త్వ న్మాయయాకల్మిత మిందుమాభే త్వయ్యేవ దృశ్యత్వ ము
పైతివిశ్వం- భ్రాంత్యాజనః-పశ్యతి విశ్వమే తచ్ఛక్తో యథాయాప్యమ
హించ రజ్జౌ ఇత్యుదాహృతం- అస్యాధికః- హేఇందుమాభే - త్వన్నా
యయా త్వదీయ సత్యప్రకృత్యా సాక్షాత్కల్మితం విశ్వం విశ్వరూపం
విదుషాం త్వయ్యేవ దృశ్యత్వ ముపైతి- త్వయి సాక్షాత్కల్మితే దృశ్య
భావ మాగచ్ఛతి- నాన్యేషాం - జనః ఆవిద్యాముగ్ధత్వా త్వా మజ్ఞా
త్వా భ్రాంత్యా ఏత ద్విశ్వం - అజ్ఞ జనప్రసిద్ధం జడదృశ్య దుఃఖాదిరూ
ప మవిద్యాప్రపంచం - అజ్ఞతే విశ్వరూపే - త్వయి శుక్తో రూప్యం

యథా రజ్జౌ వహీ మివచ పశ్య త్యనుభవతీతి_ విశ్వశబ్దద్వయేన - ఏత
 చ్చబ్దస్వారస్యాచ్చ॥ శ్లో॥ రజ్జౌభుజుగో భయదోయధైవ నజాయతే
 నాస్తి నచైశినాశం । త్వన్మాయయా కేవలమాత్మరూపంతథైవవిశ్వం
 త్వయినీలకంఠ॥ అస్యాశ్శ్లో- పూర్వాధేన- నానీదస్తి భవిష్యతీతి త్రై
 కాలికవిషేధ ప్రతియోగీ అవిద్యాప్రపంచఉక్తః - ఉత్తరాధేనతు-
 కేవలంసాత్మాత్వన్మాయయా ఆత్మరూపం విశ్వం విశ్వరూపం త్వయి
 అభేదేన॥ కాలత్రయేపి విద్యత ఇత్యధ్యాహృత్య - కాలత్రయేపి కార్యం
 కారణాత్మనా సదేవేతి విద్యాప్రపంచవిషయే సత్కార్యవాద ఉక్తః-
 విశ్వరూప సందర్శనానంతరం ప్రపంచద్వయ మనుసందధానేన రామ
 చంద్రదోషస్య స్తత్వాచ్చైవ మేవాధో వ్యుత్పాద్యః॥

శ్లో॥ విచార్యమాణే తవయచ్ఛరీర మాధారభావం జగతాము
 పైతి । తదవ్యవస్థం మదవిద్యయైవ పూర్ణాశ్చిదానందమయో యత
 స్త్వం॥ అస్యాశ్శ్లో- విచార్యమాణే- కోటిసూర్యప్రభాభాసురం తవ
 యతో ఆతివాహికం శరీరం- విశ్వరూప మిత్యధః - జగతాం సమష్టి
 వ్యస్థితీవభేదేన భిన్నానా మనంతకో ట్యవిద్యాప్రపంచానాం ఆధార
 భావం- అజ్ఞాతా రజ్జురీవ సహస్యాధిష్ఠానత్వా ఉపైతి ప్రాప్నోతి- తతో
 అవస్థం మదవిద్యయైవ తీవావిద్యయైవ ఆవృతం సత్ ప్రాప్నోతి- య
 తో విశ్వరూప స్త్వం శుద్ధసంగోప హితజ్యేషి - పూర్ణో వ్యాపక
 శ్చిదానందమయః- త్వయ్యవిద్యాయా అసంభవాదితిభావః॥

వైకుంఠ కైలాసాది లోకాధిపతీనామపి వినాశిత్వం వాసిష్ఠే
 ప్రతిపాదితమితి శాస్త్రి యజ్వభిః॥ శ్లో॥ పరమేష్ఠ్యపి నిష్ఠావాన్ హి
 యతే హరిరవ్యజః । భవోఽవ్యభావమాయాతి కై నాస్థా మాదృశే
 జనే॥ బ్రహ్మవిష్ణుశ్చరుద్రశ్చ సర్వావాభూతజాతయ । నాశమేవానుభా
 వంతి సలిలానీవబాడబం॥ ఇత్యాదిశ్లోకా నుదాహృత్య ప్రపంచస్సంగో
 పి మిధ్యైవ - సత్యప్రపంచస్తు కూర్మలోమాయమాన ఏవేత్యుక్తం-
 ఏవంవిధ శ్లోకదర్శనేనైవ బాదర్యాదులోమ్యాదిభిరవ్యల్పప్రజ్ఞే స్సేవ

సస్సర్వజగన్నిధ్యాత్వం నిశ్చితం యుక్త్యాభాసై ద్కృతీకృతంచ - అతి
 గంభీరంహి వాసిష్ఠతాత్పర్యం ఏతై శ్లోకై రవిద్యాప్రపంచస్యైవ మి
 ధ్యాత్వ ముక్తం నవిద్యాప్రపంచస్య- ఉక్తంహి వాసిష్ఠే నన - యా
 దృక్స్యా దజ్ఞవిషయం జగత్తస్య సత్యతా- యాదృక్సతజ్ఞవిషయం
 తదనాఖ్యం యదద్యయం- ఆద్యంత ద్వైతచుష్ఠానాంతజ్ఞానాం తన్నవి
 ద్యతే- బ్రహ్మదయోజ్ఞ విదితా నహిసంతిలోకే- ఇత్యాదినా లజ్ఞ
 విదితస్యావిద్యాప్రపంచస్య బ్రహ్మవిష్ణోదిసహితస్య మిధ్యాత్వం- తజ్ఞ
 విదితస్య విద్యాప్రపంచగతస్య సర్వస్య బ్రహ్మభీన్న స్వేన సత్యత్వం
 చోక్తం తథా॥ శ్లో॥ పృథ్వానేవిశ్వరూపాఖ్యం అన్యత్రబ్రహ్మసంజ్ఞితం
 సర్గాసర్గాత్మచిన్మాత్రం సత్యం సర్వత్రభాసతే ఇతి- పృథ్వానే ము
 క్తానాం శుద్ధసత్యవికాససమయే- విశ్వరూపాఖ్యం- అన్యత్ర సత్యలయ
 కాలేతు బ్రహ్మసంజ్ఞితంచ చిన్మాత్రం-సర్వత్ర సర్గాసర్గాత్మ-ఉభయ
 రూపమపి సత్యం భాసతే ఇత్యర్థః॥ శ్లో॥ సర్వాథాత్మైవ సర్వత్ర స
 ర్వదా సర్వభోదితం । చేతనంశుద్ధమేవాస్తి నాశోనాస్యోపపద్యతే॥
 చేతనం శుద్ధసత్వోపహిత మీశ్వరచైతన్యం- నతు నిర్గుణకూటస్థ చి
 ద్రూపం- అస్య ఈశ్వరచైతన్యస్య నాశః కదాపినోపపద్యతే - సర్వత్ర
 దేశే సర్వదాకాలతః- సర్వథా సర్వప్రకారైశ్చ సర్వాథాత్మైవ - వి
 శ్వరూపేతై వ- ఉదితం ఆవిభూతంబాతి- తథాపి శుద్ధమేవాస్తి- విశ్వ
 రూపస్యాపి చిన్మయత్వా దిత్యర్థః - ఏవం విద్యావిద్యాప్రపంచవిభా
 గేన శ్రుతిస్మృతిపురాణవాసిష్ఠాదిషు ప్రతిపాదనేపి- యత్ర ప్రపంచస్య
 బ్రహ్మభేద ఉక్తస్తత్రాభేద సామానాధికరణ్యమితి - యత్ర ప్రపంచ
 స్య మిధ్యాత్వం వణికతం తత్రబాధా సామానాధికరణ్యమితిచ వివే
 కం విహాయ సర్వమిధ్యాత్వవర్ణన తాత్పర్యేణ భాష్యాకారాదిభిరేవ
 సర్వత్ర బాధాసామానాధికరణ్య ముపదశికతం తదనుసారేణ శ్రద్ధా
 బాధ్యా ద్విద్వద్వజ్జుభి బాధాసామానాధికరణ్య మేకమేవ సర్వత్ర
 దశికతం- సేత సర్వజగన్నిధ్యాత్వం చోపవణికతం - తత్ర యజ్ఞశా
 స్త్రిణః కోపరాధోభవేత్॥

ఏవం భాగవతే శాడపాదకారికా సుహస్తామలకాచార్య విరచిత

ద్వాదశశ్లోకాంతరంగేషుచ విద్యావిద్యాప్రపంచవిభాగోన్యైవ-దశిక-
తప్యత్పత్న్య ద్రష్టుం శక్యతే బుద్ధిమద్భిః॥

ఇయం ప్యత్పత్ని మమ వ్యాసప్రసాదాల్లభ్యే త్యుక్తే అనూ-
యామేవకృత్వా ఉచ్చృఖలతయా తతదధా-లిఖతా ఇత్యుక్తా నా-
రాయణస్మృతివగలిః- నామౌ ద్భగవత్సేవానూయాం కుర్వంతిహి-
మాద్యశేకాకథా- అవజానంతి మాం మాధా మానుషీం తనుమా-
శ్రితమితిభగవద్వచనాత్- అథ ఊర్జ్వం చతుర్దిక్షు విదిక్షుచ నిరం-
తరం- బ్రహ్మాండ హరిరుదేశే ప్రముఖామర మండితమితి వాసిష్ఠవచ-
నాత్- బ్రహ్మ సర్వదా బ్రహ్మాదిసర్వదేఖతా విభూతిభి మండితం
అలంకృతమేవ విరాజతే- నతు కిదాపి తద్వియుక్తం- ఏవంసతి బ్రహ్మ-
దీనామీశ్వరస్యచ మిథ్యాత్వకథనం భ్రాంతమాత్రమేవనప్రామాణికం॥

యజ్జగత్ప్రీతి రపంచీకృతభూతానాం తాసాంత్రివృతం త్రివృ-
తమేకై కాంకర వాణీతి సృష్ట్యాదావేవ పంచీకృతత్వాభిధానా దపంచీ-
కృతానా మనశేషభ వేన తదాత్మకస్య జగతః ఖపుష్పాయమాణ-
త్వాదితి యగత్తు తత్ పరిణామప్రక్రియయా క్షీరదధిన్యాయేన పం-
చీకృత మితిభ్రాంత్యావశేతి- తదాపంచీకృతానామ పంచీకృతా-
నాంచ సమసత్తాకత్వ మిథయమిథ్యాత్వ కథనోపయోగి సిద్ధృతి- సి-
ద్ధాంతేతు నతథా- కింతు- నామౌద్వేషప్రళమే క్షణసృష్ట్యేన పరి-
మార్థసత్యేనా మపంచీకృతానాం సమష్టితీవావిద్యయా వివర్త-
ప్రక్రియయా పంచీకృతత్వేః యథాపుర్వో సద్భావవేతి- తదాత్మ-
కస్య విద్యాప్రపంచస్య చిన్మయస్య పరిమార్థసత్యత్వ మేవేతిచ బో-
ధ్యం- తద్దేతాని విమ్రాణీ వివిక్తాని పునర్యథా- నశుద్ధాన్యపలభ్యం-
తే సర్వనాశాంతమేవహీతి శ్లోకే- సర్వనాశపర్యంతం శుద్ధాన్యపం-
చీకృతాని నోపలభ్యంతి ఇత్యుక్త్యా- పంచీకృతబాధే అపంచీకృతభూ-
తోపలబ్ధి భవతీతి దశికతంహి॥

విద్వ ద్యజ్జగ్భి భాగవతా అర్జునాదిభ్యః- ప్రదశికతస్య - స

దాశివేన రామచంద్రాయ ప్రదక్షిణతస్యచ విశ్వరూపస్య పరిచ్ఛిన్నే శ్రీకృష్ణాదిదేహే ప్రతిభాతత్యే నానురూపదేశ కాలసంపత్త్యభావాత్ - మాయామాత్రంతుకాశ్చైన్యనానభివ్యక్తస్వరూపత్వాదితీస్వప్నమి ధ్యాత్వ ప్రతిపాదక నూత్రోదాహరణేన మిధ్యాత్వమేవే త్యుక్త్యా స్వీ యశ్చార్వాకనిశ్చయో దక్షిణతః - అవిద్యకప్రపంచ సత్యత్వబుధ్యా చి న్మయ విశ్వరూప మిధ్యాత్వనిశ్చయేన హైవ ముక్తింహి - నహి ప్ర పంచ మిధ్యాత్వనిశ్చయే ఏవంవిధం వచనం భవతి - నహి మరుజలాక్ర మణేన శుష్కమరుభూమిః ప్రదక్షిణీనాభవతి - దుభిఃశ్యాదిదృష్టస్య వా పర్వతస్య ఉచితదేశా ద్యభావః - అహింసా అసంభావనా విహిత భావనయోః ప్రాబల్యం విద్వద్వజ్జనాం - అవిద్యాప్రపంచ మిధ్యాత్వం శ్రుతిస్మృతిప్రసిద్ధం - విద్యాప్రపంచశబ్దత విశ్వరూపస్య సత్యత్వంచ దివ్యదృష్టిగమ్యత్వాత్ - నానావిధాని దివ్యాని నానావర్ణాకృతీనిచ దివ్యమాల్యాంబరధరిం దివ్యగంధానులేపన మిత్యాదినా తస్య తద్గత గంధమాల్యాంబరధారీనాంచ దివ్యత్వ ప్రతిపాదనాచ్చ సిద్ధం - దివ్య త్వంనామ చిన్మయత్వం పరమార్థసత్యత్వంచ॥

శ్రు॥ అథ యదిదమస్మిన్ బ్రహ్మపురోదహం పుండరీకం వేశ్మద హరోఽస్మి న్నంతరాకాశోఽస్మిన్ యదంత స్తదశ్వేష్టవ్యం తద్వా వ విజ్ఞాసితవ్యం - యావాన్వా ఆయమాకాంతానా నేహంతహ్నాద య అకాశఉభే ద్యావాపృథ్వీ అంతరేవ సమాహితే - ఏతత్సత్యం బ్రహ్మపురోత ఇమే సత్యాః కామా ఇత్యాదిదహరవాక్యే ప్రతిపాదిత స్య దహరాకాశస్యత ద్గతానా మాకాశాదీనాంచ కామానాం చిన్మ యానాం సత్యత్వం ప్రతిపాద్య - తస్మిన్ యదంత స్తదశ్వేష్టవ్యంత ద్వావ విజ్ఞాసితవ్య మితి - దహరాకాశస్థితానా మాకాశాదీనా మశ్వేష్ట వ్యత్వేన జ్ఞాస్యత్వేనచ ప్రతిపాదనేపి - భవ్యకారాదిభి రాకాశాదీ నాం జడత్వ మిధ్యాత్వభ్రాంత్యా అశ్వేష్టవ్యత్వాదికం నసంభవతీతి ని వార్య దహరాకాశస్థైవ బ్రహ్మణోఽశ్వేష్టవ్యత్వం జ్ఞాస్యత్వంచేతి వ్యవహితసంబంధకల్పనేన వ్యాఖ్యాతం - తదనుసారేణ విద్వ ద్యజ్జ్యభి విశ్వరూపస్య పరమార్థసత్యస్య మిధ్యాత్వముక్తిం - తావతా నతే

సా ముపరాధః- కింతు సేత సర్వజగన్మిథ్యాత్వనాదినాం దుర్వ్యుత్పత్తి
 శీవై తాదృశీతి జ్ఞాత్వాపరిహార్యా బుద్ధిమద్భిరాస్మికైః- యావాన్వా
 ల్లియ మాకాశస్తానాసేయోతహృదయ ఆకాశఇతి దృష్టాంతత్వే నో
 క్తస్యావిద్యాప్రపంచగతాకాశస్యదాష్టాంతికస్యవిద్యాప్రపంచగతా
 కశస్యచ విద్యమానోభేదః-ఆవిద్యకస్య దృష్టాంతగతాకాశాదే ిధ్యా
 త్వం- సర్వశక్తిస్వరకల్పితస్య దాష్టాంతికాకాశాదేః సరమాక్షసత్య
 త్వాదికంచ శ్రుత్యుక్తం కేవలార్యతే- కింబళునా॥

విద్యద్యజ్వభి జన్మాదిసూత్రే- అస్యేతిపదే- ఇదమ స్సన్ని
 కృష్టార్థబోధకత్వాత్ ప్రత్యక్షాది సన్నిధాపితస్య ధర్మణ ఇదమా
 నిరేక ఇతి సుష్టుక్తం భాష్యే ఇత్యుక్తం- తదసత్ - ఇదాంత్యేన వి
 షయవాక్య సన్నిధాపితస్య- ఈక్షణాదిప్రవేశాంతాపవీకృత విద్యా
 ప్రపంచస్యైవ గ్రహణాదిత్వాత్- తస్యైవ సాక్షాత్ స్వరమేశ్వరస్య
 వ్యత్వాత్- ఆభ్యాధా ప్రత్యక్షాదిప్రమాణాంతరిసిద్ధత్వా ద్వయనహితస్య
 మిథ్యాభూతస్య చావిద్యాప్రపంచస్య గ్రహణ స్వప్న మరుజలాదేరపి
 గ్రహణప్రసంగాత్- ఆవిద్యాప్రపంచస్య మిథ్యాత్వేనాసతః పరమే
 శ్వరకార్యత్వా భావాచ్చ- శ్రు॥ తదనుప్రవిశ్య సచ్చత్యచ్చా భవతిత్యు
 క్తం నతు శేన సృష్టమితి॥

సర్వప్రపంచమిథ్యాత్వనాదినాం - అనాదినిధనా నిత్యానాగు
 శ్చృష్టా స్వయంభువే త్యుక్తస్య వేదస్యాప్యాసేక్షిక న్యాచరణికసత్య
 త్వో కల్పయత్వా మిథ్యాత్వో నణాయతా శాంతిభాష్య వైతధ్య
 కథనే కిమర్థ మాగ్రహః-

స్వయం విద్యద్యజ్వభి భాష్యకృదభిహితస్య- సర్వాత్మత్వమితి
 స్మశీకృత మితి యస్మాదముష్మి స్తవే ఇత్యుక్తస్య పరమాత్మ
 సర్వాత్మభావస్య - తత్సంకీర్తనాదిఫలత్వే నోక్తస్య- సర్వాత్మత్వ మ
 హావిభాసనహితంస్యా దీప్తరత్వ స్వతస్సిద్ధ్యే దిత్యాదినోక్తస్యచ ఫ
 లస్య- సత్యమితి కుత్రా ప్యనభిధానాదితి. నవా సత్యం తదితిచా సత్య

శ్వముక్తం కుత్రచిత్ - సత్యమితి పదాభావాదితి- యత్ర శ్రుతిషు స్మృతిషుచ సత్యమితిసదం దృష్టం తత్ర వ్యావహారికసత్యత్వకల్పనేనచ సర్వమపహ్నునతాం పరమేశ్వరేణ దివ్యదృష్టిం దత్వా దివ్య మిత్యుక్వాచ ప్రదశితస్య విశ్వరూపస్య స్వప్నవ నిర్భూత్యం బ్రువతాం సర్వనిర్భూత్యవాదినాం నారాయణస్మృతిరేవోత్తరం॥

మృల్లోహవిస్ఫులింగాద్యై స్పృష్టియాచోదితా న్యథా- ఉపాయ సోపతారాయ నాస్తిభేదః కథంచనేతి వాక్యే - యథా సుదీప్తాత్పావకా ద్విస్ఫులింగా ఇత్యాదిశ్రుతిషు విస్ఫులింగాది దృష్టాంతే నోక్తా స్పృష్టి శ్చిన్నయ విద్యాప్రపంచవిషయా- ననాస్రశః ప్రభవంతే సయాపా ఇతి సయాపపదేన కారణసయాపస్య చిన్నయ సోక్తత్వాత్- తత్ర కార్యకారణయో నాస్తిభేదః కథంచనే త్యభద్ర ఏవోక్తిః- సతు కారణవ్యతిరేకేనాభావః- తస్మాత్కార్యస్య కారణభేదా దద్వయత్వం ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానంచ సిద్ధ్యతీతి॥

ప్రాణావై సత్యంతేషామేష సత్యమిత్యత్ర ప్రాణానాం మిథ్యాత్వ పర్యవసితం వ్యావహారికసత్యత్వం నోచ్యతే - అవిద్యాప్రపంచగతానాం పృథివ్యాదీనాం మిథ్యాత్వేషి ద్విపరాకాళనవ్యవహారక్షమత్వ మపేక్ష్య వ్యావహారికసత్యత్వ ముచ్యతే- ప్రస్తుత ప్రాణానాంతు విద్యాప్రపంచగతానాం తత్త్వేషుః పరమేశ్వరాత్ మ్యావసత్తాకత్వ ముచ్యతే తదపి పారమార్థికమేన- భ్రాంతిజన్యత్వాభావాత్ తస్యైజ్ఞానా బాధ్యత్వాచ్చ- అవిద్యాప్రపంచగత ప్రాణేభ్యః ప్రాణానాం విద్యాప్రపంచగతానాం పృథక్త్వే - ప్రాణస్య ప్రాణమిత్యాది శ్రుతిర్థానం॥

ఆరూపపదేపహి తత్ప్రధానత్వా దితినుశ్రే ఆరూపస్య నిర్విశేషస్య ప్రాధాన్యముక్తం-త్రిపాద్రూపత్వాత్- తేన సవిశేషస్య బ్రహ్మణః అప్రధానత్వమేవ భవతి- సమసత్తాకం ఏకపాద్విభూతిరూపత్వాత్- న మిథ్యాత్వం॥

స్పృహివాక్యానాం స్వాధేః స్పృహ తాత్పర్యాభావేపి - నకార్య
మిథ్యాత్వే తాత్పర్యం - కింతు స్పృహస్య విద్యాప్రపంచస్య సనాతన
త్వే - ప్రకృతిపురుషంచైవ విద్యనాదీ ఉభావసీతి భగవద్వచనాత్ -
పరమాత్మస్వరూప వైభవో విభాగస్యత్వాదనేచ॥

యుగప త్రుపంచద్వయభానం విరోధాదేవా సంగతమి త్యయు
క్తం రామకృష్ణాదీనాం ప్రపంచద్వయభాన దత్తేనాత్ - అన్యథా స
ర్వజ్ఞత్వమేవ నస్యాత్॥

వైకుంఠ కైలాసాదీనాం కారణకర్తృగతానాం చిన్మయత్వా
త్పరమాధానత్యత్వా దవ్యక్తాత్పర స్తనత్వాచ్చ నావిద్యాప్రపంచగత
ద్విపరాధాకాలమాత్ర స్థాయి కార్యబ్రహ్మగోకాంతర్యామి - పరమే
శ్వరస్య ధర్మసంస్థాపనా ద్యధాజన్మవచ్చాపాదినిమి త్రవశాత్తల్లోకవా
సినా జయవిజయాదీనాం జన్మప్రాప్తి రవిద్యాకృతత్వాభావాత్॥

విద్వద్యజ్ఞభి ర్భావ్యకారాదిభిశ్చ - నిగుణబ్రహ్మసాక్షాత్కా
రణితి - వేదాంతవేద్యం నిర్విశేషమేవేతి - సవిశేషస్య ఉపాస్యత్వమేవే
తి - ఉపాసనాధాన్యేన కర్పితయో నామరూపయో రుపాసనావిధి
శేషస్య సవిశేషస్యచ మిథ్యాత్వమేవేత్యాది యదుక్తం తదనన్ - ని
ర్విశేషస్య సాక్షాత్కారవేద్యం అవేద్యత్వాత్ - నతదత్తాతికశ్చనే
తి శ్రుతే - నసత్త్వా సదుచ్యత ఇతిస్మృతేశ్చ - ముగ్ధలోపనిషది నా
మరూపజ్ఞానాగోచరం సంసారిణా మతిదుర్విశ్లేయమితి - సంసారిణాం దే
వానా మృషీణాంచ దుర్విశ్లేయత్వోక్తేశ్చ - వేదాంతవేద్యం న నిర్విశే
షం - కింతు సవిశేషమేవాధి యజ్ఞరూపం - నిర్విశేషస్య - ఆదేశ్యమ
గ్రాహ్య మస్థూల మనన్విత్యాదినిషేధ ముఖ్యధర్మై రుపాస్యత్వమేవ - దు
ర్విశ్లేయస్యా పుష్పాసనా - సంభవాత్ - సవిశేషంతు వేదాంతే వేద్యం -
సత్యత్వజ్ఞానత్వానందత్వాదిస్వరూపధర్మై స్సర్వజ్ఞత్వ సర్వాత్మత్వాదిత
టస్థధర్మై శ్చివాస్యంచభవతి - తత్ర హిరణ్య శ్చైశ్చిత్త్వ హిరణ్యబాహు
త్వా దయోధర్మా స్స్వతస్సిద్ధాః కృష్ణదంతిత్వక రాశివక్తృత్వాసితాం

బరత్వాదయో ధర్మాఫలన దుపాసనార్థకల్పితాః - తేషామపి బుద్ధి
పూర్వ కల్పితత్వాత్ బ్రాంఢిజన్యత్వాభావా తత్త్వజ్ఞానానాధ్యత్వాచ్చ
న మిధ్యాత్వం కింతు కల్పితత్వమేన రజ్జుత్వాదివత్ - ఉపాసనావిధిశేష
త్వమపి న మిధ్యాత్వప్రయోజకం - కుత్రా ప్యస్థాభి దక్ష్వాశ్యత్వ జడ
త్వాదీనాం మిధ్యాత్వసాధకత్వం నోక్తం - కింతు - అవిద్యాప్రపంచే అ
జ్ఞై రనుభూయంత ఇత్యుక్తం - నిర్విశేషబ్రహ్మోపాసకానా మపి న
విశేషప్రాప్తి రపరిహార్యేతి గీతాద్వాదశాధ్యాయే షే ప్రాప్తు-వంతి
మామేవేత్యాదినా సాక్షాద్భగవతై ప్నాక్తం - తస్య కియద్భిర్వా పండి
తై ర్నిధ్యాత్వం కథంబోచ్యతే - యద్యపి కేచన తర్కకుశలా మిధ్యా
త్వం సాధయాను ఏవే త్యభిమన్యంతే తథా ప్యాభాసి భవంశ్యేనశేషి
తర్కాః - నైషాతర్కేణ మతిరాపసే యేత శ్రుతిస్తర్కా నపనేయ
త్వం బ్రవీతి॥

స్వతస్సిద్ధం వస్త్యవిద్యావృతం సత్త్రవనాది ప్రయత్ననతా
మభివ్యక్తంచై తస్య విధుర పరిభావిత కామినీ సాక్షాత్కారవ ని
ధ్యాత్వం బ్రువన్ ముదమతిః కథ మభ్రాంఢోభవేత్ కింనా పురు
షార్థభాజనం భవేత్॥

తథా విద్యాన్నామరూపా ద్విముక్త ఇతి శ్రుతిః ద్విదేహముక్తి
స్య నామరూపవిముక్తి బ్రవీతి స్వస్త్వప్రమాతుర్వీనత్వాత్
జీవన్ముక్తస్య త్వవిద్యాప్రపంచగత నామరూపవిముక్తిరేవ - ఏవమే
వాస్య పరిద్రష్టురిమా ఖండశకలా, పురుషాయణాః పురుషం ప్రాప్త్యా
స్తం గచ్ఛంతిభి ద్యేతేతాసాం నామరూపే పురుష ఇత్యేవంప్రబోచ్యతే
ఇత్యాది జీవన్ముక్తిప్రసిదాదకశ్రుతౌ - పరిద్రష్టురితి సర్వజ్ఞస్య జీవన్ము
క్తస్య ఇమాః అవిద్యాదశాయా మనుభూయమానా ఖండశకలాః పు
రుషాయణాః పురుషాధిపానకాః అజ్ఞాతే పురుషే అధ్యస్తాః పురుషం
తత్త్వజ్ఞానేనప్రాప్య సాక్షాత్కృత్య - అస్తం ఆదేశానం గచ్ఛంతి - అ
దేశానగమనం నామాజ్ఞాతా స్మింతీతి నమంతవ్యం - కింతు - భిద్యేతే

తానాం నామరూపే - నామరూపే బాధితే ఏవ భవతః మిథ్యాభూత
త్వాత్ - తదాసీం జీవన్ముక్తః పురుష ఇత్యేవం ప్రోచ్యతే - నతు జీవ
ఇతి మనుష్య ఇతి బ్రాహ్మణ ఇతివా ప్రోచ్యతే పురుషా భిన్నత్వాత్ -
పురుషస్సు - సహాస్రశీమా పురుషః - అథ పురుషోహ వై నారాయణోఽ
కామయతే త్యుక్తస్స విశేషవీవాధి యజ్ఞరూపః - విద్యాప్రపంచే -
పురుషవేదగోసర్వం - బ్రహ్మనారాయణః శివశ్చ నారాయణః శక్రశ్చ
నారాయణ ఇత్యాద్యుక్తప్రకారేణ - సర్వే పురుష బ్రహ్మత్వ సచ్చబ్ద
ప్రతిపాద్యావేవ భవంతి - స బ్రహ్మ విష్ణు గుర్రాదిశబ్దైః పరిచ్ఛిన్న వ్య
క్తిబోధక భిన్న భిన్న నామభి వ్యవహీయంతే అవ్యవహార్యత్వాత్ -
ఉక్తంహి వాసిష్ఠే - దేశ కాలక్రియాలోకరూప చిత్తాత్మ సత్త్వదం - దేశ
కాలాది శబ్దార్థ రహితం నచ శూన్యకం - పిండత్వం నాస్తి భూతా
నాం శూన్యత్వంచా వ్యసంభవాత్ - అతఏవ మనోనాస్తి కేషం సత్త
త్వవృత్తిః - బోధన్యాంతరిదం విశ్వం సితమేవరఘూద్వహ - స్తంభన్యాం
తర్యదా శాలభంకా ప్రకాశకృతేతి

తథా విద్యాన్నామరూపా ద్విముక్త ఇతి శ్రుతిర్విదేహముక్తిం -
బ్రవీతి - వన్ముక్త్య భ్యుపగమేపి - భిద్యతే తానాం నామరూపే ఇతి
పూర్వోక్తప్రకారేణావిద్య కాభ్యాం నామరూపాభ్యాం విముక్త ఇతి
యోజ్యం - దేహపాతాంతరం వన్ముక్తిం వేదాంతవిజ్ఞానసునిశ్చితా
థా ఇత్యాది శ్రుతిరపి దశయతి - తత్వజ్ఞా దేహత్రయ మావిద్యకం
విఘ్నాయ శుద్ధసత్త్వాభూత్వా బ్రహ్మణ స్వరూపభూతేషు లోకేషు
యథేష్టంచితకాలం విహృత్య పరాంతకాలే పరస్య శుద్ధసత్త్వస్య
అంతకాలే విలీనతామయే పరామృతాత్ - విశ్వరూప విహారాదపి
పరిముచ్యంతి - విదేహముక్తా భవంతీత్యర్థః - సత్త్వన్యాంతకాలో నిర
న్వయనాశః కీంతు విలీనత్తేవ - అవిద్యాప్రపంచస్త్వేవ నిరన్వయనా
శః స్వకారణావిద్యయాసహ బాధితత్వాత్ - నతు శుద్ధసత్త్వస్య - జీవ
న్ముక్తస్య విద్యాప్రపంచభానం ప్రారబ్ధమయపర్యంతం సప్రతిబంధం -
ప్రారబ్ధమయే నిష్ప్రతిబంధంచేతి - తస్య తావదేవ చిరమితి శ్రుతి బ్ర

వీతి- యానిశా సర్వభూతానాంతస్యాం జాగతికసంయమీ - యస్యాం
జాగతిభూతాని సాని శాపశ్యతోమునే రితి శ్చుతిరపి జీవన్ముక్తిస్య వి
ద్యాప్రపంచే జాగరూకతా మవిద్యాప్రపంచే నిశా ప్రాయతాం అజ్ఞ
స్య తద్వైపరీత్యంచ దశాయతి- విదూషాం విద్యాప్రపంచానుభవ స్త
త్వజ్ఞానఫలమేవ- సతహంతరఫలం - విదహముక్తౌ సుఖస్తాచానుభవ
స్వైవాభావఇతి- భావ్యకృతా- పూర్వవ్యాఖ్యాతృభిః పరిమేష్వరి స్వ
రూపశ్చే నోక్తం అగ్ని ర్మూర్ఖేత్యాది నోక్తం ప్రాంత్యశరీరాత్మ
కం కార్యవర్గమధ్య పతితమితి నిరస్య - కారణాత్మకం విశ్వరూపం
పురుషవేదంవిశ్వం కస్మేత్యాద్యత్తరవాక్య ప్రతిపాదితమేవ పారమే
శ్వరం రూపమిత్యన్తం తస్మా త్పురుషవేదం విశ్వం కస్మే వాక్యస్య
మదుక్తీవాధకస్సాధుః- సత్వదుక్తీత్యా యజ్ఞదానాదిరూపం బా
ధాసామానాధికరణ్యంవా సాధు- యోబ్రహ్మణాం విదధాతి పూర్వం
యో వై వేదాంశ్చ ప్రహిణోతి తస్మా ఇత్యన్తస్య కార్యబ్రహ్మజనక
స్య పరిమేష్వరిస్య అమృతాత్మర సనస్య సవిశేషరూపశ్చేన బాధాసా
మానాధికరణ్యా నాచిత్యాత్- యజ్ఞదానాదీనాం కార్యరూపణాం
తత్రాసంభవాచ్చ- పురుషవేదం విశ్వమితి శ్రుతి సువిశేష నిర్విశేషా
భయరూపం సమగ్రం బ్రహ్మప్రతిపాద్య త్కానా నవిద్యాగ్రంథివికిరి
ణరూప పురుషార్థకం దశాయతి-

బ్రహ్మసూత్రేషు ద్వితీయాధ్యాయ తృతీయపాదే నిర్ణేతావియ
దాదయః విజ్ఞానమన ఆగయ శ్చవిద్యాప్రపంచగతా ఏవ తేషాం సత్య
త్వమేవ ద్యోతేతం- చతుర్థపాదే తథా ప్రణ ఇత్యాదినా నిర్ణేతా
స్త్వవిద్యాప్రపంచగతా త్కేషాం విధ్యాత్వమేవ ద్యోతేతం కిం భా
మ్యథ- బ్రహ్మసూత్రతాత్పర్యదీపికాయా మస్మాభీస్సపపత్తికం సప్ర
మాణంచ సమ్య గ్యుత్పాదితం పునరవలోకయంత్య పాక్షికదృష్ట్యా
ప్రాణస్య ప్రాణముతచక్షుష శ్చక్షురిత్యాది శ్రుతిషు వ్యవ్యంతు ప్రక
మాంత ప్రాణాదిశబ్దాభ్యా ముభయప్రపంచగతాః ప్రాణాదయః పృ
థక్ ప్రతిపాద్యంతేవ- కింతు- విద్యాప్రపంచగతానాం బ్రహ్మభేద
ప్రతిపాదనంభవతి- జ్ఞానకర్మసముచ్చయో ౨ స్మాభిర్నోక్తిః - జ్ఞానాదే

వతు కై వల్యమితి శ్రుత్యా కై వల్యదానే జ్ఞానస్య కర్మసహాయాపేక్షా
భావాత్ - కింతు జ్ఞానోత్పత్తయే ఆరాధుపకారకత్వం కర్మణాముక్తం
భాష్యకృతా అజ్ఞస్య కామినీవ కర్మాణీతి కర్మణాం జ్ఞానసాధనత్వ
మాచచ్ఛదితం॥

తటశేష్యరస్య పత్మర సామంజస్యా దిత్వాదిమూతైః) జగ
త్కారణత్వ నిరాసేపి- తగుపాస కానాం మిథ్యాత్వభ్రాంత్యభావా త్ప
త్యతాబుద్ధేశ్చ- భగవతా యోయోయాంయాం తమం భక్తశ్చేద్యయా
చిత్తు మిచ్ఛతి- తస్య తన్యాచలాం శ్రద్ధాంతామేవ విదధామ్యహ మి
త్యాదినా ఇహచాముత్రచ పరిచ్ఛిన్న ఫలత్వం- క్రమశః తత్వజ్ఞానప్రా
ప్తిం చ దక్షిణిత్వా - సేత సర్వజగన్మిథ్యాత్వవాదినాంతు సచ త
త్వే) త్యనో ఇహేత్యాదినా నిష్ఫలత్వమేవ దక్షిణత- కింబహునా॥

తస్మాన్ముముక్షిషోఽ మమూక్షవశ్చ సర్వే సత్పురుషా ఈశ్వ
ర మిథ్యాత్వ భ్రమ మపాస్య తత్సత్యతానిశ్చయేన విహితకర్మానుష్ఠా
నై ధాన్యై శ్రవణాదిభిశ్చ పరమేశ్వరమనన్యభావే నారాధయంతు-
భాష్య- పూర్వప్రమాహిత సంస్కారనై రపేక్ష్యేణ పూర్వ పూర్వా
నుభవజన్య భ్రమసంస్కారాదేవాధ్యాస ప్రవాహా బీజంకురాది
నదినాది రిత్యుక్త- తత్ర మిథ్యాభూతయో రధ్యాస సంస్కారయో
నీజాంకురయో జన్మకర్మణోశ్చ పరస్పరకార్యకారణభావోఽన్యో
న్యాశ్రయదోషగ్రస్తః పరిస్పరిభేదశ్చభ్రాంతిమాత్రరూపః ద్విత్వంనృక
ర్మణోర్యస్య బీజంకురతయానయోః- విపశ్చిత్తశివే తస్మై మహతేస్తు
సదా సమగతి వాసిష్ఠవచనాత్- కార్యకారణభేదశ్చ కారకవ్యాప్తుతి
స్స ధా- ఉత్పత్తిశ్చ వినాశశ్చ తద్దై నాథకృత్యాపిచ- నాయరూపవిశే
షశ్చ సర్వం భ్రాంత్యా ప్రత్యక్షీతి సూతసంహితావచనాచ్చ॥

తస్మాల్లావిద్యాయా అనాదిత్వం చాజ్ఞదృష్టికల్పితమేవ భ్రాం
తినూత్రం చిదాభాసానాం కదాచిదేవ ప్రపక్తత్వాత్- తత్వజ్ఞాన బా
ధ్యత్వాచ్చ సహ మిథ్యాభూతస్యా సతసాదిత్వమనాదిత్వం ఉత్పత్త్యా

దికంవా వస్తుసద్భవతి- సింతు - శబ్దజ్ఞానానుపాతీ వస్తుకూన్యో విక
ల్పఇత్యుక్త వికల్పమాత్రమేవ- భాష్యేష్యుక్త మంధపరంపరై వానా
దిత్వ కల్పనేతి- అత ఆభానయావా- ఆవిద్యాశబలా చిదేవ - అధ్యాస
సంస్కార జన్మకర్మబీజాంకురాది సర్వమిధ్యావికల్ప కారణమితి వక్త
వ్యం- ఉక్తంహి వాసిష్ఠే - సంవిత్తై జన్మబీజస్య యాంతస్థావాస
నారసః- సకరోత్యంకురోల్లాసం తమసంగాన్ని నాదహేతి॥

అవిద్యాచాభాసానాం కదాచిదేవ ప్రసక్త - యత్ర వేత్తితు
జీవత్వం తత్రావిద్యేతి తిష్ఠతీతి వాసిష్ఠవచనాత్ - అనాదిత్వే నివృత్య
భావప్రసంగాచ్చ- అత శ్చిదాభాసానా మవిద్యావరణా త్ప్రేక్షివిద్యా
ప్రపంచానుభవః ప్రమాయాప స్సంభవత్యేవ- తజ్జన్యసంస్కారా త్త
త్తాంశ ప్రమామే ణాధ్యాస శ్చవిద్యాదశాయాం సంభవతీతి సత్యవి
ద్యాప్రపంచానుభవజన్య సంస్కారాదేవాది మాధ్యాసవ్యక్తి సంభవ
ఇత్యపి నిరవద్యం॥

అధ్యాసానామా తస్మిన్ సైద్యుద్ధి రిత్యుక్తం- సచ బుద్ధిపూర్వ
కో భ్రాంతిమూలకశ్చేతి ద్వివిధః- యథాతూలే రజ్జుబుద్ధిబుద్ధి పూర్వ
వివర్తత్యాత్మల సమసత్తాకవిషయః- రజ్జౌ సర్పబుద్ధిస్తు భ్రమమూ
ల వివర్తత్యా ద్విషమసత్తాకవిషయ స్తథా- పరమాత్మని బుద్ధిపూ
ర్వవివర్తో విద్యాప్రపంచః పరమాత్మ సమసత్తాకః పరమాధాన
త్యః- చిదాభాసే భ్రాంతిమూలవివర్తో విద్యాప్రపంచో విషమస
త్తాకో మిధ్యాభూతః- స్మృతిరూపః పరత్ర పూర్వదృష్టావభాస ఇత్య
ధ్యాసలక్షణవాక్యే- స్మృతిరూపః స్మర్యమాణ సదృశః- పరత్రాయో
గ్యాధికరణే- పూర్వదృష్టావభాసః- పూర్వదర్శనసంస్కారా దవభాస
ఇతివ్యాఖ్యాతం - తత్ర - ప్రాథమికాధ్యాసే పూర్వదృష్ట విద్యాప్ర
పంచ సంస్కారాదితి వక్తు ముచితం- తథాపి- శ్రుతిస్మృత్యాది బహు
ప్రమాణసిద్ధ విద్యాప్రపంచాపలాప తాత్పర్యేణ తథానోక్తం॥

అధ్యాసోపాపవాదాభ్యాం నిష్ప్రపంచం ప్రపంచ్యత ఇత్యత్ర

విద్యాప్రపంచస్యై వాఢ్యారోపోఽపవాద శోచ్యతే - మిథ్యాభూత
త్వాత్ - నతు విద్యాప్రపంచస్య- తస్యాపవదితు మశక్యత్వా త్పురు
షార్థరూపత్వాచ్చ- తస్య ప్రపంచశబ్దేన నవ్యవహర శ్రుతిస్మృతిషు
కింతు బ్రహ్మత్వాదిశబ్దైరేవ- మృత్తి కేత్యేవ సత్యమితిన్యాయాత్ - ని
ష్ప్రపంచ మిత్యతాపి- సనిగుణం కూటస్థం బ్రహ్మోచ్యతే - తస్య
ప్రపంచితు మశక్యత్వాత్ - కింతు- సాధిభూతం సాధిదై వం సాధియజ్ఞం
చ సవిశేష నిర్విశేషోభయరూపం బ్రహ్మ॥

సమో స్త్వనంతాయేతి మంగళార్థత్వేన గ్రంథాదా వుదా
హృతవిన మంత్రే- అనంతమూర్తే రనంతనామవత స్సవిశేష నిర్విశే
షోభయరూపస్య పరమపురుషస్య శాశ్వతత్వం సహస్రకోటి యుగధా
రిత్వం చోక్తం- ఏవం-ఏకోవిష్ణుమహద్భూతం పృథగ్భూతా న్యనేక
శః- త్రీన్ లోకా న్వాప్యభూతాత్మా భుజ్జ విశ్వభుగవ్యయ ఇతిమం
త్రేపి- లోకత్రయంవ్యాప్య- అనేకశః పృథగ్భూతా న్యనుభవతో భూ
తాత్మనః పరమపురుషస్యావ్యయత్వ ముక్తం- తత్ర కస్య మిథ్యాత్వ
ముచ్యతే దుర్భగై మిథ్యాత్వనాదిభిః॥

నాస్సద్గ్రంథేషు శంకరాచార్యదూషణం కుత్రాప్యస్తి నచ త
స్మిన్ భక్తిరున్మూలితా- అస్మాభి గురుపరంపరాయా మారాధ్యంత
ఏవహితే- కింతు- సదాశివసహారంభం బాదరాయణమధ్యమామితి పు
రాతనపాఠమవలప్య- శంకరాచార్య మధ్యమామితి కల్పయిత్వా - పు
రాణాది ప్రాశస్త్యంవా నిరస్యత ఇతి వస్తుగతినితి బాదరాయణప్రణీ
త పురాణ భారత భాగవతాదిక మధఃకృత్య- సేవ సర్వజగన్నిధ్యాత్వ
బోధకం భాష్యత్రయమేవ పరమం ప్రమాణమితి- శంకరస్యాపైత్యై-
లాసవా స్యేవేతి యదుచ్యతే కైశ్చి త్తత్తదుక్తిభిరేవపరతంత్ర ప్ర
జ్ఞత్వాజ్ఞత్వాది ద్యోతనా త్సాక్షా దై-లాసవాసిహోపి మిథ్యాత్వకథ
నాచ్చ నిరాకృతం- శంకరాచార్యైః ప్రథమవేద వయసికస్య చిన్మహో
నికటా శ్చూర్వపక్షభూతం బాదరిమతం సర్వమిథ్యాత్వబోధకం పరి

గృహ్య తదనుసారేణ శ్రుతిస్మృతిసూత్రవాక్యానా మసదర్థాన్ కల్పయిత్వా - అపవిత్రైః కుతర్లైః ర్యద్యాప్య మమంగళం ప్రణీతం - తస్య నాస్తికతా సంపదకత్వాత్ సాక్షాద్భగవతా - అసత్యమప్రతిష్ఠం త ఇత్యాదినా దూషితత్వాత్ - బహుభి సృత్పురుషై రనాదృతత్వాత్ పరమేశ్వర భక్తుహ్నులకత్వాచ్చ నాధ్యేతవ్య మి త్యుక్తిం - తదుప బృహీణానిచ - గౌడబ్రహ్మసందీ కల్పతరు పరిమళ పర్యంతా న్యుక్తి హేతుభిరేవ నాధ్యేతవ్యా నీత్యుచ్యతే॥

కింతు - కించిద్యుత్పన్న యాధియా - పదపదార్థజ్ఞ భాధనోత్పన్నబుద్ధినా - శ్రుతిస్మృత్యాదితాత్పర్యం నిశ్చిత్వ - పరమేశ్వరమవస్య భక్త్యైసమారాధ్యభవ సాగర స్త్యేత ఇత్యుచ్యతే - ఉక్తహివాసిష్ఠే అన్యథానాస్త్రిత్యేషాంబురతా భవతామివా - భవత్యకృత్రిమాన్హనాంకల్పై రపిననివృత్తిరితి

జ్ఞానంచసంసారతారకంభగవదు పదిష్టమమానిత్వం మగుభిత్వ మహింసాతౌంతి రాజకమమిత్యాదిలక్షణమేవ - ననాస్త్రిత్యాంశిత్వ మాత్రంక్షయంచ - అనాదిమత్పరంబ్రహ్మణ సత్త్వాసమాచ్యతే - సర్వతఃపాశేవాదంతత్పర్యతోక్తి శిరోముఖమిత్యాదినోక్తింస విశేషనిర్విశేషభయరూపమేవ - నకేవలకూటస్థాచలమాత్రం.

తత్సాధనంచ - సీతాప్రథమపట్కప్రతిపాదితం - ఫలత్యాగ పూర్వకస్వస్వవిహితనివృత్తికర్మధ్యాన భక్త్యాదికమేవ - నత్వకాలసన్యాసరూపమిత్యుచ్యతే

కృతశ్రేతాదియశ్చ కపిలకణాదాదిమహాపితృ ప్రణీతాన్యపి - సాంఖ్యాదితంత్రాణి - ప్రధానపరమాత్వాది కారణత్వాంశేన నిరస్తాని . స్వ సమాసపూర్వకాల ప్రణీతశాగరభాష్యస్య సేవ సర్వజగన్నిధ్యాత్వ బోధకస్యనిరసకకోదోపః - యథాతత్కృత సద్బోధాంశనిరసకేపితదీయ మహిమిత్యుక్తం మహత్వంనాపగతం - తద్వచ్చాంకరభాష్యని

రిసనేపి - తత్కృతబహు సగుణస్తోత్ర సంపాదితదీయమాస్తికత్వం
లోకపూజ్యత్వంచనా పగచ్ఛతీతిసంతోష్టవ్యం

బాదరాయణసిద్ధాంతోమగ్నో మతమహంబుధౌ
అద్వైతానందతీర్థేశ్వరకాపునరి నాలోద్ధృతః
కృతగిరివ్యమాణాచ ఖండనాభాసమాదితః
నివార్యసత్ప్రక్రియయాప్రభామండన మీరితం
నమో స్త్వనంతాయసహస్రమూర్తయే సహస్రపాదాక్షిణీగో
రుబాహవే - సహస్రనామ్నే పురుషాయశాశ్వతే సహినకోటియుగధా
రిణేనమః

ఇతి శ్రీమత్పరమహంస వర్ణివాజ కాచార్య శ్రీమత్సదానందతీర్థః
శిష్య శ్రీమద్వ్యాసప్రసాదాసాదిత తత్వనిష్ఠయ శ్రీలక్ష్మై వ్య
తానందతీర్థ విరచితం ప్రభామండనం సంపూర్ణమ్.

ఓం తత్ సత్ .

శ్రీమదుమామహేశ్వరాభ్యాంనమః

శ్రీలక్ష్మీనారాయణాభ్యాంనమః

శ్రీమహాగణాధిపతయేనమః

శ్రీమద్గురుభ్యోనమోనమః

ఛాందోగ్యోపనిషత్ .

పద్మః ప్రపాఠకః.

సమో స్త్వనంతాయ సహస్రమూర్తయే సహస్రపాదాక్షి శి
రోరుఖాహివే - సహస్రనామ్న పురుషాయశాశ్వతే సహస్రకోటియు
గధారిణేనమః! ౧ శివరామసదానందతీర్థాన్ గురుతమాన్ గురూన్ -
వాణింగణపతిం వ్యాసంప్రణమామిముహుర్ముహుః!

హరిః - జీం - అప్యాయంతుమమాంగాని వాక్పాణశ్చక్షుశ్రో
త్రమథో బలమింద్రియాణిచసర్వాణి సర్వంబ్రహ్మాపనిషదం మాహం
బ్రహ్మనిరాకుర్యాం మామాబ్రహ్మనిరాకరోద నిరాకరణమ స్త్వనిరా
కరణం మే అస్తుతదాత్మని నిరతేయఉపనిషత్సు ధర్మాస్తేమయిసంతు
తేమయిసంతు

ఓం శాంతి శాంతి శాంతి.

ఉ- హరిఃజీం- శ్వేతకేతుమాణుజేయతస - తగ్ంహిపిణోవా
చ - శ్వేతకేతోవసబ్రహ్మచర్యం - నస్తే సామ్యాస్మత్కులీనోఽ ననూ
చ్యబ్రహ్మబంధురివ భవతీతి! ౧

తాత్పర్యదీపికా ప్రారంభః

అరుణేయః- అరుణేరపత్యం- శ్వేతకేతునామా- హరిః- పూర్వ
కాలేతస - తంహపుత్రం- పితౄఅరుణి- ఉవాచ- కిమితి- శ్వేతకేతో-

బ్రహ్మచర్యం - అధ్యయనార్థగురుకులవాసం వసేతి - కుతః - హేసోమ్య - సోమవత్ప్రియదశణ - అస్మత్కులీనఃకోపి - అననూచ్య - శాస్త్రమనధీత్య - బ్రహ్మబంధుః - బ్రాహ్మణబ్రువణవ - నవే - నైవభవతీతి - నాస్యా బ్రహ్మవిత్కులేభవతీతిశ్రుతే॥ ౧

శ్రు-సహద్యాదశవషణ ఉపేత్యచతుర్విగ్ం శతివషణస్సర్వా వేదాధీత్యమహమనా అనూచానమా నీ స్తభవయాయ తగ్ంహపితోవాచ॥ ౨

సహ- శ్వేతకేతుఃకిల- ద్యాదశవషణ- తత్పరిమితవయాః అపేత్య- గురుసన్నిధిప్రాప్య-ద్వాదశసమగురుశుశ్రూషాం కృత్వా- చతుర్లిగ్ం శతివషణః- తత్పరిమితవయాభూత్వా - సర్వా చతురోవేదానధీత్య తదర్థమపిబుధ్వా- మహామనాః- అహమేవమహానితిమనోయస్యతథా అనూచానమాసి - స్వసర్వజ్ఞతామన్యమానః - అతవస్స్తభః- జ్యేష్ఠగురుప్రీతాదిషు - విధేయతాశూనస్సెన - ఏయాయ- పితృసమీపమాగతః - తంహతథాపిధంపుత్రం దృష్ట్వాపితోవాచ ॥ ౨

శ్రు॥ శ్వేతకేతోయన్న సోమ్యేదంమహామనా అనూచానమా నీ స్తభామృతతమాదేశమ ప్రాప్త్యేయేనా శ్రుతం శ్రుతం భవత్యమతం మతమవిజ్ఞాతం విజ్ఞాతమితి - కథన్న భగవస్స ఆదేశోభవతీతి॥ 3

హేశ్వేతకేతో- హేసోమ్య - యన్నిద్దం- కిమిదంన్న - త్వం మహామనా అనూచానమాసి స్తభశ్చసి - యేనోపదేశేన - అశ్రుతం అమతం అవిజ్ఞాతంచవస్తు - శ్రుతం మతం విజ్ఞాతంచభవతీతి అనూదేశం ఉపదేశం- అప్రాప్త్యుత- గురుంపృష్ఠవానసికిమితి - తంపితరంపుత్రఉవాచ- హేభగవః- భగవన్- సతాదృశేఉపదేశః కథంనుభవతీతి - అశ్రుతస్యశ్రుతత్వం అమతస్యమతత్వం అవిజ్ఞాతస్య విజ్ఞాతత్వంచన సంభవతీతి ప్రతాభిప్రాయః॥ 3

శ్రు॥ యథాసోమ్యై కేనమృత్పిండేన సర్వం మృణ్మయం విజ్ఞాతం
స్వాద్వాచారంభణం వికారో నామధేయం మృత్తికేత్యేన
సత్యం ॥ ౪

హేసోమ్య- యథా- ఏకేనమృత్పిండేన విజ్ఞాతేనసతా - సర్వం
మృణ్మయం ఘటశరావాదియత్రకుత్ర చిద్రుప్తం తత్సర్వం - మృణ్మ
యమ్మత్కార్యం మృదేవేతిచవిజ్ఞాతమేవభవేత్ - మృదారబభత్వాత్ -
వికారః- ఘటశరావాద్యాకారస్తు- నామధేయం నామమాత్రం-తచ్చ
వాచారంభణంవాగారబ్ధనతుమృదారబ్ధం - అథో నానాభాషాభేదభి
న్నం నామధేయమ్మదృజ్ఞానేనసజ్జాతం - మృత్కార్యంతు సర్వవిజ్ఞాత
మేనఖిలు - అథోమృథభిన్నే ఘటశరావాదా- మృత్తికేత్యేవ- మృ
త్తికేతివ్యవహృతిచేవ- సత్యం- సాధ్యేత్యర్థః- అత్రమృత్తికాయాస్స
త్యత్సం ఘటాదేర్విధ్యాత్వం వావక్తుంనప్రవృత్తమిదంవాక్యం - కింతు
కారణవిజ్ఞానాత్సర్వకార్య విజ్ఞానం భవతీత్యర్థః-దృష్టాంత త్యేనోదాహృ
తం - అన్యథామృత్తికేవ సత్యమిత్యుచ్యేత- అత్రతుమృత్తికేత్యేవ
సత్యమితీతి శిరస్కృతయామృత్తికాశబ్దః ప్రయుక్తఇతియథోక్త ఏవాధః-
స్వాధుః ॥ ౪

శ్రు॥ యథాసోమ్యై కేనలోహమణి నాసర్వంలోమయం విజ్ఞాతం
స్వాద్వాచారంభణం వికారోమనామధేయం లోహమిత్యే
వసత్యం ॥ ౫

లోహమణిరయఃపిండః - సర్వం లోహమయం లోహ కార్యం
కుద్దాలకుతారాది - శేషంపూర్వవత్ ॥ ౫

శ్రు॥ యథాసోమ్యై కేన సఖనికృంతనేన సర్వంకాష్టాయ సంవి
జ్ఞాతగ్ స్వాద్వాచారంభణం వికారోనామధేయం కృష్ణాయ
సమిత్యేవసత్యం ఏవగ్ం సోమ్యసలదేశోభవతీతి ॥ ౬

ఏకేనసఖనికృంతనేనకృష్ణాయః కాశ్యేణవిజ్ఞాతేనసతా - సర్వం
కాష్టాయసం- కృష్ణాయః, కార్యవిజ్ఞాతమేవభవేదిత్యాది పూర్వవత్
ఏవంయథాదృష్టాంతః - తథాసలదేశః బ్రహ్మపదేశోభవతీతి - సర్వస్య

విద్యాప్రపంచస్యసాక్షాత్ - బ్రహ్మకార్యతాత్ - బ్రహ్మజ్యేష్ఠస్త్రిజ్ఞా
 శేసర్వంతత్కార్యం జ్ఞాతంభవతీత్యభిప్రాయః ॥ ౬.

శు॥ నవైనూనం భగవంతస్త ఏతదవేదిషుర్యధ్యే తదవేదిష్యన్
 కథంమేనావక్ష్యన్నితి భగవాం స్తేవమేత ద్భవీత్వితి -
 తథాసోమ్యేతి హోవాచ॥ ౭॥ ఇతిప్రథమః ఖండః॥

తేభగవంతః- పూజ్యాస్తేగురవః- నూనం- నిశ్చయేన- ఏతత్ -
 ఆదేశనం- నవే వేదిషుః- నైవవిదితవంతః- ఏతత్ ఆదేశనం- యధ్యవేది
 ష్యన్-జ్ఞాతవంతశ్చేత్-మేమహ్యం అత్యంతప్రియశిష్యాయ సర్వము ప
 దిష్య ఏతదుపదేశనం- కథంనావక్ష్యన్నితి- కుశోనోప దిశేయుస్సేత్తితి-
 అశోహేశోభగవాం స్తేవమేవ-మేమహ్యం-తత్ ఆపదేశనం బ్రవీత్వితి
 పుత్రస్యశ్వేత కేశోర్వచనం- హేసోమ్య- తథా2 స్త్వితిపితోవాచ॥ ౭॥

శు॥ సదేనసోమ్యేదమగ్రఆసీదేక మేవాద్వితీయం - తద్దేక ఆహు
 రసదే వేదమగ్రఆసీదేక మేవాద్వితీయం - తస్మాద సతస్సజ్జాయత॥ ౮॥

సోసోమ్య - ఇదంవక్ష్యమాణము పంచీకృతం చరాచరాత్మకం
 జగత్ ఆగ్రేస్మయైః పూర్వం- ఏకమేవా ద్వితీయం- సజాతీయ విజాతీ
 య స్వగతభేదశూన్యం- సదేవ- సజ్జాసామాన్యరూపమేవ- ఆసీదితినా
 మరూపాత్మనా పిభక్త విశేషరూపం కించిదపినాసీదిత్యధా- ఏకే
 శూన్యవాదినస్తు- తద్ద- సృష్టేః పూర్వవిద్యమానం వస్తుకీల - అస
 త్ శూన్యమేవ- ఏకమేవాద్వితీయం- సజాతీయాది భేదశూన్యమాసీత్-
 తస్మాదసతశ్శూన్యాత్ - సజ్జాయత- నామరూప విశేషాత్మకంజగ త్ప
 ర్యమ జాయతేత్యాహుః॥ ౮

శు॥ కుతస్తుఖిలు సోమ్యైవ స్యా దితిహోవాచ- కథమసతస్స
 జ్ఞాయేతేతి - స్తేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయం॥ ౯॥

హేసోమ్య - కుతస్తుఖిలు- కథంనుకీల- ఏవంశూన్యరూపంస్యా
 త్ భవేదిహోవాచపి తా- తదేవదశాయతి- అసతః శూన్యాత్ - స

త్ - సద్రూపంజగత్ - కథంజాయేతేతి - లోకేతసతో వంధ్యాపుత్రా
దేః కస్యచీత్యార్యసౌత్పత్యదశానాదితిభావః - తస్మాత్ - హేసామ్య-
ఇదం సద్రూపంజగత్ - అగ్రే - సృష్టేః పూర్వం ఏకమేవాద్వితీయం -
సజాతీయాది భేదశూన్యం - సదేవతు - సత్తాసామాన్యరూపమేవకీల - ఆ
సీదితి - ఇదంసదేవాసీ దిత్యుక్త్యా కార్యకారణయో రభేదసామానాధిక
కరణ్యమేవోక్తం ॥ ౨॥

శ్రు॥ తద్దేవతబహుస్యాం ప్రజాయేయేతి - తత్తేజోఽస్సజత -
తత్తేజఃకృతబహుస్యాం ప్రజాయేయేతి - తదపోఽస్సజత -
తస్మాద్వైతకవ్యచశోచతిస్వేదతే వాపురుష స్తేజస ఏవతద
ధ్యాపోజాయంతే ॥ 3

తత్ - సత్తాసామాన్యరూపం - బహుస్యాం - సజాతీయాదిభేద
వత్సాం - ప్రజాయేయ - తత్తద్విశేషరూపేణావిధానేయమితి - ఐత
త - ఈక్షణికృతవత్ - ఏతేన సద్రూపస్యచిద్రూపలాదక్షిణతాభవతి -
అన్యథాజడత్వే ఈక్షణాసంభవాత్ - ఈక్షణేనాశబ్దమితిమాత్రే ఏత
దేవనిగోతరం - తత్ సద్వస్తుఈక్షిత్యా - తేజః తృతీయంభూతం - ఆకాశ
భావాపన్నం వాయుభావాపన్నంచసత్ - తేజః - అస్సజతేత్యోచిత్యా
న్నిగోత్రాయంభవతి - తత్తేజః - తేజోభావాపన్నంతత్ సద్వస్తు - ఐతత-
పునరీక్షణికృతవత్ - కేమితి - పూర్వవద్బహుస్యాం ప్రజాయేయేతి -
తత్ - తేజోభావాపన్నంసద్వస్తు - అపః - చతుర్థంభూతం - అస్సజత-
సృష్టవత్ - తస్మాదేవహేతో - లోకేపురుషోయత్రకవ - యత్రకుత్ర
చిత్ - శోచతి - అశ్రుమోచనంకరోతి - స్వేదతే - స్వేదవాధవతివా -
తత్తత్ర - అపః - తేజసఏవాధి - తేజలధిక్పత్త్యేవజాయంతే ॥ 3

శ్రు॥ తాతపఠకంత - బహ్వస్యాస్యమప్రజాయేమహీతి - తా
అన్నమస్సజత - తస్మాద్వైతకవ్యచవర్షతి తదేవభూయిష్ట
మన్నంభవత్యద్భ్యవవత దధ్యన్నాద్యంజాయతే ॥ ౪॥ ఇతి
ద్వితీయఃఖండః॥

తాః పూర్వోక్తాః పః - రసభావాపన్నం సద్వస్త్విత్వధః - ఐక్షం
 త - ఈక్షణంకృతవంతః - కిమితి - పూర్వవద్భవ్యాస్సాన్యమ - ప్రజాయే
 మహీతి - తాలపః - అన్నం - పృథివీ - అస్పృజంత - అన్నశబ్దస్యభూమి
 పరత్వం - పృథవ్యధికారరూపశబ్దాంతరేభ్యః కిమితి - త
 స్మాదేవహేతోః - యత్రకృతదేశేవమతిపజాన్యః - తదేవతత్రైవ -
 భూయిష్ఠంసమృద్ధం అన్నంభవతి - తదేవభూయిష్ఠమన్నమితి - దేశస్యా
 న్నస్యచాభేదోదశితః - ఉక్తంహివాసిష్ఠే - బీజాంకురలికల్పానాం క్రి
 యాపురుషకర్మణాం - ఉమిపీచితరంగాణాం నాస్తిభేదోనవస్తుని -
 నబీంజాంకురయోభేదో విద్యతేఽగ్న్యైవ్యయోరివ - బీజమేవాం
 కురం విద్ధివిద్ధికర్తృవమానవం - ద్విత్వంస్మకర్మణోర్యస్య బీజాంకురత
 యానయోః - విపశ్చిత్పశవేతస్త్వేమహతేస్తు సదానమథత్యాపినా -
 తత్ - తత్రదేశే - అన్నాద్యం ప్రహీయవాదిరూపం - అద్యైవవలభి -
 జలమధకృత్యైవజాయతే - అత్రప్రథమతవ - కథమసతస్సజ్జాయేతే
 త్యాదినా కార్యస్య సత్యత్వముక్తం - సదేవసోమ్యేదమితి కార్యస్య కా
 రణాభేదోదశితః - సతుకార్యస్యకారణవ్యతిరేకేణాసత్వం మిథ్యాత్వ
 సాధకం - తద్దేక్షతతత్తేజోఽస్పృజతేత్యాది నాస్పృహీక్షణ పూర్వకత్వ
 కథనాదియం మరుజలాదివన్నాజ్ఞాతస్పష్టిః కింతుకటకమకుటాది స్పష్టిరి
 వబుద్ధిపూర్వకా - ప్రాజ్ఞకల్పితత్వా - త్పరమాధానత్వా - వివర్తయా
 పాచేతిదశేతం - వివర్తోహిజ్ఞానేకసాధ్యః - ఆకాశవద్వ్యాపకస్య నిష్క్రి
 యస్య కూటస్థస్యనిర్వికారస్యచసత్తా సామాన్యస్యపరిణామారంభ
 యోరసంభవాదితిబోధ్యం - యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిదిత్యాది శ్రుత్యంతరం
 చ జగత్కారణస్య సర్వజ్ఞత్వమేవదశేయమితి నాజ్ఞత్వం ॥ ౪

శ్రు॥ తేషాంఖల్వేషాం భూతానాంత్రిణ్యేవబీజాని భవంత్యాండజం
 జీవజముద్భిజమితి॥ ౧

తేషామేషాంభూతానాం - పూర్వోక్తానామపంచీకృతానాం స
 దుపాదానకానాం పృథివ్యప్రజానాం - ఆండజం - జీవజంజరాయుజం -
 ఉద్భిజమితిచ- బీజాని - శరీరబీజాన్యాతివాహికాని - భూతికాని - త్రిశక్రి

ప్రకారాణ్యేవభవంతి- అత్ర స్వేదజస్య- ఉద్భిజ్జాంతభావోద్రప్తవ్యః॥ ౧
శ్రు॥ నేయందేవతైశ్చతహంతాహమిమాన్తి స్రోదేవతా అనేన

జీవేనాత్మనాను ప్రవిశ్యనామరూపే వ్యాకరవాణీతి॥ ౨

నేయంపరాదేవతా - సద్రూపా- ఐశ్వర్య - పునరీక్షణాకృతవత్
కిమితి- హంత- బత- అహం- సర్వజ్ఞోపి - ఇమాన్తిస్రోదేవతాః - పూ
ర్వోక్తాన్తైజోబన్నకార్యరూపాణిజీవబీజాని శరీరాణి - అత్యంతసంయో
గేద్వితీయా - అనేనవక్ష్యమాణేన- జీవేనాత్మనా- ప్రతిబింబరూపేణ -
అనుప్రవిశ్య - పూర్వమేవసర్వత్రవ్యాప్తస్య ప్రకారాంతరేణ పరిచ్ఛి
న్నవత్ప్రవేశాయోగాదితి ద్రప్తవ్యం- నామరూపే - తాసామేవభూతా
నాం భౌతికానాంచ- చిద్రూపే- వ్యాకరవాణీతి- వ్యాకృతానిజడాన్య
జ్జననవ్యవహారోపయోగీని కరిష్యామితి - జీవానామవిద్యాముగ్ధదృ
ష్టాచిన్మయాన్యతి నూత్నోచితాన్యేవ భౌతభౌతికాని నామరూపాణి-
స్థూలానిజడాని దుఃఖరూపాణిచానుభూయంతే జాగ్రదాదిషు- నతేషాం
పుధక్ సృష్టికేనాపికృతేతిభావః- అత్రతేజోబన్నానాం అపంచీకృతా
నాం చిదుపాదనకత్వాచ్చిద్రూపత్వం సిద్ధమేవ తానుదేవతాశ్చైవప్రయో
గేణచేతనవాచకేన - ఈక్షణికధనాచ్చస్ఫుటముక్తం - తద్దేదంతహ్య
వ్యాకృతమాసీత్తన్నామరూపాభ్యామేవ వ్యాక్రియతేతి - తదిదంహ -
పరమేశ్వరప్రథమేక్షణస్పష్టమపంచీకృతం విశ్వరూపం తహిజవస్యా
విద్యావిభావకాలే - ఆవ్యాకృతం అనభివ్యక్తమావృతమాసీత్ -
తత్పుననాహరూపాభ్యామేవవ్యాక్రియతవ్యాకృతం స్థూలీభూతం
స్వయమేవాసీదిత్యధః - వాసిష్ఠేపుష్కం - ఆధభౌతికదేహోయం
విచారేణనలభ్యతే - ఆతివాహికదేహస్త్రుకీల లోకద్వయేక్షయః - స
త్తాతివాహికోదేహస్తత్పురం పరమాధఃతః - ప్రత్యక్షం పరమం య
త్తత్తదాద్యం కచనంచితః - ఆతివాహికదేహత్వం ప్రత్యక్షం ప్రథ
మోదితం - సత్యంసర్వగతం విద్ధిమాయేవత్వాధిభౌతికమిత్యాది - అవి
ద్యాచజీవస్త్యేవ - సతు పరమేశ్వరస్యకదాపిసంభవతి - యత్రవేత్తి
తుజీవత్వం తత్రావిద్యేతితివృత్తి - తత్రసంస్మరినామ్నాయం ధత్తేరూపం
తథాస్థిరమితివాసిష్ఠవచనాత్ ॥ ౨

శ్రు॥ తాసాంత్రివృతంత్రి వృతమేకై కాంకరవాణీతి - నేయందేవ
తే నూ స్తిస్రాదేవతా అనేనై వ జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య
నామరూపే వ్యాకరోత్ ॥ 3॥

నేయంపరాదేవతా - తాసాం తేజో బన్నానాంమధ్యే - ఏకై కాం
దేవతాంత్రి వృతంత్రివృతం - ప్రత్యేకం భూతత్రయమిళితం కరవాణీతీక్ష
త్వా - ఇమా స్తిస్రాదేవతాః - అనేనై వ జీవేనాత్మనానుప్రవింబ రూపేణా
ను ప్రవిశ్యతద్వస్తా - నామరూపేచిన్మయే - వ్యాకరోత్ - వ్యాకృతేష్ఠా
లీభూతే ఆకరోత్ - శ్రు॥ పురశ్చక్రేద్విషదః పురశ్చక్రేచతుష్పదః - పు
రస్సపక్షీభూత్వాపురః పురుషఆవిశదితిశ్రుత్యంతరం ॥ 3॥

శ్రు॥ తాసాంత్రివృతంత్రివృతమే కై కామకరోత్ - యథాతు
ఖలుసామ్యేమా స్తిస్రాదేవతాస్త్రివృత్తివృదే కై కాభవతి
తస్మేవిజానీహీతి - ర - ఇతితృతీయః ఖండః॥

సాపరాదేవతా - సంకల్పితప్రకారేణ - తాసాం దేవతానామే
కై కాం త్రివృతం త్రివృతమకరోత్ - హేసామ్య - ఇమా స్తిస్రాదేవ
తాః అపంచీకృతాః - యథాతుఖలు - యేనప్రకారేణ - ఏకై కాదేవ
తా - త్రివృత్తివృత్ - ప్రత్యేకం త్రిభిర్భూతైర్విభితాభవతి - తత్ప్ర
కారం - మేమత్తః విజానీహీతి పితుర్వచనం - పంచీకరణోపలక్షణం॥

శ్రు॥ యదగ్నే రోహితగ్ం రూపంతేజస్తద్రూపం - యచ్ఛు
క్లిత ఏపాంయత్కృష్ణతదన్నస్య - ఆపాగాదగ్నేరగ్నిత్వం
వాచారంభణం వికారోనామధేయం త్రిణిరూపాణీత్యేవ
సత్యం ॥ ౧

ఆవిద్యా ప్రపంచేయదగ్నాద్వికం భూతజాతం దృశ్యతే తత్త్రి
వృత్కృతమేవదృశ్యతే పశ్యేత్యాహ - పితా॥

ఆగ్నే స్సంబంధియద్రోహితం రూపందృశ్యతే తద్రూపం తేజ
ససవాపంచీకృతస్య సంబంధీతివిధి - యచ్ఛుక్లందృశ్యతే తద్రూపమ

పాం అవంచీకృతానాం సంబంధీతిజానీహి - యత్కృష్ణం - ధూమా
దిరూపందృశ్యతే - తదన్నస్యపృథివ్యాస్సరిబంధీతి జానిహితావతా -
ఆగ్నేర్యదగ్నిత్వం - వాచారంభణం వాగారబ్ధం - అగ్నిరగ్నిరితిసర్వై
ర్వాచావ్యవహ్రాయమాణం - వికారః - కార్యరూపం - నామధే
యం నానాభాషాభేదభిన్నం నామమాత్రం - తదపాగాత్ - అజ్ఞాతని
కల్పమాత్రం బాధితంసదపగతం - త్రిణిరూపాణి - భూతత్రయమేవేతి
వ్యవహారస్సాధురిత్యర్థః - ఆవిద్యావృతం భూతత్రయమేవ సామాన్య
తోభాసమానం - అగ్న్యదిత్యాదిశబ్దైర్వికల్పిత మజ్ఞైరితిభావః -
ఉక్తంహివాసిష్ఠే - అజ్ఞాతసంకల్పమయం ప్రత్యక్షంసత్కథం భవేదితి-
వై కేమ్యాత్తుతద్వాదఇతి మాత్రప్రకారేణతత్రతే జ్ఞాథాతోరాధిక్యాత్తే
జప్త్యవ్యవహార ఇతి బోధ్యం॥ ౧

శ్రు॥ యదాదిత్యస్యరోహితగ్ం రూపం తేజసస్తద్రూపం య
చ్ఛక్లంతదపాం యత్కృష్ణం తదన్నస్యాపాగాదాదిత్యా దా
దిత్యత్వం వాచారంభణం వికారోనామధేయం త్రిణిరూపా
ణీ త్యేవసత్యం॥ ౨

శ్రు॥ యచ్ఛక్లంతమసారోహితగ్ం రూపం తేజసస్తద్రూపం య
చ్ఛక్లంత దపాంయత్కృష్ణంత దన్నస్యాపాగాచ్ఛక్లదా
చ్ఛక్లత్వంవాచారంభణం వికారోనామధేయం త్రిణిరూ
పాణీత్యేవ సత్యం॥ 3

శ్రు॥ యద్విద్యుతోరోహితగ్ం రూపం తేజస్తద్రూపం యచ్ఛ
క్లంతదపాం యత్కృష్ణంత దన్నస్యాపాగాద్విద్యుతో విద్యు
త్వం వాచారంభణం వికారోనామధేయం త్రిణిరూపాణీ త్యే
వసత్యం॥ ౪॥

ఆదిత్యచంద్ర విద్యుతామవ్య విద్యాకల్పిత నామరూపాత్మకా
నామగ్ని వత్కల్పితత్వంత దధిష్ఠానభూతత్రయస్యా పంచీకృతస్య సత్య
త్వంచ వ్యాఖ్యాతప్రకారేణబోధ్యం॥ ౨॥ 3॥ ౪॥

శ్రు॥ ఏతద్ధస్మవై తద్విద్వాగ్ సంసరః పూర్వేమహాశాలా మహా శ్రోత్రియాననోద్యకశ్చ నాశ్రుతమమతమ విజ్ఞాతముదాహరిష్యతీతి హ్యే భ్యోవిదాంచక్రుః॥ ౧॥

ఏతద్ధస్మవై తత్ - తదేతత్కిల - ఏకవిజ్ఞానేన సర్వవిజ్ఞానరహస్యం విద్వాంసః - విదితవంశోమహాశాలాః మహాగృహస్థాః మహాశ్రోత్రియాః శ్రుత్యుక్తకర్మజ్ఞాననిష్ఠాః - నతుసన్యాసినఏవ - ఆహుః - కథితవంతః - కిమితి - ఆద్య - తత్త్వజ్ఞానోత్తరం - కశ్చనకశ్చిదపిపురుషః - నఃఆస్మాకం - అశ్రుతం ఆమతం ఆవిజ్ఞాతంవావస్తు - నోదాహరిష్యతీతి - ఏభ్యోహిభూతేభ్యోఽపంచీకృతేభ్యో విదితేభ్యసర్వమూవిద్యకం వికల్పజాతంభ్రాంతి కల్పితమితివిదాంచక్రుః॥ ౧॥

శ్రు॥ యదురోహితమివాభూది తి తేజసస్తద్రూప మితితద్విదాంచక్రుః - యదుశుక్ల మివాభూదిత్యపాగ్ం రూపమితి తద్విదాంచక్రుః॥ ౬

కథం-యత్ - ఆ - యత్తురూపమగ్నాదిత్యా చారోహితమివాభూత్ - రోహితమివదృష్టమితి - తద్రూపం తేజసఆపంచీకృతస్య సంబంధీతి విదాంచక్రుః - విజ్ఞాతవంతః - యదు - యత్తురూపం - శుక్లమివాభూదితి - తథాదృష్టం - తద్రూపమపాం సంబంధీతివిదాంచక్రుః - యదు - యత్తుకృష్ణమివాభూదితి - కృష్ణరూపందృష్టం - తద్రూపమన్నస్య పృథివ్యాసంబంధీతి విదాంచక్రుః త్యధః॥ ౬॥

శ్రు॥ యద్వవిజ్ఞాత మివాభూదిత్యేతాసామేవ దేవతానాగ్ం స మాసత్తితద్విదాంచక్రుర్య థాతుఖలుసోమ్యే మాస్తిస్రాదేవతాః పురుషంప్రాప్యత్రివృత్తివృద్దేకైకాభవతి తస్మేవిజానీహీతి॥ ౭॥ ఇతిచతుర్థఃఖండః॥

యదు - యత్తువస్తు - ఆవిజ్ఞాతం వివిక్తతయారోహితాది రూపేణ అజ్ఞాతమివాభూదితి - తద్వస్తు - ఏతాసామేవదేవతానాం తేజ ఆదీనాం సమాసః మిళితరూపం చిత్రరూపమితి - విదాంచక్రుః - ఏవమబన్న ప్రా

ధాన్యేన కల్పితానామప్యవిద్యకానాంసముద్ర పృథివ్యాదిభూతానాం
 పంచీకృతానామ పంచీకృతతేజోబన్నమాత్రత్వం విశ్నేయం- తదధ్య
 స్తత్వాత్తద్వ్యతిరేకేణాభావాదితి- భగవతాప్యక్తం- యదాదిత్యగ
 తంతేజో జగద్భాసయ తేఽఖలం- యచ్ఛుద్రమసియచ్ఛాగ్నత త్తేజో
 విద్ధిమామకం- గామానిశ్యచభూతాని ధారయామ్యహమోజాసా- ర
 సోహమప్పుకౌంతేయేత్యాదినా- ఏవమధిభూతంబాహ్యంవివిచ్యదశే
 యిత్యా- అధ్యాత్మంత్రివృత్తిరణప్రకారం దశేయతి- హేసోమ్యయ
 ధాతుఖలు ఇమాస్మిస్రోదేవతా ఆపంచీకృత తేజోబన్నరూపాః పురు
 షంపురుషాకారంజీవచ్ఛరీరంప్రాప్య- ఏకైకాదేవతాత్రివృత్తివృత్ - పం
 చీకృతాభవతి- తన్నేమహ్యోవిజానీహీతి పితరుర్వచనం॥ ౭॥

శ్రు॥ అన్నమశితంత్రేధా విధీయతే - తస్యయఃసవిష్టోధాతుస్త
 త్పరీషంభవతి- యోమధ్యమస్తన్యాగ్ం సంయోఽగిష్ఠస్త
 న్మనః॥ ౧॥

శ్రు॥ ఆపఃపీతాస్త్రేధావిధీయంతే- తాసాయఃసవిష్టోధాతుస్తన్యా
 త్రంభవతి- యోమధ్యమస్తన్లోహితం- యోఽగిష్ఠస్సప్రా
 ణః॥ ౨॥

శ్రు॥ తేజోఽశితంత్రేధా విధీయతే- తస్యయఃసవిష్టోధాతుస్తదగ్ని
 భవతి - యోమధ్యమస్సమజ్జాయోఽగిష్ఠస్సావాక్ ॥ ౩॥
 తేజోఽశితం- భక్షితంఘృతజైలసువణాది- శిష్టాస్పష్టం॥

శ్రు॥ అన్నమయగ్ంహి సోమ్యమసఆపోమయః ప్రాణస్తేజోమ
 యీవాగితి- భూయఏవమాభగవాన్ విజ్ఞాపయత్వితి- తథా
 సోమ్యేతి హోవాచ॥ ౪॥ ఇతిపంచమఃఖండః॥

హేసోమ్య- మనః- అన్నమయం- అన్నప్రచురమన్నపుష్టగిహి-
 ప్రాణస్త్యాఽపోమయః- వాక్- అపలక్షణేన వాగాదిజ్ఞానకర్మోద్రియవ
 గః- తేజోమయీ- జైలఘృతాది పుష్టమితి పితృవాక్యం శ్రుత్వా-

మనస స్తేజోధాతు త్వేన- ప్రాణస్య వాయుకార్య త్వేన- జ్ఞానకమేంద్రి
యాణాం పంచభూతకార్య త్వేన చప్రసిద్ధం లోకే- తద్దైవానుభవోపిదృ
శ్యతే-కిమిదం మనసోఽన్న పుష్టత్వప్రాణస్య జలపుష్టత్వాదికంచోచ్యత ఇతి
సందిహంః పుత్రతావచ- భూయవేత్వాది- తథేత్వాది పితుర్వచనం-
అత్ర బ్రహ్మనూత్రద్వితీయాధ్యాయ చతుర్థపాదేమనః ప్రాణేంద్రియా
ణామ విద్యాప్రపంచగతానాం నభౌతి కత్వంకింత్యావిద్య కత్వమేవేతి-
తథాప్రాణా ఇత్వాదినా- నిరీకతం- తృతీయపాదేతు విద్యాప్రపంచగ
తానాం తేషాం భౌతికత్వం పరమార్థ సత్యత్వంచేతి నూ- అంతరావిజ్ఞా
నమసీగత్యాదినా పృథక్ నిరీకతమితి ద్రష్టవ్యం- తద్దేవదృష్టాంతైః పుత్ర
మనుభావయతి తథేత్వాదినా॥ ౪॥

శ్రు॥ దక్ష సోమ్య మధ్యమానస్య యోఽని మానఉధ్వస్సము
దీవతి - తత్సంభవతి॥ ౧

హేసోమ్య - దక్షః - మధ్యమానస్య సతః - యః ఆనిమాసారాం
శిన్ముక్త్యః - సః - ఉధ్వముదీవతి - ఉత్తిష్టతి - సవనూత్కౌశ
స్సంభవతి - జ్వలనదశకాంతే॥ ౧

శ్రు॥ ఏవమేవ ఖలు సోమ్యాన్న స్యాశ్యమానస్య యోఽని మాన
ఉధ్వస్సముదీవతి - తస్మనోభవతి॥ ౨

హేసోమ్య - ఏవమేవ ఖలు - దృష్టాంతప్రకారే జ్ఞేయకీల - అ
న్నస్య - అశ్యమానస్య భుజ్యమానస్య సతః - యః - ఆనిమా - నూ
త్కౌశ సైజసః - సర్వస్య త్రివృత్తతత్వాత్ - సఉధ్వస్సముదీవతి -
ఉధ్వముత్తిష్టతి - తస్మనోభవతి॥ ౨

శ్రు॥ అపాగ్ంసోమ్య పీయమానానాం యోఽనిమాన ఉధ్వ
స్సముదీవతి - సప్రాణోభవతి॥ 3

హేసోమ్య - అపాంపీయమానానాం సతాం - యోఽనిమా -
నూత్కౌశో వాయవీయస్స ఉధ్వముత్తిష్టతి - సప్రాణోభవతి॥ 3

శ్రు॥ తేజసస్సోమ్యాశ్య మానస్యయోఽణిమాస ఉధ్వస్సము
దీపతిసావాగ్భవతి॥ ౪

హేసోమ్య- తేజసః- ఘృతసువర్ణాదేరశ్యమానస్యసతః -యః
అణిమా- సూక్ష్మైశస్స ఉధ్వము త్తిష్ఠతి- సావాగ్భవతి - యథాయ
ధం సర్వేంద్రియపుష్టికరంభవతి ॥ ౪

శ్రు॥ అన్నమయగ్ంహి సోమ్యమనఆపోమయః ప్రాణస్తేజోఽను
యీవాగితి- భూయవవమాభగవాన్ విజ్ఞా పయత్వితి- తథా
సోమ్యేతిహివాచ॥ ౫॥ ఇతిషష్ఠః ఖండః॥

హేసోమ్య-ఉ క్తప్ర కారేణమనోఽన్నమయమితి -ప్రాణఆపోమ
యఇతి- వాగాదీంద్రయగ్ంహిస్తేజోమయ ఇతిచజానీహీతి పితుర్వచనం-
భూయవవేత్యాది పూర్వవత్ ॥ ౫

శ్రు॥ షోడశకలస్సోమ్యపురుషః పంచదశాహాని మాశీః కామమ
పఃపి బాపోమయః ప్రాణోనపిబతో విచ్ఛేత్స్యతఇతి ॥ ౧

హేసోమ్య- పురుషః పురుషోపాధిరంతఃకరణం - షోడశకలః షో
షశావయవః- అతః- పంచదశాహానిదినాని-మాశీః-అశనంమాభుక్త్వ
కామం- యధేష్టం- అపఃపిబప్రత్యహం- ప్రాణఆపోమయఃపిబతః-జలపా
నంకుర్వతః- నవిచ్ఛేత్స్యతే- విచ్ఛిన్నోనభవతిప్రాణఇతి॥ ౧

శ్రు॥ సహపంచదశాహానినాశ - అధహేనముసససాద-కింబ్రవీమి
భోఇతి - ఋచస్సోమ్యయజుగ్ంషి సామానీతి - సహివా
వాచ - నవేమాప్రతిభాంతిభోఇతి॥ ౨

సహ- పుత్రఃకిలః- తద్దేవ- పంచదశాహాని- నాశ-నభక్షితవాన్
అధహ- అనంతరంకిల- ఏనంపితరంపత్రి- ఉవససాద- ఆగతవాన్- భోగు
రో- కింబ్రవీమిత్వక్తవాంశ్చ- పుత్రః - హేసోమ్య- ఋచఃయజుగ్ం
షి - సామానీచపూర్వమధీతాని కథయేతిపితుర్వచనం - సహోవాచ

పుత్రః భోగురో- మా-మాంప్రతి- తానివా క్యానివప్తేప్రతిభాంతి- స్మృతిపథగస్తే వాగచ్ఛంతీతి పుత్రఉవాచ || ౨

శ్రు|| తగ్ంహోవాచ - యథాసోమ్యమహాశోఽభ్యాహితస్యైకోఽంగారఃఖద్యోతమాత్రః పరిశిష్టస్సాస్యస్తేనతతో పిసబహుదహేదేవగ్ం సోమ్యతే షోడశానాంకలానా మేకాకలాఽతిశిష్టాస్సాత్తప్తేతహి=వేదాన్నానుభవస్య శానాథమే విజ్ఞాస్యసీతి || 3

తగ్ంహోవాచపితా - హేసోమ్య- మహతః అభ్యాహితస్యప్రజ్వాలితస్యాగ్నేః ఖద్యోతమాత్రః స్వోఽంగారఏకఃపరిశిష్టస్సాస్యత్ - తేనాంగారేణయథా - తతోపిసబహుస్థూలా క్వాదికంనదహేత్ - ఏవా - హేసోమ్యస్తేతవసంబృధినాముపాధిగతానాం షోడశానాంకలానాం అవయవానాంమధ్యే ఏకాకలాఽతిశిష్టాస్సాత్ - తయాకలయా - ఏతహి= ఇదాస్మివేదాన్నానుభవసి - సస్మరసి- అశాన- శీఘ్రమేవ భుక్త్వ - అథ - అన్నభక్షణానాతరంమే - మత్ప్రప్తం సర్వం- విజ్ఞాస్యసీతి || 3

శ్రు|| సహశాథహేనముపససాదతగ్ం హయత్కించ పప్రచ్ఛసగ్యగంహప్రతిపేదే - తగ్ంహోవాచ || ౪

సశిష్యః- ఆశహ- అశితవాన్కిల- అథహ- అనంతరం- ఏనంపితరం- ప్రత్యుపససాద- ఆగతవాన్- తంహపుత్రం - యత్కించపప్రచ్ఛపితా - సర్వ హ- తత్సర్వం- ప్రతిపేదే- జ్ఞాతవాన్ - తంహోవాచపితా || ౪

శ్రు|| యథా సోమ్యమహాశోఽభ్యాహితస్యైక మంగారంఖద్యోతమాత్రం పరిశిష్టంతంతృణైరుప సమాధాయ ప్రజ్వాలయేస్తేనతతోపిసబహుదహేత్ || ౫

హేసోమ్య- యథాలోకే- మహాశోఽభ్యాహితస్యాగ్నేః- ఏకం ఖద్యోతమాత్రం సూక్ష్మమంగారం పరిశిష్టంచేత్తం- తృణైరుపసమా

ధాయ ప్రజ్వాలయేత్ - ప్రదీప్తంకుర్యాత్ - తేనవహ్నినా - తతోబ
హ్వసికాష్ఠాదికందహేత్ - దగ్ధంభవేత్ ॥ ౧

శ్రు॥ ఏవగంసోమ్యతే షోడశానాం కలానామేకాకలాఽతి శిష్టా
ఽభూత్సాఽన్నేనోపసమాహితాప్రాజ్వాలీ త్తయేతహి వే
దాననుభవస్యన్నమయగంహి సోమ్యమనఆపోమయః ప్రా
ణస్తేజోమయీవాగితి - తద్ధాస్యవిజ్జావితివిజ్జావితి ॥ ౬
ఇతిసప్తమః ఖండః॥

హేసోమ్య- ఏవం- ఉక్తదృష్టాంతప్రకారేణ - తేతవ- షోడశా
నాం కలానాం ఆవిద్యతానాః - పంచదశాహంసశనేనక్షీణానాం - ఏకా
షోడశీకలాఽతిశిష్టా పరిశిష్టాభూతే - సాకలా- అన్నేన - ఇదాసీంభుక్తే
న- ఉపసమాహితా- వృద్ధిప్రాపితాసతీ- ప్రాజ్వాలీత్-సర్వాభిః కలా
భిః పూర్ణప్రదీప్తమభవత్ - తయాప్రదీప్తయాకల యాబుధ్యా -
ఏతహి- ఇదాసీం- వేదాన్ సర్వాననుభవస్యతః- హేసోమ్య- మనః
ఆవిద్యకం- అన్నమయం- పంచీకృతభౌతి కాన్న- నూత్నాంశపుష్టంహి-
నత్యపంచీకృతచిన్మయ భూతకార్యం తేహమావృతత్వాత్ - ఏవం
ప్రాణశ్చాపోమయః- వాక్- వాగాద్విద్రుగణస్తేజోమయీ - పంచీ
కృతఘృతాది భౌతికపుష్టఇతి- తత్ హ- పిత్రాడిపదిష్టంమనః ప్రాణేంద్రి
యాగామావిద్యకత్వం పుత్రోవిజ్జా- విజ్ఞతవాన్- పునరుక్తిజ్ఞతస్య
నిశ్చితత్వం బ్రవీతి ॥ ౬

శ్రు॥ ఉద్దాలకోహరుః శ్వేతకేతుం పుత్రమువాచ - స్వన్నాం
తంమేవిజానీహీతి - యతైత్రేత్యురుషస్స్వ పితినామసతా
సోమ్యతదా సంపన్నోభవతిస్యమహీతోభవతి- తస్మాదేవగం
స్వపీతీత్యాచక్షుతేస్వగంహ్యపీతో భవతి ౧

ఆరుణిః- అరుణస్వాపత్యం - నామ్నాఉద్దాలకోహకిల - పూ
ర్వోక్తః - శ్వేతకేతుంపుత్రంప్రత్యువాచ - కిమితి - స్వన్నాంతంస్వాప
మధ్యంసుషుప్తిమిత్యర్థః- తంమేమత్తోవిజానీహీతి- అత్ర- జాగ్రదాది

విమోక్షాంతస్సంసారోజీవకల్పిత ఇత్యుక్తప్రకారేణ విద్యకానాం జా
గ్రత్స్వప్న సంకల్ప మనోరథానా మావిద్యకాంతబహిష్కానేంద్రియైః
పంచీకృతస్థూలరూపేణ ప్రపంచానుభవరూపాణాం పూర్వగ్రంథేన
బోధితత్వం మత్వాపరిశిష్టేసుషుప్తి మోక్షో దశయితుం ప్రథమం
సుషుప్తిం దశయతి - స్వప్నాంతమితి - జ్ఞానేంద్రియాణికిల - యదా బ
హిర్ముఖానిభవంతి తదాస్ఫుటాజాగ్రదవస్థా - యదాత్వం తర్ముఖానితదా
స్ఫుటరూపస్వప్నః - యదాలంతబహిష్కృత సమవేగవంతితదా ఉభ
యత్రమూనానుభవస్సంకల్ప మనోరథాది సంకీర్ణాభి వ్యాపృతానాం
తేషాంతథాఽనుభావనేని రంకుశం సామధ్యం - భవతి - భగవతావ్రు
క్తం - మనవృత్తాణ్దేంద్రియాణి ప్రకృతిస్థానికర్మాతీతి - ప్రకృతిస్థాని - ప్ర
తిజీవంభిన్నే పంచీకృత భూతనూక్మ్యపంచకరూపే కారణ శరీరేస్థితాని
మనసాసహజత్వం సంఖ్యాకానిచక్షురాద్ద్రియాణిజీవః కరణభావేన
కర్మాతి స్వీకరోతీత్యధః - యత్రస్వాపకాలే - ఏతద్వ్యథాలనుభూయ
మానప్రకారేణపురుషః ప్రతిబింబరూపోజీవః - స్వపితి నామ - గాఢంసు
షుప్తోభవతికిల - తదాఉపరతనర్వేంద్రియవ్యాపారస్సన్ - హేసోమ్య -
సతాబింబభూతేన సర్వాత్మకేన విశ్వరూపేణాత్మతేన పరమాత్మనా
సంపన్నః ఎకీభూతోభవతి - స్వంబింబరూపం ప్రత్యక్షీతః అవిగతః లీనో
భవతీత్యధః - ప్రతిబింబస్యబింబమేవహిస్త్వం రూపం - తస్మాద్ధేతో
రేనంసుప్తం పురుషంతాకికాస్సపితిత్యాచక్షుతే - హియస్మాత్ స్వం
ఆత్మానం ప్రత్యక్షీతోభవతి తస్మాదిత్యధః ॥ ౧

శ్రు॥ సయథాశకునిన్మాత్రేణ ప్రబద్ధోదిశం దిశం పతిత్వాఽన్య
త్రా యతనమలభ్యా బంధనమేవై పశ్రయత ఏవమేవఖలు
సో మ్యతన్మనోదిశం దిశం పతిత్వాఽన్యత్రాయ తనమల
భ్యా ప్రాణమేవో పశ్రయతే - ప్రాణబంధనగ్ం హిసోమ్య
మన ఇతి॥ ౨

యథాలోకే - సప్రసిద్ధః శకునిః పక్షివిశేషః - నూత్రేణప్రబద్ధో
పి - చాపల్యాత్ - దిశం దిశం - పతిత్వా - సంచారంకృత్వా - ఆన్యత్రకు

త్రాప్యాయతనం- నివాసయోగ్యం స్థానమలభ్యాబంధన స్థానమేవ పూర్వసిద్ధము పశ్రయతే- ఆశ్రయతి- హేసోమ్య- ఏవమేవ ఖలుతత్ప్రసిద్ధం జీవోపాధిభూతమా విద్యకం మనః - చాపల్యాద్దిశం దిశం పతిత్వా అన్యత్రజాగ్రత్స్వప్నాది మ్వాయతనమలభ్యా - ప్రాణమేవ పరమాత్మానమేవాజ్ఞాతము పశ్రయతే- ఆశ్రయతి- హేసోమ్య- మనః అంతః కరణం- ప్రాణబంధనంహి- అజ్ఞాతవిశ్వరూప పరమాత్మాధ్యస్తుహీతి- అత్రప్రాణజ్ఞేన- పూర్వవాక్యే - సతాసోమ్యైతి - సచ్చజ్ఞేనచ నిగుణాకూటస్థమచలం బ్రహ్మాక్షమితికేచన మన్యంతేతదసత్ - సవిశేషం విశ్వరూపమే ప్రాచ్యతే - ఆవిద్యకస్యమన సస్తప్తేనాధ్యస్తత్వాత్ - ఉక్తంహివాసిష్యే - దేశకాలక్రియాణోక యాపచిత్రాత్మ సత్పదం - దేశకాలాదిశబ్దార్థ రహితం నచశూన్యకం ॥ ౧ ॥ సత్పదం- దేశకాలాద్యాత్మ - ఆవిద్యక దేశకాలాది శబ్దార్థ రహితంచ- నచశూన్యకం- నతు దేశకాలాదిశూన్యం కూటస్థం నిర్విశేషమాత్రమిత్యర్థః - శో-పదేపదవిదామేవ తస్మిన్ బోధగతిభేదే - ద్రష్టుమిచ్ఛంత దృశ్యానామేవాన్యేషాంన రాఘవేతి - హేరాఘవరామచంద్ర - శాంతదృశ్యానాం- నిరస్తావిద్యక దృశ్యభ్రమాణామేవ- ద్రద్రష్టుణాం తత్వజ్ఞానాం- నతు- విదేహముక్తానాం తేషాద్రష్టుత్వా భావాత్ - తేషాంజీవన్ముక్తానాం పదవిదామేవ - తస్మిన్ పదేవిశ్వరూపే బోధగతిః జ్ఞానప్రవేశో భవేత్ - నాన్యేషా మజ్ఞానామిత్యర్థః॥ ౨

త్రు॥ అశనాయాపి పాసేమేసో మ్యవిజాసిహీతి - యత్తే తత్పురుషోఽశివతిహమాప ఏవతదశితం నయంతే తద్యథాగోనాయోఽశ్వనాయః పురుషనాయ ఇత్యేవం తదపఱచక్షతేఽశనాయేతి- తత్తే తచ్చుగమ త్పతితగోసో మ్యవిజాసిహీ నేదమమూలా భవిష్యతీతి॥ 3

ఏవమావిద్యకమనశ్చక్షురాది వ్యాపానో పరమసమయే తనుపహితస్యజీవస్య- అజ్ఞాతే విశ్వరూపే పరమాత్మ నివిలీనతారూపానుష్ఠి దక్షిణతా - అధతద్ జ్ఞానప్రకారం దశాయత్మత్తర గ్రంథేన -

జ్ఞానంచ పరోక్షమపరోక్షం చేతిద్వివిధం- శాస్త్రయక్తి భ్యామవధృతం
పరోక్షం - భ్యానావధృతమపరోక్షం - వేదంతే శ్రవణం కుర్యాత్
మననంచోప పత్తిభిః - యోగేనాభ్యసనం నిత్యంతతో దశకానమా
త్మన ఇతి భగవత్పాద వచనాత్ ॥

హే సోమ్య- అశనాయాపిపాసే- అశితుమిచ్ఛా అశనాయా- పా
తుమిచ్ఛాపిపాసాచ- తేజభే జీవస్యవతఃమానే- మేమత్తః- విజానీహీ
తిపిహోవాచ- యత్రకాలే- ఏతద్వధాతథా అనుభూయమాన ప్రకారే
ణ-పురుషోజీవః- అశిషణినామ-అశితుమిచ్ఛతికిలతత్రాపవస్వప్రతితద్
అశితంభక్షిత మన్నంనయంతే - జీణతామాపాద్య స్వయం - ఆత్మా
త్మీయభావం ప్రాపయంతి- తద్వధాలోకే గోనాయోఽశ్వనాయః పు
రుషనాయశ్చపుమాన్ - గామశ్వపురుషం వాఆత్మీయభావం నయన్-
గోనాయః అశ్వనాయః పురుషనాయ ఇతి చోచ్యతే తథాతదప అచ
క్షతే కథయంత్యశనాయేతి - అశితనయనాత్ - తత్రఏతచ్ఛృంగం ఆశన
యాపంమిథ్యా కార్యలింగంఉత్పత్తేతంఅపూర్వాధకసాధక త్వేనసంప్రాప్తం
హే మ్యత్వం విజానీహి- కథం- ఇదంఅశనం ఆవిద్యకం స్థూలం పంచీ
కృతంచ- అమూలం అకారణకం సభవిష్యతీతి॥ 3

శ్రు॥ తస్యక్వమూలగ్ స్వాదన్యత్రాన్నా దేవమేవఖిలుసోమ్యా
న్నేన శుంగేనాపా మూలమన్విచ్ఛ - అద్భిస్సోమ్యశుంగే
నతే లోమూలమన్విచ్ఛ- తేజసాసోమ్యశుంగేన సన్మూలమ
న్విచ్ఛ సన్మూలాసోమ్యేమాస్సర్వాః ప్రజాస్సదాయతనా
స్సత్ప్రతిష్ఠాః ॥ ౪

తస్యఅశనస్య - అన్నాత్ అపంచీకృదాత్ పృథివీరూపాత్ అ
న్యత్రఅన్యత్ - మూలం కారణం అధిష్ఠానంక్వస్యాత్ - తత్త్రైవహ్యధ్య
స్తమశనమావిద్యకం - హేసోమ్యఏవమేవ - ఉక్తప్రకారేణైవఖిలు -
అన్నేనఅపంచీకృతేన శుంగేన కార్యలింగేన - తన్మూలమపలన్విచ్ఛ -
అద్భిః కార్యరూపాభిః శుంగేన హేసోమ్యతన్మూలం తేజ అన్విచ్ఛ -అ

స్వేషయ - తేజసాసోమ్యశుంకేన కార్యలింగేన - తస్మాల్లంసత్ సత్తా
సామాన్యరూపం పరమాత్మానమన్విచ్ఛ - హేసోమ్య- ఇమాస్సర్వాః
ప్రజాః అపంచీకృతాః రోహితశుక్లకృష్ణ పరకృష్ణగోప్యరూపాః- అత్రో
పలక్షణయా పరకృష్ణగోప్యశబ్దితౌ వాయ్వాకాశావపిగ్రాహ్యా- సర్వశి
బ్దాత్ - సన్మూలాఃసదేవమూలం. పరమకారణం యాసాంతధావిధాః ఏ
వంసదాయతనాః-సదేవఆయతనమాధానోయాసాంతధా సత్ప్రతిష్ఠాస్స
త్తాసామాన్యే పతిష్ఠితాః అంతర్హితాఃఅతః పరమార్థఃసత్యా ఇతి
భావఃఆవిద్యకత్వేహిమిధ్యాత్వం భవేత్ ||ర

శ్రు|| అధయతైత్రతపురుషః పిపాసతి నామ తేజ ఏనతత్ప్రీతంనయ
తే - తద్యథాగోనాయో౭శ్వనాయః పురుషనాయ ఇత్యే
వంత తేజ ఆచవృక్షదన్యేతి- తతైత్రదేవశుంఽ ముత్పతితగ్ం
సోమ్యవిజానీహినేదమ మూలంభవివ్యతీతి|| ౧

అధ- అనంతరం- యత్ర కాలేపురుషః- ఏతత్ - అనుభూయమా
నరీత్యాపిపాసతి పాతుమిచ్ఛతి నామ - తత్ప్రీతం ఆవిద్యకం జలం తేజఏవ
శోషయిత్వాస్వప్రత్యాత్మత్వేయ భావేననయతే - తద్యథా - తత్ర
దృష్టాంతఉచ్యతే - యథాగోనాయో౭శ్వనాయః పురుషనాయశ్చే
త్యుచ్యతే లోకే మనుష్యః గామశ్వంపురుషంవా ఆత్మేయభావంనయన్
ఏవంతతేజోపిప్రీతం సర్వంజలమాత్మత్వేయభావం నయదుదన్యేత్యా
చప్తేలోకఉదకంనయతీతి - ఉదన్యాశబ్దఃపిపాసా శబ్దపర్యాయః - హే
సోమ్యతత్రజలపాసే - ఏతచ్ఛుంఽం జలరూపంపంచీకృతమా విద్యకం
చమిధ్యాకార్యలింగంఉత్పతితం సత్యార్థఃసాధక త్వేనసంప్రాప్తంవిజానీ
హి- కథం- ఇదంజలం ఆవిద్యకంస్థూలంచ - అమూలం అకారణకంన
భవివ్యతీతనిరధిష్టానభ్రమామోగాత్ || ౧

శ్రు|| తస్యోక్త్యమూలగ్ స్యాదన్యాత్రాద్భ్యో౭ద్భిసోమ్యశుంకేన తే
జోమూలమన్విచ్ఛతేజసా సోమ్యశుంకేనసన్మూలమన్విచ్ఛ-
సన్మూలాస్స మ్యేమాస్సర్వాః ప్రజాస్సదాయతనాస్సత్రప్ర

తిస్థాః - యథాతుఖలుసోమ్యేమా స్త్రీసోదేవతాః పురుషం
ప్రాప్యత్రివృత్తివృద్ధేకై కా భవతి తనుక్తంపురస్తాదేవ భ
వతి "

తస్యపీయమానస్య ఘోలస్యజలస్య-అద్భ్యః అపంచీకృతాభ్యః -
అన్యత్రఅన్యత్ క్వమూలం అధిష్ఠానంకింస్యాత్ - అతోఽస్వేవాధ్య
స్తమితినిశ్చిను-హేసోమ్య- అద్భ్యఃఅబ్రూపేణాపంచీకృతేన కార్యలింగేన
తన్మూలం తేజః అన్విచ్ఛఅన్వేషణంకురు - హేసోమ్య- తేజసాశుంగేనా
న్యత్రోక్తాపరకృష్ణగోప్యశబ్దితే వాయ్వాకాశేతాభ్యాం చకార్యలింగేన
తన్మూలం- సత్ - సత్తాసామాన్యరూపమక్షరం- అన్విచ్ఛ-హేసోమ్యఇ
మాలపంచీకృతాకాశాదిరూపాః ప్రజాః కార్యాణి- సన్మూలాః- సదేవ
సత్తాసామాన్యరూపమక్షరం మూలం ఆదికారణం యాసాంతాదృశాః
సదేవసోమ్యేత్యాదినా ఆదితవవప్యత్పాదితా అవ్యక్తాత్పర స్తనాః-తథా
సదాయతనాస్సత్రుతిష్ఠాశ్చలతః పరమాధానత్యాగతి జానీహి- పంచీ
కృతాస్తావిద్యకత్వాత్తైకాలిక నిషేధప్రతియోగినగతిభావః- యథా
తుఖలుయేనప్రకారేణ - హేసోమ్య- ఇమా స్త్రీసోదేవతా స్తేజోబన్న
రూపాశ్చిన్మయాః పురుషంప్రాప్యఅన్న పానాది రూపేణ ప్రవిశ్య - ఏ
క్తేకా దేవతాత్రి వృత్తి వృత్తపంచీకృతంభవతితత్పురస్తాదేవోక్తంభ
వతి - ఎవమధ్యాత్మం బాహ్యంచాథి భూతమావిద్యకం పంచీకృతం
జడంచస్యం అపంచీకృతే ఆకాశాది భూత పంచకే చిన్మయే ఆవిద్య
యా అధ్యస్తంతద దిష్ఠానంతుసవిశేష నిర్విశేషోభయరూపం సదక్షరం
పరమాధాన సత్యమస్తీతి శ్రుతియుక్తి ధ్యామవధారయేతి ప్రకరణా
ధాః - అత్రనుషుష్టి పరిశిష్టం ఆజ్ఞాతంవస్తు - యద్యస్తీతహుక్య ప
లభ్యేత - అనుపలబ్ధత్వాత్తన్నాస్తి తూన్యమే వేత్తిశ్రుతి బహిర్ముఖాః-
కార్యకారిత్యా - తస్మాదూపంచిన్మూలం కూటస్థమిత్యేకదేశినో బాద
ర్యాదులోమిమతాను యాయినః - శ్రుతి స్మృతిభ్యాంతస్యాక్షరస్య స
ర్వదాఽధిభూతాధిదై వాధి యజ్ఞ సహితత్వేనా వధృతత్వాత్ సవిశేష
నిర్విశేషోభయరూప మితి కాశకృత్స్న బాదరాయణ వైదికసిద్ధాంతః-

నిరాకారం క్వాపి క్వచిదపిచ సాకారమమలం నిజం శైవం రూపమితి భగవత్పాదై రవ్యంగీకృతం॥ ౬.

శ్రు॥ అస్య సోమ్యపురుషస్య ప్రయతో వాజ్మనసి సంపద్యతే - మనఃప్రాణే- ప్రాణ స్తేజసి- తేజఃపరస్యాం దేవతాయాం స యవహోఽఽనిమా - ఐతదాత్మ్యమిదగ్ంసర్వం తత్సత్త్వగ్ం సతత్త్వా తత్త్వమసి శ్వేతకేతోఽఽతి - భూయవప మాభగ వాన్ విజ్ఞాపయత్వితీ- తథా సోమ్యేతి హోవాచ॥ ౭

ఇత్యష్టమఃఖండః॥

ఏవం పరమాత్మనో రూపద్వయం అధియజ్ఞకూటస్థరూపం త త్కార్యం చాధిభూతరూపం దశయిత్యా తత్ప్రతిబింబం దశయతి- అన్యేతి- హేసోమ్య- అస్య పరిదృశ్యమానస్య పురుషస్య పరమాత్మ ప్రతిబింబరూపస్య- అవిద్యయాకం చిద్దేహం పరిగృహ్య యావజ్జీవం ప్రారబ్ధమనుభూయ ప్రయతః మ్రియమాణస్య సతః - ప్రథమం వాక్- ఉపలక్షణయా జ్ఞానకర్మేంద్రియవర్గ స్వప్నావస్థా దుపరతస్సన్ మనసి అంతఃకరణే సంపద్యతే లీనంభవతి- అనంతరం- మనఃశ్చేంద్రియ వర్గసహితం ప్రాణే పంచవృత్తాత్మకే సంపద్యతే- ప్రాణస్తు సేంద్రి యస్సంతఃకరణ అధ్యక్షే చిత్ప్రతిబింబరూపే జీవే సంపద్యతే- అత్ర శ్రుతమపి- సోధ్యక్షే తదుపగమాదిభ్య ఇతి- నూత్రే నిర్ణీతత్వాద్ద శ్చిత్తం - సజీవః ప్రాణేంద్రియమనస్సహితో నిర్వాప్యారస్సం స్తేజసి పంచీకృతభూత నూక్మపంచకరూపే కారణశరీరే విలీనోభవతి- అత్ర- భూతేషు తచ్చుతే రితి నూత్రే- తేజశ్చ జ్ఞేన కారణశరీరముచ్యత ఇతి ద శ్చిత్తం- తదాపీతే స్సంసారవ్యపదేశా దితి నూత్రే తదవ్యయపర్యంతం సంసారో దుర్వార ఇతిచ దశ్చిత్తం- తచ్చ తేజః కారణశరీరం సజీవం సప్రాణేంద్రియమనస్కం - పరస్యాం దేవతాయాం పరమాత్మని సాధి భూతే సాధిదై వే సాధియజ్ఞచాక్షాతే సంపద్యతే లీనంభవతీ త్యనుషజ్య తే- సవష పరమాత్మా అనిమా- ఆకాశాదవ్యతినూక్మ- చిద్రూప త్వాత్ - ఇదం సర్వమాకాశాది భూతభౌతికరూప ముపంచీకృతం ఐత

దాత్మ్యం- ఏతదాత్మకం ఏతదభిన్నం- అఖండం చిదేకరసం- తత్ - స
విశేష నిర్విశేషభయరూప మక్షరం సత్యం- కాలత్రయాబాధ్యం- స
పురుష స్తవ ఆత్మా బింబభూతః - అత స్తత్త్వమసి శ్వేతకేశో - హే
శ్వేతకేశోత్వంత దేవాక్షరమసి- బింబప్రతిబింబయో రభేదా దిత్యబాధ
యదుద్దాలకః - తస్యాతి దుర్విజ్ఞేయత్వా త్పురుషాధర్మరూపత్వాచ్చ
భూయవేవ మాభగవాన్ విజ్ఞానయత్వీతి పుత్రః ప్రాధికతవాన్ - తథా
౭ స్తు పునఃప్రకారాంతరేణ బాధయామి సోమ్యే త్యువాచ పితా॥ ౭

శ్రు॥ యథాసోమ్య మధుమధుకృతో ని స్తివృంతి నానాత్యయా
నాం వృక్షాణాం రసాన్ సమవహరమేకతాం రసంగ
మయంతి॥ ౧

హేసోమ్యయథాలోకే- మధుకృతః - మధుమక్షికాః - మధు-
ద్రవ్యవిశేషం ప్రసిద్ధం- ని స్తివృంతి- నిష్పాదయంతి - కథం - నానాత్య
యానాం- నానాజాతీయనాం వృక్షాణాం రసాన్ పుష్పరసాన్- కటు
తిక్తాదిరసాన్ సమవహరం- సమాహృత్య - ఏకతాం ఏకీభావం- ర
సం- మిశ్రరసం- గమయంతి- మధుత్వమపాదయంతీత్యర్థః॥ ౧

శ్రు॥ తేయథాతత్ర నవివేకం లభంతే - అముష్యాహం వృక్షస్య
రసోస్మ్య ముష్యాహం వృక్షస్య రసోస్మీత్యేవ మేవ ఖలు
సోమ్యే మాః ప్రజాస్సతి సంపద్య నవిదుస్సతి సంప
మహ ఇతి॥ ౨

తే పుష్పరసా స్తత్ర మధుని ఏకతాం గతాస్సంతో యథా -
అహ మముష్య వృక్షస్య రసోస్మి- అహ మముష్యవృక్షస్య రసోస్మీతి-
వివేకం విభాగజ్ఞానం నలభంతే- అచేతనత్వాత్ - ఏవమేవఖలు - హే
సోమ్య- ఇమాస్సర్వాః ప్రజాజీవాః - నుషు ప్రిప్రళయ మరణకాలేషు
లుప్తవిశేషవిజ్ఞానత్వాత్- సతినద్యస్తుని - సాధిభూతాదిరూపే ిర్వా
త్మకే అజ్ఞాతే పరమాత్మని- సంపద్య- ఏకీభూయ - అహం మనుష్యః
పశురిత్యా ద్యాదిద్యకేన రూపేణ సతి సర్వాత్మకే౭ అద్వితీయే సం

పద్యామహాఇతి సంపన్నా ఇతిచ నవిదుః నజానంతి॥

౨

శ్రు॥ తథహ వ్యాఘ్రేహావా సిగ్ంహావా వృకోవా వరాహావా
వా క్కోవా పతంగోవా దగ్ంశోవా మశకోవా యద్య
ద్యవంతి తదాభవంతి॥ 3

తే- అవిద్యా ముగ్ధజీవాః- ఇహలోకే సత్సంవత్తేః పూర్వం-
యద్య ద్వాప్యఘాదిరూపాభవంతి- అవిద్యా కామకర్మవశాత్ - తత్ -
తద్రూపావన- తద్వాసనా వాసితత్వాత్ - బ్రహ్మహంభావ వాసనా
విధురత్వాచ్చ- కల్పశతవ్యవధానేపి- ఆభవంతి- పునరాగచ్ఛంతి జాగ్ర
త్స్వప్నప్రతి- ఉక్తంహి వాసిష్ఠే- సంవత్తే జన్మబీజస్యయోంతస్థా
వాసనారసః- సకరోత్సం కురోల్లాసం తమసంగాన్ని నాదహ- సకశ్చిదే
వ కురుతే శరీరాణి కదాచన- నమోహయతి భూతాని కశ్చిదేవకదా
చన- చేత్యోన్ముఖత్వ మేవాంత శ్చైతనస్యాస్య చేతనం - ఉదితం తద
నధాన్య శ్రేయసేననుదితం భవేదిత్యాది॥ 3

శ్రు॥ సయవహోఽనిమా- ఐతదాత్మ్య మిదగ్ంసర్వం తత్సత్త్వగ్ం
సతత్త్వా తత్త్వమసి శ్వేతకేతోఽఇతి- భూయవన మాభగ
వాన్ విజ్ఞాపయత్వితీ- తథా సోమ్యేతిహూవాచ॥ ౪

ఇతి నవమఖండః॥

యవష సదాత్మా సవిశేష నిర్విశేషభయరూప స్సర్వాత్మకః
సః- అనిమా- ఆకాశాదపి నూత్నః- చిద్రూపత్వాత్ - ఇదం - అపంచీ
కృత మాకాశాది భూతభౌతికం సర్వంజగత్ - ఐతదాత్మ్యం - ఏతదా
త్మకం- ఏతత్కార్యత్వాత్ - ఏతదభిన్నం చిన్మయం ఆఖండైకరసంచ
పంచీకృతం స్థూలం జడంతు జగత్ - ఏత ద్వ్యతిరేకేణాసత్ - అవిద్య
కత్వా దితిభావః- తత్ - సద్రూపం- సత్యం - కాలత్రయాబాధ్యం - స
పురుష స్తవ ఆత్మా- బింబభూతః- హేత్వేతరేతో త్వం ప్రతిబింబరూప
స్తదేవాసి సద్రుప్య- తదభిన్నోసి సతస్మాద్భిన్నః- బింబప్రతిబింబయో

రైక్యాత్ - నై నమ వినితోభున క్తీతి శ్రుతిదేశకాయతి అజ్ఞాత ఆత్మా
ఏనం నపాలయతీ త్యతోజానీహిత మాత్మానం సర్వాత్మకమితి బోధ
యామాస పితా - భూయఏవ మాభగవాన్ విజ్ఞాపయత్వీతి పుత్రఉవా
చ - తథాసోమ్యేతిహోవాచపితా॥ ౪

శ్రు॥ ఇమాసోమ్యనద్యః పురస్తాత్పాచ్యస్యందం తే పశ్చాత్ప్రతీ
చ్యస్తాస్సముద్రాత్స ముద్రమేవాపియంతి - సముద్రఏవభ
వంతితాయథాత్రనవిదురియమహ మస్మీయమహమస్మీతి॥౧

హేసోమ్య - ఇమాగంగాద్యానద్యః పురస్తాత్పూర్వాదిశంప్ర
తి - ప్రాచ్యః పూర్వవాహిన్యస్సత్వః - స్వందంతే - ప్రవహంతి - ప్రతీ
చ్యః పశ్చిమవాహిన్యస్సింధ్వాద్యాస్తు - పశ్చాత్ - ప్రతీచీదిశం ప్రతి
స్వందంతేత్యత్వమవర్తతే - తానద్యస్సముద్రాద్వృష్టిద్వారా భూమాప్ర
వాహ్య - పునస్సముద్రం ప్రత్యేవలపియంతి - ప్రవిశంతి - సముద్రేవ
ఏకీభావేనభవంతిచ - తానద్యస్తత్రసముద్రే - యథాఇయమహస్మి
గంగా - ఇయమహమస్మినర్మదేతి వివేకంనవిదుః ॥ ౧

శ్రు॥ ఏవమేవఖిలు సోమ్యమాస్సర్వాః ప్రజాస్సతలగమ్యనవిదు
స్సత ఆగచ్ఛామహితి - తథహవ్యాఘ్రోవాసిగ్ం హో
వావృకోవావరాహో వాకీటోవాపతం గోవాదగ్ం శో
వామశకోవా యద్యద్భవంతిత దాభంతి॥ ౨

హేసోమ్య - ఏవమేవఖిలు - నదీదృష్టాంతప్రకారేణైవ - ఇమా
స్సర్వాప్రజాః - చిత్రప్తిబింబరూపాస్సత్వః - సర్వాత్మకాదక్షిరాదు
పాధిమాలిన్యవశాదవిద్యయా ముగ్ధాభూత్వాకామకర్మ పరతంత్రా జా
గ్రత్స్వప్నయోస్తత్తద్వ్యాఘ్రాదిరూపేణాగమ్య - సతలగచ్ఛామహ
ఇతి - యథాసతిసంపద్య సతిసంపన్నావయమితి నవిదుస్తథా సతలగ
మ్య జాగ్రత్స్వప్నయోస్సత ఆగతావయమితిచనవిదుః - తావతా - చి
దాథాసానాం సదప్యయరూపనుషుప్త్యాదికాలేవిశేషవిజ్ఞానంలుప్యతే -
సతలగమనకాలే జాగ్రత్స్వప్నయోవిశేష విజ్ఞానసత్వేవ్యావిద్యకమే

వ భ్రమాత్మకం విజ్ఞానంభవతి- సతత్వావగాహిప్రమారూపం - అతస్స
తతగచ్ఛామహితినివిదురితిభావః - స్వాప్యయసంపత్త్యోరన్యతరాపే
క్షమా విష్కృతం సీతినూత్రే - స్వాప్యయస్సుష్టుష్టిః సంపత్తిర్విదే
హముక్తిః - తయోరన్యతరమపేక్ష్య విశేషవిజ్ఞానా భావందశాయంతి
శ్రుతయథత్వక్తం - తేన - తయోశ్చిదాభాసానాం నస్వరూపనాశ
ఇతి - తత్త్వజ్ఞానేలవిద్యాని వృత్త్యాసవిశేషముక్తిరిచిబోధ్యం త ఇహ
వ్యాప్తౌవేత్వాదిపూర్వ వద్యావ్యభేయం ॥ ౨

శ్రు॥ నయమిదోమేతదాత్మ్యమిదగ్ం సర్వంతత్సత్వగ్ంసతత్త్వా
తత్త్వమసిశ్వేతకేతోఇతి - భూయపవమాభగవాన్ విజ్ఞా
పయత్తితి- తథాసోమ్యేతిహోవాచ॥ 3 ఇతి దశమఃఖండః-

పూర్వవద్యావ్యభేయం॥ 3

శ్రు॥ అస్యసోమ్యమహతోవృక్షస్యయో మూలేభ్యాహన్యాజ్జీ
వన్సప్రవేద్యోమధ్యేభ్యాహన్యాజ్జీవన్ సప్రవేద్యోఽగ్రే
భ్యాహన్యాజ్జీవన్ సప్రవేద్యోవజీవేనాత్మనాఽను ప్రభూతః
పేషీయమానో మోదమాన స్తివృత్తిః ॥ ౧

హేసోమ్య- అస్యపరిదృశ్యమానస్యమహతో వృక్షస్యాశ్వత్థా
దేః - మూలే- యఃకోవాపరశ్వాదినా అభ్యాహన్యాత్ - ఘాతయేత్ -
తదాసకృద్ధాతమాత్రేణ సశుష్కతీతి- జీవన్జీవేనాభిమానితస్సన్ తదా
తస్యరసస్సవేత్ - యోవామధ్యేభ్యాహన్యాజ్జీవన్సప్రవేత్ - యో
ప్రగ్రేభ్యాహన్యాజ్జీవన్సప్రవేత్ - సప్రవృత్తో జీవేనాత్మనాచిదా
భాసేన - అనుప్రభూతః అనువ్యాప్తాభిమానిత ఇత్యర్థః - అతఃపేషీ
యమానః - మూలే భోజమంజలమత్యధంగృహ్య - మోదమానః
హాషణంప్రాప్నువం స్తివృత్తిః ॥ ౧

శ్రు॥ తస్యయదేకాగ్ంశాఖాంజీ ప్రాజహత్యధ సాశుష్కతీ- ద్వితీ
యాంజహత్యధసాశుష్కతీ- తృతీయాంజహత్యధ సాశుష్క

తి - సర్వంజహతి సర్వశుష్యత్యేవ మేవఘటుసోమ్య విద్ధి
తిహోవాచ॥ ౨

తస్యవృక్షస్య- యదేకాంశాభాం ఆహతాంజీవోజహతి- శాఖా
వ్యాప్తమాత్మాం శముపసంహరతి- అధసాశాఖాశుష్యతి- ద్వితీయాం
తృతీయాంచశాఖాం రోగాదిగ్రస్తాంజీ వోయదాజహతి అధసాశిశాఖా
శుష్యతి - తథాసర్వంవృక్షం యదాజీవ్రాజహతితదా సర్వోపి
శుష్యతి - జీవోహ్యవిద్యకభూత నూత్నాశ్రయోఽ తవిలీనప్రాణమ
సశ్చక్షురాది పరివారోబాహ్యవిజ్ఞాన విధురశ్చతరుగుల్మలతాదిభావ మ
నుభవతి - అంతస్సంజ్ఞాభవం త్యేతేతరుగుల్మలతాదయఇతిస్మృతేఃలలో
శీవాభిమానోపసంహారే వృక్షశోషణం యుక్తమిత్యేవ మేవఘటుమను
ష్యాది శరీరస్థితిరపీతి - హేసోమ్యత్వంవిద్ధితిహోవాచపితా॥ ౨

శ్రు॥ జీవాపేతంవావకిలెదంమియతేన జీవ్రామియత ఇతిసయవ
షోఽఽమే తదాత్మ్యమిదంసర్వం తత్పత్యగ్ంస ఆత్మా
తత్త్వమసి శ్వేతకేఠోఽతి - భూయవనమాధగవా విజ్ఞా
యత్వీతి - తథాసోమ్యేతిహోవాచ ॥ 3 ఇత్యేకాదశో
ఖండః

కథమితి- హేసోమ్య- జీవాపేతంవావ- జీవేనత్యక్తమేవకలి- ఇ
దం శరీరం- మనుష్యపశ్వాదే స్తరుగుల్మాదేశ్చ- మియతే- నజీవ్రామి
యతఇతి- జీవస్తులవిద్యాదశాయాం తత్త్వజ్ఞానదశాయాం చకదాచి
ద్విశేష విజ్ఞానవాక్కదాచిత్తద్రహిదశ్చోపాధి సంకోచవికాసాభ్యాం
భవతి నిత్యస్సన్నితిబోధ్యం - సయవషోఽమేత్యాది కంపూర్వవద్వాన్వ
యం॥ 3

శ్రు॥ న్యగ్రోధఫలమదహారేతీదం భగవతి - భిందీతి- భిన్నంభగ
వతితి - కిమత్రపశ్యసీత్యన్వ్యాఇవే మాథానా భగవత్పత్వా
సామంక్షే కాంభింధీతిభిన్నా భగవతితి- కిమత్రపశ్యసీతి- నకిం
చనభగవతితి॥ ౧

హేసోమ్య - అదఃస్యగ్రోధఫలమాహారేత్యాహపితా - ఇదంఽ
హృతం భగవః భగవన్నితి పుత్రస్యవచనం - భింధీతి- పితా- భిన్నంభ
గవతి పుత్రఉవాచ - కిమత్రపశ్యసీతిపితుఃప్రశ్నః-ఆఙ్వ్యః అణుతరాఇ
వేమాధానాః పశ్యామిభగవతి పుత్రప్రతివచనం- హేలంగ - వత్స -
అసాంధానానామధ్యే ఏకాంధానాంభింధీతిపితోవాచ - భిన్నాభగవ
తి పుత్రః - కిమత్రభిన్నాయాం ధానాయాంపశ్యసీతి - పితా- నకించ
నభగవః భగవత్ కిమపిపశ్యామితిపుత్రః॥

శ్రు॥ తగ్ం హూవాచ - యంనై సోమ్యేతనుణిమానం ననిభాల
యస ఏతస్యవై కిలసోమ్యేషోఽణిమ్నవవం మహాన్న్యగ్రోధ స్తివ్యతి॥ ౨

తం పుత్రం ప్రత్యువాచహ పితా- హేసోమ్య - యమేతంనై
అణిమానం అతినూత్నా చిదాత్మానం జీవం ధానాయా మవస్థితత్వం
ననిభాలయసే చక్షుషా ద్రక్షుం నశక్నోషి- చిద్రూపత్వాత్ - తగుసా
ధేశ్యాతి నూత్నత్వాత్ - హేసోమ్య- ఏతస్యవై అణిమ్నః కిలానుభవే
ఏవం దృశ్యమానప్రకారేణైష మహాన్ శాఖా పత్ర పుష్ప స్కంధా
ది విస్తృతో స్యగ్రోధో వృక్ష స్తివ్యతి శరీరభావేనేతి బోధయామాన
పితా- ఉక్తంహి వాసిష్ఠీ - చేత్యోన్ముఖత్వమేవాత శ్చేతనస్యాస్యచే
తనం- ఉచితం తదనర్థాయ శ్రేయసేఽనుదితం భవేత్ - ఉచితం బా
హ్యతామేతి తత్ర గచ్ఛతి పిండతాం- స్వయం సంవేదనాదేవ జాడ్యా
దం బ్యవకై లతాం- స్వన్నాద్యధావదా దత్తేబోధోఽ బోధేన పిండ
తాం- తద్గ్రాహకతయాచిత్తం భూత్వా బధ్నాతిదేహకం- ఏతావతీవ్య
వస్థా సుబోధస్యాదేతి నాస్యతా- శబ్దకల్పనయా భేదః కేవలం పరికల్పి
తః- నకశ్చిదేవ కురు తే శరీరాణిక దాచన- నమోహయతిభూతాని కశ్చి
దేవ కదాచనేత్యాది॥

శ్రు॥ శ్రద్ధత్స్వసోమ్యతి- సయఏషోఽణిమ్నై తదాత్మ్య మిదగ్ం స
ర్వం తత్సత్యగ్ం నతస్మా తత్త్వమసీశ్వేతకేతోఽతి- భూయ
ఏవమా భగవాన్ విజ్ఞాపయత్వతి - తథా సోమ్యతిహా
వాచ॥ 3॥ ఇతి ద్వాదశఃఖండః॥

హేసోమ్య- అతింద్రియాధే శాస్త్రేణోపదిష్టేత్వం ప్రథమ
త శ్రద్ధత్వ- శ్రద్ధామేవకురు- పశ్యా దనుభవేన జ్ఞాన్యసి - నతు చా
ర్వాకవద దృష్టత్వా చ్ఛూన్యమేవేతి మన్యస్వేత్వాహ పితా - సయవ
షోణిమేత్వాది పూర్వవత్ । 3

శ్రు॥ లవణమే తదుదకేఽవధాయాథ మాప్రాతరుపసీదధా ఇతి-
సహ తథాచకార- తగ్ంహోవాచ- యద్దోహ లవణముద
కేఽవాధా- అంగతదాహరేతి- తద్ధావమృశ్యసవివేద- య
ధావిలీనమేవాంగ॥ ౧

హేసోమ్య- ఏతత్ లవణం లవణపిండం- ఉదకే పాత్రస్థితేఽవ
ధాయ నిక్షిప్య- అథ అనంతరం- మామౌగ్రపతి- ప్రాతః ఉపసీదధాః
ఆగచ్ఛేత్సువాచ పితా- సహ- సశ్వేతకేతుః కిల- తథాచకార- ఉక్త
ప్రకారేణ కృతవాన్- తంహ - ఉవాచ ప్రాతఃపితా - దోహరాత్రౌ-
యత్ లవణం- ఉదకేఽవాధాః- నిక్షిప్తవానసి- అంగ - హేవత్స - త
ల్లవణపిండం ఆహర- పునరానయేతి పిహోవాచ- తత్ హ- లవణపిండం
కిల- అవమృశ్య- హస్తేన జలేఽనలోడ్య- నవివేద- నజ్ఞాతవాన్ లవణ
పిండం- యధావిలీనమేవాంగ - నప్తమేవ వస్తు యథా నలభ్యతేఽంగ
తథా హస్తే నానలోడ్య చక్షుషాచన లబ్ధవాన్ కిలేత్యక్షణః॥ ౧

శ్రు॥ అస్మాంతాదాచామేతి- కథమితి - లవణమితి- మధ్యాదా
మేతి- కథమితి- లవణమితి - అంతాదాచామేతి- కథమితి-
లవణమితి- అభిప్రాయై తదధమోపసీదధా ఇతి - తద్ధ త
థాచకార - తచ్చశ్వ త్సంవతతే - తగ్ంహోవాచ అత్ర
వావకిల సత్సోమ్యన నిభాలయసేఽత్యైవ కిలేతి॥ ౨

హేసోమ్య- అస్య జలస్య- అంతాదేకత్ర - ఆచామే త్యువాచ
పితా- తథా కృతవంతం పత్రం వ్రచ్చచ- కథమితి- లవణం స్వాదుత
ఇతి పత్రస్య ప్రణీయకం- ఏవ మధ్యాదాచామేతి- అస్యత అంతా
దాచావేదేచ త్రష్టాక్షు- అవణం నైవత అస్వాదనాద్వశ్యత ఇతి

పుత్రప్రతివచనం - ఏతత్ జలం - అభిప్రాప్య - అథ అనంతరం మా - మాం
ప్రతి - ఉపసీదధాః ఆగచ్ఛేత్సువాచపితా - తద్దజలం కిల - తథాచకార -
దూరే షరివృత్తవాన్ - పుత్రః - తమాగతం హ పుత్రమువాచపితా - తత్
లవణం జలేశశ్వత్ భృశం సంవతతే - హ స్తేన చక్షుషాచ గృహీతు
మశక్యమపి జిహ్వయా గృహీతం కిల - ఏవమేవ - సత్ - ఆదితస్సదేవ
సోమ్యేత్యాదిన్ కం సత్రాసామాన్యరూపం - సాధిభూతం - సాధిదైవం -
సాధియజ్ఞంచ జగత్కారణం - అత్రవాన - జగతి సర్వత్ర కిలాధిష్ఠానత
యా సర్వదా వతతే - ప్రత్యక్షాదిప్రమాణాంతరా గ్రాహ్యమపి త్రు
త్యా విద్వదనుభవేనచ గమ్యంభవతి - హేసోమ్యత్వం ననిభాలయసే -
నిశ్చేతుం నశక్నోమి - తథా ప్యత్రైవ కిల సర్వత్ర సర్వదా సర్వధా
చ వతతే ఇత్యబోధయ త్పితా॥

శ్రు॥ సయవపోఽశిమై తదాత్మ్యమిదగ్ం సర్వం తత్సత్యగ్ం సత
త్మా తత్త్వమసి శ్వేతకేతో ఇతి - భూయవవమా భగవాన్
విజ్ఞాపయత్పితి - తథా సోమ్యేతిహోనాచ॥

ఇతి త్రయోదశః ఖండః.

పూర్వవ ద్వావ్యభ్యేయం॥

శ్రు॥ యథా సోమ్యపురుషం గంధారేభ్యోఽభినద్ధాక్షమానీయ
తం తతోఽతిజనే విసృజే త్సయథా తత్ర ప్రాశ్నో దజ్ఞా
ఽధరాజ్వా ప్రాధ్మాయీతాభినద్ధాక్ష ఆనీతోఽభినద్ధాక్షో
విసృష్టః॥

హేసోమ్య - యథాలోకే కశ్చిద్వేషీ - కంచనపురుషం - గంధా
రేభ్యో దేశవిశేషేభ్య అభినద్ధాక్షం ప్రబద్ధనేత్రం దేశాంతరమానీయ
తం తతో ప్యతిజనే జనశూన్యే దేశే విసృజేత్ - సయథా తత్ర ది
గ్భ్రమోపేతస్సన్ - ప్రాక్ - పురతోవా ఉదక్ - ఉత్తరతోవా - అధ
రాక్ - పృష్ఠతోవా - ప్రాధ్మాయీత - ప్రకషేణోవై శబ్దంకుర్యాత్ -
కథం అహం కేన చిదభినద్ధాక్ష ఇమం దూరదేశం ప్రత్యానీతః - ప్రబ
ద్ధాక్షువవిసృష్టశ్చేతి॥

శ్రు॥ తస్య యథాభినహనంప్రముచ్యప్రబ్రూయాదేతాం దిశం
గంధారా ఏతాం దిశం వ్రజేతి - సగ్రామాద్గ్రామం పృ
చ్ఛన్ పండితో మేధావీ గంధారానేహోప సంపద్యేతైవ
మేవేహాచార్యవాన్ పురుషావేద - తస్య తావదేవ చిరం
యావన్న విమోక్ష్యేదధ సంపత్న

యథా కశ్చిత్కృపాశు స్తస్యాభినహనం నేత్రబంధనం ప్రము
చ్య ప్రబ్రూయాత్ - కిమితి - ఏతాం దిశం ప్రతి గంధారా స్తన్నామ
కాజనపదాః - అతఏతాం దిశం ప్రతి వ్రజేతి - సపురుషశ్చ - పండితః ప
దపదార్థజ్ఞః - మేధావీ - ఉహాహా కుశలశ్చసన్ - గ్రామా దేకస్యా
దన్యం గ్రామం పృచ్ఛన్ విచార్యమాణో గంధారాన్ దేశానేహోప
సంపద్యేత - ప్రాప్నుయాత్ - ఏవమేవ - ఇహలోకే ముముక్షుః పురుష
ఆచార్యవాన్ - ఆచార్యేణ - నయనే ఉపనయన మిత్యన్వయం విద్యాం
గోపనయనం కృత్వా ఉపదిష్టశ్చేత్ - అవిద్యయా శత్రుణా విద్యాప్ర
పంచా ద్విజనం మిథ్యాభూతం సంసారారణ్యం ప్రతిపూర్వ మాసిత
త్వాత్ వేద - పునర్జానాతి విద్యాప్రపంచం పరమకళ్యాణం పరమా
ధానత్యం శ్రవణమనన నిదిధ్యాసనై స్సాధనైః - తస్య తథా సాక్షా
త్కృత విద్యాప్రపంచస్య - యావ ద్దేహదావిద్యకా న్న విమోక్ష్యేన
విమోక్ష్యతే ప్రారబ్ధప్రతిబంధాత్ - తావత్ తావత్సర్వంతమేవ చిరం
విలంబః అథ దేహసాతోత్తరక్షణే - సంపత్స్యే - ఏకపాద్వి భూతిరూపేణ
పరమేశ్వరేణ సంపత్స్యతే - అఖండై క్యమనుభవతి - వక్ష్యతే హ్యష్ట
మ ప్రపాఠకే - యఏష సంప్రసాదోఽస్మా చ్చరీరాత్సముత్తాయ పరం
జ్యోతి రుపసంపద్యేత్యాదినా - ఇత్యేవముక్తవాన్పితా॥ ౨

శ్రు॥ సయవహోఽనిమేతదాత్మ్యమిదగ్ం సర్వం తత్సత్త్వగ్ంస ఆ
త్మాతత్త్వమసిశ్వేతకేతోఽతి - భూయవవమాధగవా
విజ్ఞాపయత్వీతి - తథాసామ్యేతి హూవాచ॥ 3 ఇతిచతు
దశశః ఖండః॥

సయవహిత్యాదివ్యాసం పూర్వవత్

చాళి దో గ్యో ప ని వత్.

శ్రు॥ పురుషగ్ం సోమ్యోతమాస్తగృహీతమాస్త్యోత్త్య పహా
 షీత్ స్తేయమకాషీత్ త్పరశుమస్తేతపతేతి సయదితస్యక
 ర్తాభవతి - తతవనానృతమాత్మానం కురుతేహోఽన్యతాభి
 సంధోఽన్యతేనాత్మానమంతర్ధాయ పరశుంత ప్తంప్రతి
 గృహ్లాతి సదహ్యతేఽధహన్యతె ౧

హేసోమ్య- పురుషంకంచన- సంశయాదుత- సందేహదపి- రా
 పురుషాః హస్తగృహీతంబద్ధహస్తంకృత్వా ఆనయంతిరాజ సభా
 రూఢి - అయంఅపహాషీత్పురస్వం- కథం- స్తేయమకాషీత్ - చా
 ష్యమకాషీత్ - కృతనానితి - వదంతిచ - బలాత్ - సతుపురుషోనా
 హంచార్యం కృతవానిత్యపహ్నుతే - తదానీం సంశయనివృత్తయే -
 పరశుమస్తేతపతేతిరాజ్ఞా ఆజ్ఞప్తంభవతి - సపురుషోయదితస్య చార్య
 స్యకర్తాభవతివస్తుతః - బహిరపహ్నుతేచ - తతఃఅపహ్నవాదేవా
 త్మానమనృతం అనృతవాదినంకురుతే- సోఽన్యతాభిసంధోభవతి- తదా
 అన్యతేనాత్మానమంతర్ధాయ ఆచ్ఛాద్య- సత్యమనావివృత్త్య - రా
 జనిబంధాత్ప్రప్తంపరశుం - ప్రతిగృహ్లాతి - సపురుషోదహ్యతేపరశు
 నా అధలనంతరం - హన్యతేచరాజపురుషేః ౧

శ్రు॥ అధయదితస్యాకర్తాభవతి- తతవనసత్యమాత్మానంకురుతే -
 ససత్యాభిసంధస్సత్యే నాత్మానమంతర్ధాయ - పరశుంత
 ప్తంప్రతిగృహ్లాతి - సనదహ్యతేఽధముచ్యతే॥ ౨

అధ- పక్షాంతః- సపురుషోయదితస్యచార్యస్యా కర్తావస్తుతో
 భవతి - తతవనచార్యస్యాకరణాత్ - సత్యంసత్యవాదినమాత్మానంకు
 రుతే- ససత్యాభిసంధోభవతి - తథాపిసంశయనివృత్తయేరాజ నిబం
 ధాత్ - సత్యేనయథార్థవచనేనాత్మాన మంతర్ధాయ దాహభా
 నాయ- ఆచ్ఛాదయిత్వా- తప్తంపరశుంప్రతిగృహ్లాతి - తదాసనదహ్య
 తే- అధ- తత్వనిశ్చయానంతరం - ముచ్యతేచనిబంధాత్ ౨

శ్రు॥ సయధాతత్రనదాహ్యేతేతదాత్మ్యమిదగ్ంసర్వంతత్సత్యగ్ం
 స ఆత్మాతత్త్వమసిక్వేతకేతోఽతి - తథాన్యవిజ్ఞాపితి విజ

ఇతి ఛాందోగ్యోపనిషత్సంక్షేపః

ఇతి ఛాందోగ్యోపనిషత్సంక్షేపః.

ప్రపాతకస్సమాప్తః

హే శ్వేతకేతో - ససత్వాభిసంధో - యథాతత్ర - తత్తపరశుగ్రహణే - అన్యతాభిసంధేసమానేషి - సత్యేనాచ్ఛాదితత్వాన్నదాహ్యేత నదహ్యతే - ఏవంపరమాధా - సత్యబ్రహ్మసాక్షాత్కారేణ తదఖండై క్యాభిసంధస్య విదుషోప్యజ్ఞాతేపరమాత్మని ప్రారబ్ధోపరమవశాద్విలీనే నాన్యతదేహాద్యహం మమాభిమానసంస్కారవతాఽజ్ఞేనసమాసమానే విద్యమానదేహాచాతే - పునదేహాదిబంధం నప్రాప్నోతివిద్యా - కిం తుసకారణాత్సంసారానధా - దేవనిశ్చేషతోవిముచ్యతే - మూర్ఖోదయేఽంధకార తత్కృతచోరపిశాచగతః సాతాదిబంధాదివేతిజానీహి - ఆదా - కథన్నభగవస్సౌదే శోభవతీత్యేకస్యపరమాత్మనో విజ్ఞాన సర్వమశ్రుతమమతమ విజ్ఞాతంచకథం విజ్ఞాతంభవతీతికలపృష్టవానసి - తత్రథిదంసర్వం ఈక్షణాది ప్రవేశాంతం - సాధిభూతం - సాధిదేవంసాధియజ్ఞంచైతదాత్మ్యం - ఏతదాత్మకంచదాత్మకం - ఏతత్కార్యం ఏతదభిన్నం ఏతదేవచలత స్తద్విజ్ఞానాత్తద్విజ్ఞానం మృత్తికేత్యేవసత్య మిత్యుక్తన్యాయేన - బ్రహ్మేవ - సదేవ - ఆత్మేవేదంసర్వమితిభవత్యేవ - తత్తత్పరిచ్ఛిన్నం వికారః ఆకారః నామధేయంచ - వాచారంభణమూత్రమితిజానీహి - తత్ - సవిశేషనిర్విశేషోభయరూపంబ్రహ్మ - సత్యం - కాలత్రయాబాధ్యం - సపురుష స్తవప్రతిబింబరూపస్య - ఆత్మా - బింబభూతః - అత స్తద్బ్రహ్మేవతత్వమసి - బింబప్రతిబింబయోస్తే క్యాత్ - ఇతిబోధయామాస పితా ।

అస్యపితురుపదేశనాత్ - తత్ - ఉపదిష్టంబ్రహ్మ - అత్మత్వే నపరోక్షనిశ్చయేన - విజ్ఞానా - విజ్ఞాతవాకీలశ్వేతకేతుః - కురుః - శ్రవణమనసయోద్యాయోదేవనవస్వపి పర్యాయేవ్యత్ర దళితత్వాత్ అపరోక్షతాధాంతు - అప్తమప్రపాతకే - అధయదిదమస్మిన్ బ్రహ్మపురే దప్రాంపుండరీకంవేశ్య - దప్రాహాస్మిన్నంతరాకాశ స్తస్మిన్ యదంత స్తదన్వేష్టవ్యం తద్వావవిజ్ఞాసితవ్యమితి - దహరాకాశరూపేఽక్షరే -

10917

